

**Sovittelu pakolaisia vastaanottavissa naapurustoissa:
oikeussosiologinen haastattelu- ja kyselytutkimus**

Tuuli Samela

Pro gradu -tutkielma

Oikeussosiologia ja kriminologia

Oikeustieteellinen tiedekunta

Turun yliopisto

Kevät 2018

TUULI SAMELA: Sovittelu pakolaisia vastaanottavissa naapurustoissa: oikeussosiologinen haastattelu- ja kyselytutkimus
Pro gradu -tutkielma, 71 s., 5 liites.
Oikeussosiologia ja kriminologia
Toukokuu 2018
Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -järjestelmällä.

Tutkielman aiheena on sovittelun käyttö pakolaisia vastaanottavissa naapurustoissa. Tarkoituksena on saada tietoa menetelmistä, joilla naapurikonflikteja voidaan käsitellä ja risiiriitoja lievittää asuinalueilla, jonne muuttaa pakolaisia tai turvapaikanhakijoita. Tutkielmassa on kartoitettu vastaanottokeskusten naapurikonflikteja ja niiden käsittelytapoja sekä naapuruussovittelun käyttöä kiintiöpakolaisia vastaanottaneilla paikkakunnilla erityisesti vuosina 2015–2016.

Tutkielman teoriapohjana on restoratiivisen oikeuden teoria sekä suomalaisia naapurisuhteita koskeva tutkimus. Aineistona on Suomen vastaanottokeskuksille tehty sähköpostikysely sekä viisi puolistrukturoitua teemahaastattelua Naapuruussovittelun keskuksen toiminnasta. Haastateltavina on kaksi sovittelijaa ja kolme kiintiöpakolaisia vastaanottaneiden kuntien edustajaa. Aineiston analysoinnissa on käytetty laadullista teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Tulokset on esitelty aineiston luokittelun, teemoittelun ja kvantifioinnin kautta.

Konfliktinkäsittelytarpeet pakolaisia vastaanottavissa naapurustoissa liittyvät ennen muuta ennakkoluulojen ja pelkojen käsittelemiseen sekä turvallisuudentunteen parantamiseen. Tutkimuksessa tuli ilmi Suomessa uudenlaisia käyttökohteita restoratiiviselle oikeudelle, eli Naapuruussovittelun keskuksen yhteisösovittelun soveltaminen pakolaisten tai turvapaikanhakijoiden saapumisen herättämien reaktioiden käsittelyyn ja väestöryhmien välisten väkivaltaisuuksien sovitteluun. Naapuruussovittelu eroaa muista Suomessa käytössä olevista sovittelun muodoista ammattimaisuudella, dialogin painottamisella ja joustavuudella. Järjestötoimintana tehdyn sovittelun joustavuus on sekä etu että riski, sillä sovittelua voidaan toteuttaa osapuolten tarpeiden mukaan, mutta sovittelun laatu riippuu paljon sovittelijoiden resursseista ja osaamisesta.

Restoratiiviseen oikeuteen perustuvaa sovittelua olisi syytä kokeilla nykyistä laajemmin erilaisiin naapurikonflikteihin ja konfliktien ennaltaehkäisyyn, jotta sovittelun vaikutuksista saataisiin enemmän tietoa. Konfliktien ennaltaehkäisyyn ja käsittelemiseen liittyvien hyvien käytäntöjen jakaminen kaikkien vastaanottokeskusten tai kiintiöpakolaisia vastaanottavien kuntien kesken olisi hyödyllistä.

Asiasanat: konfliktit, kriminologia, naapuruus, oikeussosiologia, pakolainen, restoratiivinen oikeus, sovittelu

SISÄLLYS

SISÄLLYS	III
LÄHTEET	V
1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuksen aihe ja konteksti.....	1
1.2 Aiempi tutkimus.....	2
1.3 Keskeisiä käsitteitä.....	4
1.4 Tavoitteet ja tutkimuskysymykset.....	7
2 NAAPURIKONFLIKTIEN SOVITTELUN TEOREETTINEN KEHYS.....	9
2.1 Restoratiivisen oikeuden teoria.....	9
2.1.1 Kehitys ja määritelmä	9
2.1.2 Restoratiivisen menettelyn periaatteet	11
2.1.3 Sovittelun käyttökohteita ja rajoitteita	14
2.2 Naapurikonfliktit ja niiden käsittely Suomessa	18
2.3 Naapuruussovittelun keskus	21
2.3.1 Naapuruussovittelu	22
2.3.2 Naapurustotyö	24
2.4 Monikulttuurisen sovittelun erityispiirteet.....	26
2.4.1 Vuorovaikutuksen merkitys.....	26
2.4.2 Kulttuuritietämys ja toiseuttaminen	28
2.4.3 Pakolainen sovittelun osapuolena	29
3 TUTKIMUSAINEISTOT JA -MENETELMÄT	32
3.1 Aineisto.....	32
3.1.1 Sähköpostikysely vastaanottokeskuksille	32
3.1.2 Teemahaastattelut sovittelun käytöstä.....	34
3.2 Laadullinen sisällönanalyysi	36
3.3 Tutkimusetiikka	39
4 TULOKSET.....	42
4.1 Analyysi kyselyaineistosta	42
4.1.1 Naapurikonfliktien esiintyminen ja sovittelun käyttö	42
4.1.2 Toiminnan vastustaminen ja ennakkoluulot	44

4.1.3	Konfliktien ennaltaehkäisy.....	45
4.2	Analyyysi haastatteluaineistosta.....	46
4.2.1	Sovittelun tavoitteet	47
4.2.2	Osallistuminen ja kuulluksi tuleminen	50
4.2.3	Naapuruussovittelijoiden rooli.....	52
4.2.4	Tilanne sovittelun jälkeen	54
5	JOHTOPÄÄTÖKSET	56
5.1	Yhteenveto tuloksista.....	56
5.2	Pohdinta.....	58
5.2.1	Sovittelun mahdollisuudet pakolaisia vastaanottavissa naapurustoissa	58
5.2.2	Naapuruussovittelun ammattimaisuus ja joustavuus.....	63
5.3	Tutkimuksen arviointi.....	67
5.4	Sovittelun kehitysnäkymiä	69
LIITE 1	72
LIITE 2	74
LIITE 3	75

LÄHTEET

Kirjallisuus

Alastalo, Marja – Åkerman, Maria: Asiantuntijahaastattelun analyysi: faktojen jäljillä. Teoksessa *Ruusuvuori, Johanna – Nikander, Pirjo – Hyvärinen, Matti:* Haastattelun analyysi. Vastapaino 2010, s. 372–392.

Alasuutari, Pertti: Laadullinen tutkimus 2.0. Vastapaino 2011.

Albrecht, Berit: Multicultural challenges for restorative justice: Mediators' experiences from Norway and Finland. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*. 2010. 11:1:3–24.

Alvesalo, Anne – Ervasti, Kaijus: Oikeus yhteiskunnassa – näkökulmia oikeussosiologiaan. Edita Publishing Oy 2006.

Attias, Miriam – Gellin, Jens – Kaitonen, Leena – Vuorinen, Hanna: Naapuruussovittelun käsikirja. Suomen Pakolaisapu ry, Naapuruussovittelun keskus 2017.

Braithwaite, John: Crime, Shame and Reintegration. Cambridge University Press 1989.

Braithwaite, John: Restorative Justice & Responsive Regulation. Oxford University Press 2002.

Christie, Nils: Conflicts as Property. *The British Journal of Criminology*. 1977, 17:1:1–15.

Cunneen, Chris – Goldson, Barry: Restorative Justice? A Critical Analysis. Teoksessa *Goldson, B. – Muncie, J. (toim.): Youth, Crime and Justice* Sage, Lontoo. 2015. s. 137–156.

Cunneen, Chris: Restorative Justice, Globalisation and the Logic of Empire. Teoksessa *McCulloch, Jude – Pickering, Sharon:* Borders and Crime. Palgrave Macmillan 2013.

Ekholm, Elina – Salmenkangas, Mai: Puhumalla paras. Ratkaisuja arjen etnisiin konflikteihin. Sisäasiainministeriö 2008.

Elonheimo, Henrik: Nuorisorikollisuuden esiintyvyys, taustatekijät ja sovittelu. Väitöskirja. Turun yliopisto 2010.

Ervasti, Kaijus: Asumiseen liittyvät konfliktit ja niiden oikeudellistuminen asianajaja-haastatteluiden valossa. Edilex. Edita Publishing 2015.

Ervasti, Kaijus – Nylund, Anna: Konfliktinratkaisu ja sovittelu. Edita Publishing 2014.

Eskola, Jari – Suoranta, Juha: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino 1998.

Flinck, Aune: Rakennamme sovintoa. Opas rikosten ja riitojen sovitteluun. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2013.

Heino, Hanna: Varautuminen tuleviin turvapaikanhakijoihin. Teoksessa *Jauhiainen, Jussi (toim.): Turvapaikka Suomesta? Vuoden 2015 turvapaikanhakijat ja turvapaikka-prosessit Suomessa*. Turun yliopiston maantieteen ja geologian laitoksen julkaisuja, 2017, s. 143–156.

Heinonen, Hilikka: Naapuruuskiistat ja kunnan ympäristösuojeluviranomainen kiistojen käsittelijänä. Väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto, 2016.

Hirsjärvi, Sirkka – Hurme, Helena: Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus Helsinki University Press 2010.

Hirsjärvi, Sirkka – Remes, Pirkko – Sajavaara, Paula: Tutki ja kirjoita. Tammi 2010.

Hirvonen, Jukka: Suomalaisen naapuruuden piirteitä asukaskyselyn valossa. Aalto-yliopiston julkaisusarja Tiede + Teknologia, 4/2013.

Huhtinen, Nina: Naapuruussovittelun vaikuttavuusselvitys. Suomen Pakolaisapu ry, Naapuruussovittelun keskus 2015.

Huttunen, Laura – Löytty, Olli – Rastas, Anna: Suomalainen monikulttuurisuus. Teoksessa *Rastas, Anna – Huttunen, Laura – Löytty, Olli*: Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta. Vastapaino 2005, s. 16–40.

Iivari, Juhani: Oikeutta oikeuden varjossa – restoratiivisen oikeuden tausta ja kehitys. Teoksessa *Poikela, Esa (toim.): Sovittelu. Ristiriitojen kohtaamisesta konfliktien hallintaan*. PS-kustannus 2010, s. 45–65.

Kopomaa, Timo – Peltonen, Lasse: Johdanto. Teoksessa *Kopomaa, Timo – Peltonen, Lasse – Litmanen, Tapio*: Ei meidän pihallemme! Paikalliset kiistat tilasta. Gaudeamus Helsinki University Press 2008, s. 237–265.

Kopomaa, Timo: Naapuruussuvaitsevaisuus. Tuetun asumisen ja palvelutoiminnan yhteys lähiympäristöön ja kaupunkisuunnitteluun. Teoksessa *Kopomaa, Timo – Peltonen,*

Lasse – Litmanen, Tapio: Ei meidän pihallemme! Paikalliset kiistat tilasta. Gaudeamus Helsinki University Press 2008, s. 153–185.

Kuula, Arja: Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Vastapaino 2011.

Kyllönen, Katri: Uskonnon rooli maahanmuuttajien konfliktien sovittelussa. Sovittelijoiden, maahanmuuttajien ja kirkon maahanmuuttajatyöntekijöiden näkökulma. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, 2012.

Länsitie, Anna: Naapuruussovittelijat yhteisöjen rakentajina. Sosiaalityön Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto, 2016.

Nousiainen, Katriina – Luhtasaari, Mia – Artemjeff, Panu: Vastaanottokeskukset ja hyvien väestösuhteiden edistäminen. TRUST -hankkeen ensimmäisen vaiheen tuloksia ja havaintoja. Oikeusministeriön julkaisu 20.6.2017.

Jauhola, Laura – Keinänen, Janika – Oosi, Olli – Roos, Jonna: Miten meillä menee? Kartoitus väestösuhteiden tilasta Suomessa – painopisteenä vastaanottokeskuspaikkakunnat. Oikeusministeriön julkaisu 1.6.2017.

Pehrman, Timo: Konfliktista ja sen määrittelemisestä sovintoon. Teoksessa *Joensuu, Terhi – Rustanius Mirjami (toim.):* Sopua! Näkökulmia naapuruussovitteluun. Suomen Pakolaisapu ry 2011, s. 45–59.

Peltonen, Lasse – Litmanen, Tapio: Nimby-kiistojen ratkaisumallit. Sijoituspäätösten sanelusta kohti vuorovaikutteista suunnittelua. Teoksessa *Kopomaa, Timo – Peltonen, Lasse – Litmanen, Tapio:* Ei meidän pihallemme! Paikalliset kiistat tilasta. Gaudeamus Helsinki University Press 2008, s. 9–27.

Poikela, Esa: Miksi ja mitä sovitellaan? Teoksessa *Poikela, Esa (toim.):* Sovittelu. Ristiriitojen kohtaamisesta konfliktien hallintaan. PS-kustannus 2010, s. 11–20.

Pugh, Jeffrey – Sulewski, David – Moreno, Julie: Adapting Community Mediation for Colombian Forced Migrants in Ecuador: Mediation for Forced Migrants in Ecuador. *Conflict Resolution Quarterly* 34(4). Kesäkuu 2017. S. 409-430.

Salonen, Jari – Iivari, Juhani: Evaluation of the Let's Talk – Social Mediation for Refugee Communities in Europe Project. IOM International Organization for Migration, Report 78/2004.

Samela, Tuuli – Elonheimo, Henrik: Naapuruussovittelu ja asukastyö. Restoratiivisen oikeuden menetelmät naapurisovun edistäjänä. *Haaste* 3/2016, s. 42–43.

Sonck, Marjut: Näkökulmia kulttuurisiin eroihin sovittelutilanteiden kannalta. Teoksessa *Joensuu, Terhi – Rustanius Mirjami (toim.): Sopua! Näkökulmia naapurussovitteluun.* Suomen Pakolaisapu ry 2011, s. 60–71.

Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi 2009.

Tyler, Tom R.: Restorative Justice and Procedural Justice: Dealing with Rule Breaking. *Journal of Social Issues.* Vol. 62(2). 2006, s. 307–326.

Internet-lähteet

Kotouttaminen.fi. Pakolaisten kuntaan osoittaminen. <<http://kotouttaminen.fi/pakolaisten-kuntaan-osoittaminen>> Viitattu 24.8.2017.

Kotouttaminen.fi. Pakolaisten vastaanoton käsikirja. <<http://kotouttaminen.fi/pakolaisten-vastaanoton-kasikirja>> Viitattu 24.8.2017.

Maahanmuuttovirasto. Kiintiöpakolaiset. <<http://www.migri.fi/turvapaikka-suomesta/kiintiopakolaiset>> Viitattu 25.9.2017.

Maahanmuuttovirasto. Vastaanotto toiminta. <<http://www.migri.fi/turvapaikka-suomesta/vastaanottoiminta>> Viitattu 29.9.2017.

Naapurussovittelun keskus. Etusivu. <<http://www.naapurussovittelu.fi/>> Viitattu 11.4.2017.

Naapurussovittelun keskus. Naapurustotyö. <<http://www.naapurussovittelu.fi/naapurustotyö/>> Viitattu 11.4.2017.

Naapurussovittelun keskus. Naapurussovittelu. <<http://www.naapurussovittelu.fi/naapurussovittelu/>> Viitattu 11.4.2017.

Naapurussovittelun keskus. Naapurussovittelun historia. <<http://www.naapurussovittelu.fi/naapurussovittelu/naapurussovittelun-historia/>> Viitattu 11.4.2017.

Naapurussovittelun keskus. Naapurussovittelun keskukselle resurssit kolmivuotiseen alan kehittämishankkeeseen Koneen säätiöltä. <<https://www.naapurussovittelu.fi/?x171443=187760>> Viitattu 18.12.2017.

Oikeusministeriö. TRUST-hanke. <<http://www.yhdenvertaisuus.fi/kampanjat/trust-hanke/>> Viitattu 4.8.2017.

Sisäasiainministeriö. Turvapaikanhakijat ja pakolaiset. <<http://intermin.fi/maahanmuutto/turvapaikanhakijat-ja-pakolaiset>> Viitattu 4.8.2017.

Suomen sovittelufoorumi. Sovittelu. <<http://sovittelu.com/sovittelu/index.php>> Viitattu 4.12.2017.

THL. Rikos- ja riita-asioiden sovittelupalvelut. <<https://www.thl.fi/fi/palvelut-ja-asiointi/valtion-sosiaali-ja-terveydenhuollon-erityispalvelut/rikos-ja-riita-asioiden-sovittelu/sovittelupalvelut>> Viitattu 7.12.2017.

Tilastokeskus. Muuttoliike. <<https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/muuttoliike.html>> Viitattu 20.3.2018.

Työ- ja elinkeinoministeriö. Kotouttaminen, järjestöyhteistyö. <<http://tem.fi/jarjestoyhteistyö>> Viitattu 24.8.2017.

UNHCR. Global Trends. Forced Displacement in 2016. <<http://www.unhcr.org/globaltrends2016/>> Viitattu 20.3.2018.

University of Eastern Finland. Oikeustieteet. Tutkimushankkeita: naapuruuskiistat. <<https://www.uef.fi/web/oikeustieteet/naapuruuskiistat>> Viitattu 12.4.2017.

Yle uutiset 26.8.2016. Vastaanottokeskuksen lähistöllä usean kymmenen hengen joukkotappelu Forssassa. <<https://yle.fi/uutiset/3-9115920>> Viitattu 30.11.2017.

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen aihe ja konteksti

Viime vuosikymmeninä suomalainen yhteiskunta on kansainvälistynyt ja ulkomaan kansalaisten maahanmuutto Suomeen lisääntynyt¹. Ilmiö voidaan nähdä osana maailmanlaajuisista ihmisten liikkuvuuden yleistymistä. Osa liikkuvuudesta selittyy pakolaisten määrän kasvulla, sillä pakolaisten määrä on maailmassa kaksinkertaistunut viimeisten kahden vuosikymmenen aikana.² Vuonna 2015 Suomen Maahanmuuttovirastosta haki turvapaikkaa yli 32 000 henkilöä, kun aiemmin 2000-luvulla turvapaikkaa hakevien määrä oli vaihdellut vuosittain noin 1500 ja 6000 välillä³. Turvapaikanhakijoiden määrän lisääntymisen vuoksi vuonna 2015 Suomessa perustettiin lukuisia uusia vastaanottokeskuksia ja hätämajoitusyksiköitä. Tilanne vaikutti monen paikkakunnan sosiaaliseen ympäristöön ja herätti paitsi kiinnostusta ja yhteistyötarjouksia, myös huolta ja pelkoa. Joillakin paikkakunnilla tilanteeseen liittyvät jännitteet kärjistyivät jopa väkivaltaisiksi konflikteiksi.⁴

Restoratiivisen oikeuden teoriaan perustuva sovittelu on yksi menetelmä, jolla on pyritty ratkaisemaan ja ennaltaehkäisemään konflikteja tilanteissa, joissa pakolaisia saapuu maahan ja asettuu uudelle asuinalueelle. *Restoratiivinen oikeus (Restorative Justice)*⁵ on kriminologinen teoria, joka tarkoittaa dialogiin perustuvaa ja ihmissuhteet huomioivaa tapaa vastata ihmisten välisiin ristiriitatilanteisiin. Restoratiivisessa menettelyssä konfliktin, rikoksen tai riidan osapuolet kokoontuvat yhteen puolueettoman sovittelijan johdolla ja keskustelevat siitä, mitä on tapahtunut, miten tapahtunut vaikuttaa heidän elämäänsä ja mitä asialle pitäisi tehdä.⁶ Olennaista restoratiivisen oikeuden teoriassa on, että yksilö osallistuu oman konfliktinsa käsittelemiseen sen sijaan, että esimerkiksi viranomaiset rat-

¹ Tilastokeskus. *Muuttoliike*. <<https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/muuttoliike.html>> Viitattu 20.3.2018.

² UNHCR. *Global Trends. Forced Displacement in 2016*. <<http://www.unhcr.org/globaltrends2016/>> Viitattu 20.3.2018.

³ Sisäasiainministeriö. *Turvapaikanhakijat ja pakolaiset*. <<http://intermin.fi/maahanmuutto/turvapaikanhakijat-ja-pakolaiset>> Viitattu 4.8.2017.

⁴ Esim. *Yle uutiset 26.8.2016. Vastaanottokeskuksen lähistöllä usean kymmenen hengen joukkotappelu Forssassa*. <<https://yle.fi/uutiset/3-9115920>> Viitattu 30.11.2017.

⁵ Yleisesti käytetään lyhennettä *RJ*, suomeksi myös käännöstä *korjaava oikeus*.

⁶ *Elonheimo 2010, s. 27; Flinck 2013, s. 16.*

kaisisivat konfliktin hänen puolestaan. Asian käsittelyn palauttamisen osapuolille voidaan nähdä edistävän osapuolten vaikutusmahdollisuuksia yhteisössään ja yhteiskunnassa.⁷

Tämän tutkielman aiheena on sovittelun käyttö pakolaisia vastaanottavissa naapurustoissa. Tutkimuksen kohteena ovat vastaanottokeskusten naapurustojen ja kiintiöpakolaisia vastaanottaneiden naapurustojen konfliktit sekä niihin käytetty sovittelu. Suomessa naapurisopua edistäviä restoratiivisia menetelmiä tuottaa järjestöpohjainen Naapuruussovittelun keskus. Vuoden 2015 alussa perustettu keskus tarjoaa naapuruussovittelua, naapurustotyötä sekä konsultointia naapuruuden konflikteihin.⁸ Naapuruussovittelu on keskustelumenetelmä, jossa ammattisovittelija auttaa osapuolia käsittelemään esimerkiksi asumisen häiriöihin liittyviä konflikteja tai monimutkaisia yhteisökonflikteja⁹. Naapurustotyö on tapaamisten ohjaamista ja dialogin avaamista, johon sovelletaan naapuruussovittelun menetelmää ja jonka tarkoituksena on edistää monikulttuuristen ja monimuotoisten asuinalueiden turvallisuutta ja viihtyisyyttä¹⁰.

1.2 Aiempi tutkimus

Naapuruussovittelu on Suomessa suhteellisen uusi restoratiivisen oikeuden käyttömuoto, josta ei ole vielä tehty kovin paljon tutkimusta. *Anna Länsitie* tutki sosiaalityön pro gradu -tutkielmassaan (2016) viittä naapuruussovittelijaa haastatteleamalla sovittelijoiden käsityksiä työstään sekä monikulttuurisuuden merkitystä sovittelussa. *Berit Albrecht* tarkasteli vuonna 2008 monikulttuurisia sovittelutilaisuuksia Norjassa ja Suomessa havainnoimalla rikosasioiden sovittelutilaisuuksia sekä haastatteleamalla sovittelutoimistojen sovittelijoita ja naapuruussovittelijoita.

Katri Kyllönen tutki teologian väitöskirjassaan (2012) maahanmuuttajien kokemien konfliktien sovittelua ja haastatteli tutkimustaan varten maahanmuuttajia, kirkon työntekijöitä, sovittelutoimistojen sovittelijoita sekä naapuruussovittelijoita. Naapuruussovittelua tekeviä sovittelijoita on haastateltu myös osana KatuMetro-hanketta ja haastattelujen tu-

⁷ Braithwaite 2002, s. 257; Christie 1977, s. 7–8.

⁸ Naapuruussovittelun keskus. Etusivu. <<http://www.naapuruussovittelu.fi/>> Viitattu 11.4.2017.

⁹ Attias – Gellin – Kaitonen – Vuorinen 2017, s. 9–10.

¹⁰ Naapuruussovittelun keskus. Naapurustotyö. <<http://www.naapuruussovittelu.fi/naapurustotyö/>> Viitattu 11.4.2017.

loksia on esitelty *Sopua! Näkökulmia naapuruussovitteluun* -teoksessa (2011). *Nina Huh-tinen* toteutti vuonna 2015 Suomen Pakolaisapu ry:n toimeksiannosta selvityksen naapuruussovittelun vaikuttavuudesta tekemällä kyselyn naapuruussovitteluun osallistuneille.

Asumiseen liittyvät konfliktit ovat varsin yleisiä, mutta myös niistä on Suomessa tehty vasta melko vähän tutkimusta¹¹. Naapuruuskiistoja, niiden vaikutuksia asumiseen ja hyvinvointiin sekä kiistojen piirteitä ja niiden ratkaisumahdollisuuksia tutkittiin monitieteisessä *Naapuruuskiistat ja asuminen Suomessa 2011–2015* -tutkimushankkeessa¹². *Jukka Hirvosen* tutkimusraportti käsittelee kyselyaineistoa, joka kerättiin vuonna 2012 osana mainittua hanketta. Valtakunnallisen postikyselyn avulla haettiin vastauksia muun muassa kysymyksiin naapuruussuhteiden merkityksestä nykypäivän suomalaisille sekä kuinka yleisesti naapureiden aiheuttamia häiriöitä Suomessa esiintyy. Kyselyyn vastasi 760 henkilöä eli 38 % otoksesta. Tutkimushankkeen puitteissa julkaistiin *Kaijus Ervastin* artikkeli (2015) naapurisuhteita koskevien ja muiden asumiseen liittyvien konfliktien oikeudellistumisesta ja muuttumisesta oikeusriidoiksi asianajajahaastatteluiden perusteella. Myös *Hilkka Heinosen* väitöskirja liittyy Naapuruuskiistat ja asuminen Suomessa 2011–2015 -tutkimushankkeeseen. Heinonen tutki väitöskirjassaan (2016) piharauhan loukkauksien käsittelyä kunnan ympäristönsuojeluviranomaisessa. Heinonen havainnoi muun muassa viranomaissovittelun tehostamismahdollisuuksia tapaustutkimuksen ja kerrannaistringulaation kautta. Tutkimuksen eräänä lähtökohtana on Heinosen havainto siitä, että yksi merkittävä ympäristöviranhaltijan työaikaa vievä tehtävä on naapurien välisten ympäristökiistojen käsittely, jota ei kuitenkaan ole laissa määritelty ympäristönsuojelun tai muunkaan hallintoviranomaisen tehtäväksi.¹³

Oikeusministeriöllä on parhaillaan käynnissä vuosina 2016–2018 toteutettava *TRUST – hyvät väestösuhteet Suomessa* -hanke, jonka tarkoituksena on edistää yhteiseloja ja luottamusta eri väestöryhmien välillä. Hankkeen piirissä julkaistussa materiaalissa tuodaan esiin hyviä väestösuhteita edistäviä käytäntöjä, joita voidaan soveltaa kaikilla vastaanotokeskuspaikkakunnilla. TRUST-hankkeessa on kerätty tietoa muun muassa hankkeen toteutuspaikkakuntien väestösuhteista sekä turvapaikanhakijoihin ja vastaanotokeskukseen liittyvästä uutisoinnista kuntiin suunnatulla kyselyllä, paikkakuntakohtaisella media-

¹¹ *Ervasti* 2015, s. 2.

¹² *University of Eastern Finland. Oikeustieteet. Tutkimushankkeita: naapuruuskiistat.* <<https://www.uef.fi/web/oikeustieteet/naapuruuskiistat>> Viitattu 12.4.2017.

¹³ *Heinonen* 2016, s. 15.

analyysillä sekä turvapaikanhakijoiden, maahanmuuttajien ja paikkakuntien avainhenkilöiden haastatteluilla. TRUST-hankkeen toteuttamispaikkakunniksi on valittu seitsemän vastaanottokeskuspaikkakuntaa.¹⁴ Trust-hankkeen taustalla on hyvien väestösuhteiden viitekehys (Good Relations Measurement Framework), jossa onnistuneiden väestösuhteiden keskiössä katsotaan olevan asenteet, turvallisuudentunne, vuorovaikutus ja osallisuus.¹⁵

Naapurikonflikteista Suomessa, naapurisuussovittelusta sekä monikulttuurisesta sovittelusta tehtyä aiempaa tutkimusta hyödynnetään tämän tutkielman teoriaosuudessa. Tutkielmassa pyrin yhdistämään näitä tutkimuksen osa-alueita ja tuomaan tutkimukseen uuden näkökulman sovittelun käytöstä naapurikonflikteihin pakolaisia vastaanottavissa naapurustoissa. Keväällä 2016 tutkin naapurustotyön käyttöä vastaanottokeskuksissa tekemällä osana yliopiston sovittelukurssia kyselyn yhdeksälle vastaanottokeskukselle, joissa Naapurisuussovittelun keskus oli syksyllä 2015 kokeillut naapurustotyötä.¹⁶ Tässä tutkielmassa jatkan aiheen parissa ja selvitän laajemmin naapurikonfliktien piirteitä ja sovittelutarpeita vastaanottokeskuksissa. Uutena näkökulmana ovat myös Naapurisuussovittelun keskuksen toimintaa seuranneiden kuntien edustajien haastattelut. Uudehkoa aihetta karsoittavasta tutkielmastani voi olla hyötyä Naapurisuussovittelun keskukselle, vastaanottokeskuksille sekä kiintiöpakolaisia vastaanottaville kunnille heidän toimintansa kehittämässä.

1.3 Keskeisiä käsitteitä

Sovittelu on konfliktinhallintamenetelmä, jossa puolueeton sovittelija auttaa konfliktin osapuolia pääsemään heitä tyydyttävään ratkaisuun erityisen sovittelumenettelyn avulla. Sovittelija ei ratkaise konfliktia itse, vaan ohjaa sovittelua ja mahdollistaa sovinnon löytymisen osapuolten kesken.¹⁷ Sovittelulla on niin Suomessa kuin muuallakin lukuisia niin lakisäätteisiä kuin epävirallisiakin käyttömuotoja. Rikos- ja riita-asioiden sovittelua ohjaa laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (9.12.2005/1015, sovittelulaki) ja

¹⁴ Oikeusministeriö. TRUST-hanke. <<http://www.yhdenvertaisuus.fi/kampanjat/trust-hanke/>> Viitattu 4.8.2017.

¹⁵ Jauhola – Keinänen – Oosi – Roos 2017, s. 14.

¹⁶ Samela – Elonheimo 2016, s. 42–43.

¹⁷ Suomen sovittelufoorumi. *Sovittelu*. <<http://sovittelu.com/sovittelu/index.php>> Viitattu 4.12.2017.

tuomioistuinsovittelua laki riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa (394/2011, tuomioistuinsovittelulaki). Sovittelua käytetään myös esimerkiksi kouluissa, työhön liittyvissä konflikteissa, ympäristö- ja kaavoitusasioissa, kaupallisissa riidoissa ja perheasioissa. Eräs tunnettu sovittelun muoto on kansainvälinen rauhansovittelu.¹⁸

Restoratiivisessa menettelyssä käytetään usein *fasilitatiivista sovittelumallia*. Fasilitointi tarkoittaa, että sovittelija ohjaa, tukee ja auttaa konfliktin osapuolia itse löytämään ratkaisun.¹⁹ Fasilitatiivisessa sovittelumallissa osapuolten näkökulmat, tarpeet ja tavoitteet ovat sovittelun lähtökohtana ja menettely on ratkaisua merkittävämpi. Fasilitatiivisen sovittelun vaihtoehtona esitetään usein *evaluatiivinen sovittelu*, jossa keskitytään enemmän käsiteltävään asiaan sekä ratkaisun löytymiseen ja myös sovittelija osallistuu konfliktin ratkaisemiseen.²⁰

Tässä tutkielmassa termi *konflikti* käsitetään laajasti: konflikti tarkoittaa vastakkainasettelua tai yhteentörmäystä kahden tai useamman osapuolen välillä. Konfliktin syntyminen edellyttää kokemusta siitä, että osapuolten ideat tai tavoitteet ovat yhteensopimattomia.²¹ Konflikti yleensä tuntuu ikävältä sen osapuolista, mutta negatiivisesta kokemuksesta huolimatta se voidaan nähdä myös mahdollisuutena osallistua sekä oppia uutta²². Naapuruuksuhteiden erimielisyyksistä ja yhteenotoista käytetään usein termiä naapuruuksiista, ja tässä tutkielmassa käytänkin termejä naapurikonflikti ja naapuruuksiista rinnakkain.

Pakolaiseksi kutsutaan ihmistä, joka lähtee kotiseudultaan pakoon vainoa tai väkivaltaa. *Turvapaikanhakija* on suojelua ja oleskeluoikeutta vieraasta valtiosta hakeva henkilö. Jos turvapaikanhakijalle myönnetään turvapaikka, hän saa pakolaisaseman. Virallisen pakolaisaseman saa myös henkilö, jonka YK:n pakolaisjärjestö UNHCR määrittelee pakolaiseksi. *Kiintiöpakolainen* on YK:n pakolaisjärjestö UNHCR:n pakolaiseksi määrittelämä henkilö, jolle on myönnetty oleskelulupa valtion talousarviossa vahvistetussa pakolaiskiintiössä.²³ Kiintiöpakolaisia vastaanotetaan Suomeen tällä hetkellä 750 vuodessa. Suomessa Maahanmuuttovirasto yhdessä muiden viranomaisten kanssa päättää muun muassa haastattelujen ja asiakirjojen perusteella, ketkä UNHCR:n esittämistä pakolaisista

¹⁸ *Ervasti – Nylund* 2014, s. 374.

¹⁹ *Poikela* 2010, s. 15.

²⁰ *Flinck* 2013, s. 26; *Pehrman* 2011, s. 49.

²¹ *Ervasti – Nylund* 2014, s. 11.

²² *Christie* 1977, s. 7–8

²³ *Kotouttaminen.fi. Pakolaisten vastaanoton käsikirja*. <<http://kotouttaminen.fi/pakolaisten-vastaanoton-kasikirja>> Viitattu 24.8.2017.

saavat Suomessa pakolaisaseman ja oleskeluluvan.²⁴ Kunnat vastaanottavat kiintiöpakolaiset ja vastaavat näiden kotouttamisesta kotoutumislain mukaisesti (laki kotoutumisen edistämisestä (30.12.2010/1386)).

Kotoutumislain 3 §:n mukaan *kotoutumisella* tarkoitetaan maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteista kehitystä, jonka tavoitteena on antaa maahanmuuttajalle yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja samalla kun tuetaan hänen mahdollisuuksiaan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen. Kotoutumislain 1 §:n mukaan lain tarkoituksena on edistää kotoutumista ja maahanmuuttajien aktiivista osallistumista sekä edistää myönteistä vuorovaikutusta väestöryhmien kesken. Kotoutumispalveluiden järjestämisessä valtakunnallisilla järjestöillä ja paikallisilla yhdistyksillä on kuntien lisäksi merkittävä rooli.²⁵

Pakolaisia asuu Suomessa monilla paikkakunnilla ja monenlaisissa naapurustoissa. Tässä tutkielmassa olen rajannut pakolaisia vastaanottavat naapurustot tarkoittamaan vastaanottokeskusten naapurustoja sekä asuinalueita ja taloyhtiöitä, jonne on muuttamassa tai vasta muuttanut kiintiöpakolaisia. Käsitteillä *naapuri* ja *naapurusto* tarkoitan viereisissä asunnoissa tai rakennuksissa, samassa taloyhtiössä tai lähialueilla asuvia ihmisiä. Keskeistä naapuruus-käsitteessä on samalla alueella asuminen ja saman elinympäristön jakaminen.

Vastaanottokeskusten tuottamien palvelujen tarkoituksena on vastata turvapaikanhakijoiden perustarpeisiin turvapaikan hakemisen ja turvapaikkahakemuksen käsittelyn ajan. Vastaanottokeskuksia ylläpitävät joko kunnat, järjestöt tai valtio. Suomessa vastaanottokeskusten määrä riippuu turvapaikanhakijoiden määrästä. Toukokuussa 2017 vastaanottokeskuksia oli 56, lisäksi toiminnassa oli alaikäisten vastaanottoyksiköitä sekä yksityismajoitusyksikkö.²⁶

²⁴ *Maahanmuuttovirasto. Kiintiöpakolaiset.* <http://www.migri.fi/turvapaikka_suomesta/kiintiopakolaiset> Viitattu 25.9.2017.

²⁵ *Työ- ja elinkeinoministeriö. Kotouttaminen, järjestöyhteistyö.* <<http://tem.fi/jarjestoyhteistyö>> Viitattu 24.8.2017.

²⁶ *Maahanmuuttovirasto. Vastaanotto toiminta.* <http://www.migri.fi/turvapaikka_suomesta/vastaanottoiminta> Viitattu 29.9.2017.

1.4 Tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tutkielman tarkoituksena on selvittää, miten Suomessa on käytetty sovittelua naapurikonfliktien käsittelemiseksi vastaanottokeskuksissa ja kiintiöpakolaisia vastaanottavissa kunnissa. Kartoitan vastaanottokeskusten naapurikonflikteja ja niiden käsittelytapoja sekä naapuruussovittelun käyttöä kiintiöpakolaisia vastaanottaneilla paikkakunnilla erityisesti vuosina 2015–2016. Tarkentavia tutkimuskysymyksiä ovat:

- 1) Millaisia konflikteja on esiintynyt vastaanottokeskusten asukkaiden ja naapuruston asukkaiden välillä ja millaisia menetelmiä keskuksissa on konfliktien käsittelemiseen?
- 2) Onko vastaanottokeskuksissa käytetty sovittelua ja millaisia tuloksia sillä on saatu?
- 3) Millaista sovittelua Naapuruussovittelun keskus on tehnyt vastaanottokeskuspaikkakunnilla ja kiintiöpakolaisia vastaanottaneissa kunnissa?
- 4) Mitkä ovat olleet Naapuruussovittelun keskuksen toiminnan tavoitteet ja vaikutukset vastaanottokeskuspaikkakunnilla ja kiintiöpakolaisia vastaanottaneissa kunnissa?

Kysymyksiin 1 ja 2 etsin vastauksia vastaanottokeskuksille tekemäni sähköpostikyselyn pohjalta. Kysymyksiin 3 ja 4 pyrin löytämään vastauksia naapuruussovittelijoita sekä sovittelua tilanneiden kuntien edustajia haastatteleamalla. Analysoin keräämiäni aineistoja laadullisen teoriaohjaavan sisällönanalyysin menetelmin.

Tutkimukseni kiinnittyy oikeussosiologiaan ja kriminologiaan. Konfliktit, riidat ja niiden ratkaisumenettelyt ovat eräs merkittävistä kansainvälisen oikeussosiologisen tutkimuksen osa-alueista²⁷. Restoratiivisen oikeuden teoria on syntynyt alun perin rikostapausten sovitteluun kriminologian parissa. Oma tutkimukseni asettuikin kriminologisen sovitte-
lututkimuksen ja oikeussosiologisen konfliktitutkimuksen kentälle: pyrin yhteiskuntatieteiden menetelmiä hyödyntäen selvittämään epävirallisten oikeudellisten toimijoiden konfliktinkäsittelymenetelmiä sekä näiden menetelmien vaikutuksia.

Konfliktikeskeisen tutkimusaiheen valinnan saatetaan kokea jopa lisäävän vastakkainasettelua. Pakolaisten muuttaminen uudelle asuinalueelle ei tietenkään välttämättä aiheuta konflikteja, ja esimerkiksi väkivaltaiset yhteenotot eri väestöryhmien välillä ovat Suomessa poikkeuksellisia. Myöskään naapurisuhteet eivät ole pääasiassa konfliktien aiheuttajia, vaan tutkitusti naapurisuhteet tuovat suomalaisille huomattavasti enemmän

²⁷ Alvesalo – *Ervasti* 2006, s. 105.

myönteisiä kuin kielteisiä kokemuksia²⁸. Tämän tutkielman lähtökohtana on ajatus siitä, että erimielisyydet ja intressiristiriidat ovat normaali ja jopa välttämätön osa ihmisten välistä kanssakäymistä ja rakentavasti käsitellyistä konflikteista on enemmän hyötyä kuin niiden välttelemisestä. Konfliktien käsitteleminen mahdollisimman aikaisessa vaiheessa on tarpeellista, jottei niistä kehittyisi esimerkiksi väkivaltaisia yhteenottoja. Naapurikonflikteja ja eri väestöryhmien välisiä jännitteitä on olemassa, ja tutkimusta tarvitaan niiden käsittelytapojen kehittämiseksi.

Tutkimuksen taustoittamiseksi käyn luvussa 2 läpi naapurikonfliktien sovittelun teoreettista pohjaa. Esittelen naapuruussovittelun taustalla vaikuttavaa restoratiivisen oikeuden teoriaa, naapurikonfliktien ja monikulttuurisen sovittelun piirteitä ja sekä Naapuruussovittelun keskuksen toimintaa. Teoreettisen viitekehyksen esittelyn jälkeen kuvailen luvussa 3 tarkemmin tutkimuksen aineistoja, niiden keräämistä sekä tutkimusmenetelmiä. Kyselyn ja haastattelujen tulokset on esitelty omina kokonaisuuksinaan luvussa 4 aineiston luokittelun, teemoittelun ja kvantifioinnin avulla. Loppuluvussa 5 teen päätelmiä tutkimustuloksista restoratiivisen oikeuden käsitteitä ja aiempaa tutkimusta hyödyntäen sekä tiivistän tutkielman keskeisen sisällön.

²⁸ Hirvonen 2013, s. 26.

2 NAAPURIKONFLIKTIEN SOVITTELUN TEOREETTINEN KEHYS

2.1 Restoratiivisen oikeuden teoria

Sovittelu on ikivanha keino käsitellä yksilöiden tai ryhmien välisiä konflikteja. Sovittelusta on hyvin monenlaisia sovelluksia ja sovittelun eri muodot voivat perustua erilaisiin teorioihin. Modernin sovitteluliikkeen eräs merkittävimpiä taustateorioita on restoratiivinen oikeus²⁹. Restoratiivisen oikeuden teoria vaikuttaa vahvasti sekä suomalaisen rikos- ja riita-asioiden sovittelun että Naapuruussovittelun keskuksen toiminnan taustalla³⁰, mistä johtuen restoratiivisen oikeuden teoria on tämän tutkielman teoreettisena lähtökoh- tana.

2.1.1 Kehitys ja määritelmä

Restoratiiviseen oikeuteen nojaava moderni sovitteluliike syntyi 1970-luvun Kanadassa ja Yhdysvalloissa. Länsimaissa nykyisin käytössä olevien sovittelun muotojen voidaan katsoa olevan seurausta modernista sovitteluliikkeestä. Viime vuosikymmeninä sovittelu onkin monessa länsimaassa palannut virallisen oikeusjärjestelmän osaksi tai sen rinnalle. Moderni sovitteluliike voidaan nähdä osana laajempaa yhteiskuntakehitystä, jossa kansalaisyhteiskunta ja valtio ovat lisääntyvässä määrin vuorovaikutuksessa ja osapuolten mahdollisuuksia osallistua rikosten, riitojen sekä muiden konfliktien ratkaisuun lisätään myös virallisessa oikeusjärjestelmässä.³¹ 1990-luvulla aloitettiin useissa maissa menettelyjä ja ohjelmia, joita alettiin kutsua restoratiiviseksi oikeudeksi. Eräs tunnetuimpia näistä menettelyistä on Uudesta-Seelannista lähtöisin oleva läheisneuvonpito. Restorative Justice -nimityksestä tuli kattotermi monenlaisille ajatussuuntauksille, kuten sovittelulle, hyvittämiselle, rauhanneuvottelulle ja transformatiiviselle oikeudelle.³²

Restoratiivisen oikeuden kehittyminen ja sen ottaminen osaksi oikeusjärjestelmää länsi- maissa voidaan nähdä osana globaalien rikosentorjuntastrategioiden kehitystä. Restoratiivisen oikeuden suosio on ollut suurta erityisesti Yhdysvalloissa, missä uusliberalismi on vahvasti vaikuttanut yhteiskuntaan. Yhdysvalloissa restoratiivisen oikeuden suosiota

²⁹ Suomen sovittelufoorumi. *Sovittelu*. <<http://sovittelu.com/sovittelu/index.php>> Viitattu 4.12.2017.

³⁰ Attias ym. 2017, s. 9.

³¹ Iivari 2010, s. 45–48.

³² Braithwaite 2002, s. 32–37.

voi selittää muun muassa vankilukujen merkittävä kasvu, mikä on osaltaan ohjannut etsimään rankaisemiselle vaihtoehtoisia rikoskontrollin muotoja. Uusliberaalit arvot, kuten oikeuksien ja velvollisuuksien yksilöllistyminen, yksilön autonomian arvostaminen sekä vapaaseen ja rationaaliseen valintaan uskomisen näkyvät restoratiivisen oikeuden taustalla.³³ Suomessa sovittelun eri muotojen syntyminen ja vakiintuminen on ollut hitaampaa kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa tai Uudessa-Seelannissa, mutta myös Suomessa restoratiivisten menetelmien yleistyminen voidaan jossakin määrin nähdä osana julkisten palveluiden yksityistämistä ja kontrollivastuun siirtämistä järjestöille ja vapaaehtoisille toimijoille. Esimerkiksi rikos- ja riita-asioiden sovittelua tekevät pääosin vapaaehtoiset sovittelijat.³⁴

Restoratiivisen oikeuden perustana on muun muassa norjalaisen kriminologi *Nils Christien* 1970-luvulla esittämä ajatus konflikteista omaisuutena. Christien mukaan konfliktien käsittely ja ratkaisu pitäisi palauttaa niiden osapuolille, eikä luovuttaa niitä ammattilaisten – kuten lakimiesten – hoidettaviksi. Christie esittää, että erityisesti rikosten uhrin ovat rikosprosessissa menettäneet oikeutensa osallistua oman asiansa ratkaisemiseen ja rikosentekijät pääsevät rikosprosessissa helpommalla, kun heidän ei tarvitse käsitellä tekonsa seurauksia uhrin läsnä ollessa. Christie näkee erikoistumisen ja ammatillistumisen negatiivisina piirteinä konfliktinratkaisussa ja korostaa, että ihmiset osaavat tasavertaisina löytää ratkaisuja keskenään. Christie ei ehdota, että esimerkiksi rikosjutun selvittäminen olisi kokonaan uhrin vastuulla, vaan esimerkiksi viranomaisilla ja osapuolten läheisillä tulisi olla oma roolinsa asian selvittämisessä. Tapahtuneen selvittämisen ja yhdessä käsittelyn jälkeen mahdollinen rangaistus tulisi vain niiden lisäksi, eikä sen antaminen olisi prosessin pääosassa.³⁵

Restoratiivisen oikeuden teoriaa on kehittänyt erityisesti kriminologi *John Braithwaite* 1980-luvulta lähtien. Kuten Braithwaite esittää, restoratiivista oikeutta määritellään usein sen kautta, mille se on vaihtoehto. Restoratiivisen oikeuden voidaan nähdä syntyneen ”kolmanneksi vaihtoehdoksi” täydentämään perinteisiä rikoskontrollin muotoja eli retriutiivista ja rehabilitatiivista oikeutta.³⁶ Restoratiiviseen oikeuteen perustuvan sovittelun

³³ Cunneen 2013, s. 148–149.

³⁴ THL. *Rikos- ja riita-asioiden sovittelupalvelut*. <<https://www.thl.fi/fi/palvelut-ja-asiointi/valtion-sosiaali-ja-terveydenhuollon-erityispalvelut/rikos-ja-riita-asioiden-sovittelu/sovittelupalvelut>> Viitattu 7.12.2017.

³⁵ Christie 1977, s. 7–13.

³⁶ Braithwaite 2002, s. 36.

on perusteltu vastaavan rankaisuun perustuvan sekä hoitokeskeisen rikoskontrollin puutteisiin, kuten viranomaiskeskeisyyteen, muodollisuuteen, hitauteen, kalleuteen ja asianosaisten tyytymättömyyteen.³⁷

Restoratiivisen oikeuden ydinmääritelmänä voidaan pitää, että kyseessä on menettely, jossa kaikki, joita rikos on koskettanut, kokoontuvat yhteen ulkopuolisen sovittelijan tai muun koollekutsujan avulla keskustelemaan rikoksesta, sen seurauksista ja siitä, mitä sen johdosta pitäisi tehdä³⁸. Restoratiivisen oikeuden käsite voidaan ymmärtää tätä määritelmää laajemminkin ja restoratiivisiksi voidaan laskea kaikki menetelmät, joissa tarkoituksena on korjata rikosvahinkoja, lievittää ristiriitoja, parantaa osapuolten asemaa ja tyytyväisyyttä. Menettely voi siis olla enemmän tai vähemmän restoratiivista.³⁹ Aiemmassa tutkimuksessa menettelyitä on muun muassa jaoteltu sen mukaan, ovatko ne täysin restoratiivisia vai osittain restoratiivisia⁴⁰.

2.1.2 Restoratiivisen menettelyn periaatteet

Kuten restoratiivisen teorian määritelmä, myös menettelyn restoratiivisuutta ilmentävät piirteet ja periaatteet on kuvattu hieman eri tavoilla eri lähteissä. Braithwaite määrittelee, että restoratiivisen menettelyn periaatteita ovat:

- korjaaminen satuttamisen sijaan,
- moraalinen oppiminen,
- kunnioittava vuoropuhelu,
- yhteisön osallistuminen ja yhteisön huolenpito,
- anteeksipyyntö ja anteeksianto,
- vastuun ottaminen sekä
- hyvittäminen.⁴¹

Restoratiivisiin periaatteisiin kuuluu ensinnäkin, että rikoksesta aiheutuneet vahingot pyritään korjaamaan kokonaisvaltaisesti niin, että aineellisten vahinkojen lisäksi myös henkiset ja ihmissuhteisiin liittyvät vahingot korjataan. Restoratiivinen menettely voi korjata muun muassa osapuolten turvallisuudentunnetta.⁴² Toisin kuin rikosoikeudenkäynnissä,

³⁷ *Elonheimo* 2010, s. 27.

³⁸ *Braithwaite* 2002, s. 38; *Elonheimo* 2010, s. 27.

³⁹ *Elonheimo* 2010, s. 27.

⁴⁰ *Braithwaite* 2002, s. 109.

⁴¹ *Em.*, s. 39.

⁴² *Em.*, s. 39.

restoratiivisess menettelyssä rikosta ei nähdä ensisijaisesti lakien rikkomisena vaan loukkauksena toisia ihmisiä ja konkreettisia suhteita kohtaan. Näin ollen rankaisua tärkeämpiä seuraamuksia ovat rikosentekijän ja uhrin palauttaminen yhteiskunnan toimiviksi jäseniksi, vahinkojen hyvittäminen uhrille sekä yhteisöjen ja yhteiskunnan arvojen vahvistaminen.⁴³

Osapuolten aktiivinen osallistuminen sovitteluun tarjoaa osapuolille mahdollisuuden moraaliseen oppimiseen. Sovittelijan tehtävänä ei ole sanella ratkaisua vaan kutsua osapuolet koolle ja mahdollistaa sovittelu. Tämä ajatus pohjautuu ajatukseen konflikteista mahdollisuuksina osallistua ja vaikuttaa.⁴⁴ Vain osallistuminen voi johtaa oppimiseen ja käytöksen muuttumiseen niin, ettei sama teko enää toistu. Sovitteluun osallistuminen voi antaa keinoja sekä voimia vastaavien tilanteiden käsittelemiseen tulevaisuudessa.⁴⁵ Restoratiivisen oikeuden teoriassa osapuolten osallistumisen lisäksi yhteisön osallistumisella on tärkeä rooli. Restoratiivisessa menettelyssä on tarkoitus käydä kunnioittavaa vuoropuhelua, joka osoittaa, että rikosentekijää pidetään yhteisössä pohjimmiltaan hyvänä ja kehityskelpoisena.⁴⁶

Braithwaite on perustellut restoratiivisen oikeuden toimivuutta reintegratiivisen häpeän tuottamisella. Reintegratiivisen häpeän tuottaminen tarkoittaa, että yhteisö ilmaisee, ettei hyväksy tekoa, mutta tekijä pyritään ottamaan takaisin osaksi yhteisöä. Braithwaiten mukaan stigmatisoiva ja epäkunnioittava häpeän tuottaminen rikosten seuraamuksena pahentaa rikollisuutta, kun taas reintegratiivista häpeää tuottamalla voidaan ehkäistä uusintarikollisuutta. Reintegratiivinen häpeä eroaa stigmatisoivasta häpeästä, joka on haitallista, koska se hajottaa yhteisöjä eristämällä esimerkiksi rikosentekijöitä yhteisön ulkopuolelle. Eristäminen ei toimi, koska häpeä toimii vain silloin, kun sitä tuottavat merkitykselliset ihmiset. Jos tekijä on suljettu yhteisön ulkopuolelle, ei yhteisöllä ja sen paheksunnalla ole hänelle enää merkitystä.⁴⁷ Rankaiseminen saattaa nimittäin lisätä uhmakkuutta oikeusjärjestelmää kohtaan. Kokeakseen rangaistusjärjestelmän oikeutetuksi tulisi rikosentekijän tuntee yhteenkuuluvuutta rankaisevan tahon ja yhteisön kanssa. Jos järjestelmää ei koeta oikeutetuksi, rangaistuksista tulee merkityksettömiä ja nöyryyttäminen

⁴³ *Iivari* 2010, s. 60–61.

⁴⁴ *Christie* 1977, s. 7–8.

⁴⁵ *Poikela* 2010, s. 14–15.

⁴⁶ *Elonheimo* 2010, s. 29.

⁴⁷ *Braithwaite* 1989, s. 55.

ja epäkunnioitus ruokkivat itseään. Sen takia sovittelua voidaan pitää koston kierteen katkaisevana tapana käsitellä tapahtunutta.⁴⁸

Reintegratiivisen häpeän tuottamista voidaan kritisoida siitä, että sovittelulla saatetaan aiheuttaa tarpeettomasti häpeän tunnetta. Tähän Braithwaite vastaa ajatuksella tunnustamattomasta häpeästä, mikä tarkoittaa, että rikollisuudesta lähes väistämättä aiheutuva häpeän tunne täytyy käsitellä jollakin tavalla. Oikeudenkäynnissä häpeää ei yleensä ole tilaa käsitellä millään tavalla, sillä painotus on oikeudellisesti relevanteissa seikoissa ja menettely on muodollista. Jos osapuolet onnistuvat saavuttamaan sovittelussa keskinäisen kunnioituksen, tulee konfliktista rakentava. Rakentavinta on päästä käsittelyssä anteeksipyyntöön ja -antoon.⁴⁹ Koska sovittelu on epävirallista oikeutta, siellä käytyä puhetta ei ole tarkoitus muuttaa oikeudelliseen muotoon, vaan keskustelua käydään vapaasti. Rikoksen tekemiseen ja sen seurausten käsittelyyn liittyvien tunteiden esiin tuominen on sallittua.⁵⁰

Keskeisenä tavoitteena sovittelussa on, että rikoksen tekijä ottaisi vastuun teostaan. Vaikka usein esitetään vaihtoehtoisten konfliktinratkaisukeinojen olevan niin sanotusti pehmeämpää oikeutta kuin oikeudenkäynnin, vastuun painottaminen ei tue tätä näkökulmaa. Uhrin kohtaaminen voi olla tekijälle paljon vaikeampaa kuin asian käsittely tuomioistuimessa, jossa tekijä voi piiloutua asianajajansa tai puhumattomuuden taakse. Eräät tutkijat pitävät sovittelumenettelyä ja uhrin kohtaamista jopa liian kovina seuraamuksina erityisesti nuorille rikosentekijöille. Esimerkiksi Cunneen ja Goldsonin mukaan restoratiiviseen menettelyyn kuuluva vastuun ottamisen painottaminen muistuttaa huomattavan paljon rankaisemista, eikä sovittelu näin ollen ole rankaisemista vähentävä menetelmä vaan yksi rankaisemisen muoto.⁵¹

Toisaalta osapuolten on empiirisessä tutkimuksessa todettu olevan usein tyytyväisempiä sovittelumenettelyyn kuin oikeudenkäyntiin. Osapuolten kokemuksia perinteisestä oikeudenkäynnistä sekä sovittelusta on vertailtu muun muassa Yhdysvalloissa. Osapuolten subjektiivisen kokemuksen, kuten arvion menettelyn ja lopputuloksen oikeudenmukaisuudesta on havaittu lisäävän tyytyväisyyttä enemmän kuin objektiivisten seikkojen, kuten menettelyn keston, hinnan tai voittajan.⁵² Osapuolten tyytyväisyyttä oikeudenkäyntiin

⁴⁸ Braithwaite 2002, s. 166–168.

⁴⁹ *Em.*, s. 161–167.

⁵⁰ *Elonheimo* 2010, s. 28–29.

⁵¹ *Cunneen – Goldson* 2015, s. 12–13.

⁵² *Ervasti – Nylund* 2014, s. 187–188.

tai sovitteluun on tarkasteltu prosessuaalisen oikeudenmukaisuuden teorian avulla. Tylerin prosessuaalisen oikeudenmukaisuuden teorian mukaan ihmisten kokemus oikeudenmukaisesta kohtelusta lisää heidän haluaan ottaa itse vastuuta normien noudattamisesta ja sitoutua oikeusviranomaisten päätöksiin. Sekä prosessuaalisen oikeudenmukaisuuden että restoratiivisen oikeuden teorian mukaan sillä, mitä menettelyssä tapahtuu, on suuri merkitys oikeudenmukaisuuden kokemukselle. Molempien teorioiden mukaan kunnioittavalla kohtelulla, päätöksentekoon osallistumisella ja lopputulokseen sitouttamisella voidaan saada parempia tuloksia rikollisuuden ennaltaehkäisyssä kuin rangaistuksilla ja niiden pelotevaikutuksella.⁵³

2.1.3 Sovittelun käyttökohteita ja rajoitteita

Edellä on esitelty restoratiivista oikeutta sovittelun taustateorianä. Restoratiivisen oikeuden määrittelystä ja toimintamuodoista käydään kansainvälisessä tiedeyhteisössä jatkuvaa keskustelua, jossa ”restoratiivisen oikeuden perhe” eli sovittelun käyttökohteet ovat kasvun ja rajaamisen kohteena⁵⁴. Modernin sovittelun juuret ovat vielä melko lyhyet, joten sovittelun kehittäminen on ajankohtaista monessa länsimaassa. Tärkeä kysymys onkin, millaisiin konfliktitilanteisiin sovittelua käytetään – ja millaisiin konfliktitilanteisiin sitä kannattaa käyttää.

Suomessa rikosasioiden sovittelu on tunnetuin ja laajimmalle levinnein restoratiivisen oikeuden muoto. Vuodesta 2006 lähtien lakisääteinen rikos- ja riita-asioiden sovittelu on järjestetty sovittelutoimistojen kautta. Sovittelu on maksutonta ja palvelua tuottavat kunnat, järjestöt ja yhdistykset. Soviteltavaksi voidaan ottaa esimerkiksi omaisuusrikoksia, pahoinpitelyrikoksia tai vähäisiä riita-asioita, joissa ainakin yksi osapuolista on luonnollinen henkilö. Sovittelua tekevät koulutetut vapaaehtoissovittelijat ammattihenkilöstön ohjauksessa. Sovittelun aikana osapuolet voivat puhua tapahtuneesta ja siihen liittyvistä kokemuksistaan. Sovinnon tulee olla osapuolten yhteinen päätös ja sovittelussa pyritään sopimaan uhrille aiheutuneiden haittojen hyvittämisestä.⁵⁵

Sovittelulain 3 §:n mukaan arvioitaessa rikoksen soveltuvuutta sovitteluun otetaan huomioon muun muassa rikoksen laatu ja tekotapa, epäillyn ja uhrin keskinäinen suhde sekä

⁵³ Tyler 2006, s. 308–309.

⁵⁴ Iivari 2010, s. 59.

⁵⁵ THL. *Rikos- ja riita-asioiden sovittelupalvelut*. < <https://www.thl.fi/fi/palvelut-ja-asiointi/valtion-sosiaali-ja-terveydenhuollon-erityispalvelut/rikos-ja-riita-asioiden-sovittelu/sovittelupalvelut> > Viitattu 7.12.2017.

varmistetaan, että sovittelu on uhrin edun mukaista. Edelleen pykälän mukaan soviteltavaksi ei saa ottaa alaikäiseen kohdistunutta rikosta, jos uhrilla on rikoksen laadun tai ikänsä vuoksi erityinen suojan tarve. Riita-asia voidaan ottaa soviteltavaksi, jos sen käsittelemistä sovittelussa voidaan pitää tarkoituksenmukaisena.

Monet sovittelun muodoista ovat kuitenkin ns. epävirallista oikeutta eli lailla erikseen sääntelemätöntä toimintaa. Sovittelun eri muotoja on kehitetty esimerkiksi monissa järjestöjen hankkeissa, joista osa on myöhemmin vakiintunut pysyväksi toiminnaksi.⁵⁶ Näin on tapahtunut myös restoratiiviseen oikeuteen pohjautuvan naapurisuussovittelun kohdalla⁵⁷. Naapurisuussovittelua vastaavia menetelmiä on ollut muissa maissa käytössä pidempään kuin Suomessa. Tällaisella sovittelulla on eri maissa erilaisia nimityksiä – kuten sosiaalinen, monikulttuurinen tai naapurisuussovittelu – sekä erilaisia järjestämismuotoja. Esimerkiksi Ranskassa sosiaalisen sovittelun tarkoituksena on yhteisösovittelun keinoin parantaa asuinalueiden turvallisuutta. Saksassa on joissakin kaupungeissa alueellisia naapurisuussovittelun keskuksia ja sovittelutyötä tekevät ovat ammattisovittelijoita. Unkarissa restoratiivista sovittelua on käytetty valtaväestön ja romanien asuttamien alueiden yhteisöjen vahvistamiseen.⁵⁸ Ecuadorissa on tehty kolumbialaisten pakolaisten ja paikallisten parissa yhteisöllistä sovittelua järjestötyönä⁵⁹.

Useimmat Suomessa käytetyt sovittelun muodot perustuvat fasilitatiiviseen sovittelumalliin. Sovittelusta tehdyn empiirisen tutkimuksen perusteella nimenomaan fasilitatiivisen sovittelumallin käyttö lisää osapuolten tyytyväisyyttä menettelyyn ja lopputulokseen. Evaluatiivinen menettely lisää sovinnon todennäköisyyttä, mutta osapuolet ovat silloin myös useammin tyytymättömiä, koska sovittelija on ohjannut osapuolia hyväksymään jonkin ratkaisun tai tuonut esiin omia mielipiteitään. Fasilitatiivinen menettely asettaa erityisen paljon vaatimuksia sovittelijan osaamiselle. Sovittelun onnistumista edistävät muun muassa sovittelijan kyky toimia joustavasti eri roolien välillä, antaa riittävästi aikaa kaikille osapuolille sekä edistää osapuolten omaa ajattelua ja ongelmanratkaisua. Vastavasti huono sovittelijan piirteiksi on todettu muun muassa puolueellisuus, huono valmistautuminen sekä epäluotettavuus.⁶⁰

⁵⁶ *Ervasti – Nylund 2014, s. 374.*

⁵⁷ *Naapurisuussovittelun keskus. Naapurisuussovittelun historia.* < <http://www.naapurisuussovittelu.fi/naapurisuussovittelu/naapurisuussovittelun-historia/> > Viitattu 11.4.2017.

⁵⁸ *Attias ym. 2017, s. 8.*

⁵⁹ *Pugh – Sulewski – Moreno 2017, s. 15.*

⁶⁰ *Ervasti – Nylund 2014, s. 312–315.*

Vaikka sovittelun käyttökohteet ja niiden taustalla olevat teoriat ovat moninaisia, edellytyksinä kaikelle sovittelulle pidetään yleisesti sovittelijan puolueettomuutta sekä sovittelun luottamuksellisuutta. Sovitteluun osallistuminen on osapuolille yleensä myös vapaaehtoista. Täydellinen puolueettomuus tai vapaus kaikista ennakoasenteista ei ole kenellekään mahdollista, mutta sovittelijan tulisi pitää omat mielipiteensä sovittelun ulkopuolella ja kohdella osapuolet mahdollisimman tasa-arvoisesti. Luottamuksellisuus on tärkeää, jotta osapuolet voivat kertoa kaiken tarpeellisen tiedon erityisesti erillistapaamisissa sovittelijan kanssa.⁶¹ Lisäksi on hyvä huomata, että vaikkei sovittelu ei ole samalla lailla muodollinen menettely kuin esimerkiksi oikeudenkäynti, sovitteluprosessi on kuitenkin jäsentynyt menettely, jota koulutettu sovittelija johtaa noudattamalla tiettyä kaavaa. Vaikka kyse olisi lailla sääntelemättömästä sovittelun muodosta, viime kädessä ihmis- ja perusoikeudet laittavat oikeudelliset rajat restoratiiviselle menettelylle.⁶²

Sovittelu edellyttää konfliktin osapuolten henkilökohtaista ja aktiivista osallistumista, mikä rajoittaa sovittelun käyttöalaa. Sovittelua voidaan käyttää vain, jos osapuolet ovat konkreettisesti määriteltävissä ja heidät voidaan kutsua paikalle. Usein osapuolina onkin luonnollisia henkilöitä, jolloin soviteltavaksi tulevien tapausten ulkopuolelle jäävät järjestelmän tai organisaation tekemät tai niihin kohdistuneet rikokset.⁶³ Sovittelu ei ole tarkoituksenmukainen menettely, jos osapuolet eivät ole halukkaita tai kykeneviä käsittelemään konfliktia sovittelussa. Sovittelu edellyttää osallistujilta sosiaalisia ja kognitiivisia kykyjä, joita tuomioistuimenmenettelyssä ei välttämättä tarvita. Oikeudenkäynnissä osapuolet voivat esimerkiksi kommunikoida edustajiensa välityksellä ja välttyä näkemästä toista osapuolta. Rikosasioiden sovittelua on käytetty erityisesti nuorten tekemien rikosten käsittelyyn. Nuorten kohdalla on kuitenkin haasteena vuorovaikutuksen ja itseilmaisun korostaminen: lapset ja nuoret eivät ehkä kykene ilmaisemaan itseään sellaisella kypsyydellä, jota sovittelussa edellytetään.⁶⁴

Tuomioistuinkäsittelyn korvaavaa sovittelua on kritisoitu muun muassa oikeussuojan vaarantumisesta epämuodollisessa menettelyssä. Esitetyn kritiikin mukaan sovittelussa vallan epätasapainon vaikutusta ei voida poistaa yhtä hyvin kuin tiukan muodollisessa menettelyssä, vaan on vaarana, että oikeudellisesti, taloudellisesti tai psykologisesti vahvempi osapuoli pystyy sanelemaan ratkaisun. Näin ollen yhteiskunnan heikkojen ryhmien – kuten rodulliset vähemmistöt – voivat saada vähemmän suojaa sovintomenettelyssä

⁶¹ *Em.*, s. 135–137.

⁶² *Braithwaite* 2002, s. 41.

⁶³ *Christie* 1977, s. 12–13.

⁶⁴ *Cunneen – Goldson* 2015, s. 14.

kuin tuomioistuinmenettelyssä.⁶⁵ Pakolaisaseman huomioimista sovittelussa käsittelen tarkemmin luvussa 3.2.

Suomessa on keskusteltu erityisesti lähisuhdeväkivallan soveltumisesta soviteltavaksi. Lähisuhdeväkivaltatapauksen sovittelu on mahdollista, mutta sitä koskevat tiukemmat sovitteluun ohjaamista ja sovittelun järjestämistä koskevat kriteerit kuin muiden rikos- ja riita-asioiden sovittelua. Sovittelulain 13 §:n 2 momentin mukaan aloitteen lähisuhdeväkivallan sovittelusta voi tehdä vain poliisi tai syyttäjä. Lähisuhdeväkivaltatapauksia sovittelevat käyvät tavallisen sovittelijakoulutuksen lisäksi erityiskoulutuksen.⁶⁶ Sovittelun käytöstä on Euroopan unionin uhridirektiivin⁶⁷ johdanto-osan kohdassa (46) todettu, että restoratiivisen oikeuden palveluissa tulisi ensisijaisesti huomioida uhrin etu ja tarpeet sekä uhrille aiheutuneen vahingon korjaaminen ja uuden vahingon estäminen. Edelleen direktiivin johdanto-osassa todetaan, että muun muassa vallan epätasapaino osapuolten välillä sekä uhrin ikä, kypsyys tai älyllinen kapasiteetti, jotka voisivat rajoittaa tai vähentää uhrin kykyä tehdä tietoon perustuva valinta tai vaarantaa uhrin kannalta myönteisen lopputuloksen, olisi huomioitava asiaa siirrettäessä sovitteluun sekä sovittelua toteutettaessa.

Naapuruussovittelu ja naapurustotyö eroavat rikosasioiden sovittelusta siinä, että käsiteltävä on usein erimielisyyksiä tai tekoja, jotka eivät täytä rikoksen tunnusmerkkejä. Naapuruussovittelussa ja naapurustotyössä ei näin ollen ole samalla tavalla relevanttia pohtia sovittelun eroja rikosprosessiin nähden kuin rikosasioiden sovittelussa, koska Naapuruussovittelun keskuksen toiminta kohdistuu usein tilanteisiin, joita ei ilman sen toimintaa käsiteltäisi oikeudenkäynnissä eikä välttämättä missään muuallakaan. Kuitenkin kun sovittelulle mietitään uusia käyttökohteita, on hyvä huomata, että vaihtoehtoiset menettelyt tuovat paitsi uusia keinoja konfliktien käsittelemiseen, voivat lisätä myös sosiaalista kontrollia. Epävirallisten konfliktinratkaisumenettelyjen avulla voidaan tuoda virallistenkin menettelyiden piiriin konflikteja, joita ei muuten käsiteltäisi ainakaan juridisessa koneistossa.⁶⁸

⁶⁵ *Alvesalo – Ervasti* 2006, s. 119–120.

⁶⁶ *Flinck* 2013, s. 140.

⁶⁷ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU, annettu 25 päivänä lokakuuta 2012, rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta

⁶⁸ *Alvesalo – Ervasti* 2006, s. 120.

Restoratiivisen oikeuden tutkimus on keskittynyt pitkälti rikosasioiden sovitteluun. Kuitenkin samaan teoriaan pohjaavat sovittelun muodot eroavat paljon toisistaan. Esimerkiksi sovittelun käytöstä koululaisten tai naapuruston erimielisyyksiin tuskin liittyy samoja vaatimuksia esimerkiksi oikeussuojan toteuttamisesta tai yleis- ja erityisestä vaikutuksesta kuin rikosasioiden sovitteluun, vaikka niissä taustalla olisi sama teoria ja tavoitteena uusien käyttäytymistapojen oppiminen. Näin ollen monipuoliselle tutkimukselle restoratiivisen oikeuden ja sovittelun eri ilmenemismuodoista on tarvetta, jotta eri sovellusten käyttökelpoisuudesta tai haitallisuudesta saadaan tietoa.

2.2 Naapurikonfliktit ja niiden käsittely Suomessa

Suomalaisen naapuruuden piirteitä kartoittaneen Naapuruuskiistat ja asuminen Suomessa 2011–2015 -tutkimushankkeen kyselyn perusteella suomalaiset suhtautuvat melko luotavaisesti naapureihinsa: kaksi kolmasosaa vastaajista oli siltä mieltä, että naapureiden kanssa on helppo sopia asioista ja 78 % katsoi, että hänen naapureihinsa voi yleensä luottaa. 48 % naapurustoista ei ollut esiintynyt lainkaan kiistoja naapureiden välillä, 50 % niitä oli esiintynyt harvoin tai silloin tällöin ja kahdessa prosentissa usein. Tutkimuksen perusteella vakavat ja paljon häiritsevät naapurikiistat eivät vaikuta olevan yleisiä, mutta hieman yli puolet vastaajista oli kuitenkin kokenut kiistoja naapurustossa.⁶⁹

Konflikteja aiheuttavat syyt ovat hieman erilaisia asumistyyppistä riippuen. Kerrostaloissa eniten häiriötä aiheuttavat äänekkäs juhliminen ja musiikin kuuntelu, jätteiden lajittelu ja tupakointi. Myös rivi- ja paritaloissa ongelmia aiheuttavat erilaiset metelin muodot, mutta myös tönkyä käytös ja muut suhteisiin liittyvät ongelmat. Omakotitaloaluilla konfliktien syissä painottuvat muun muassa turha ajelu moottoriajoneuvoilla sekä lemmikki- ja kotieläimiin liittyvät häiriöt.⁷⁰

Reagointitapoja naapuruuskiistoihin ovat häiriön sietäminen tai naapurin välttely, suora puuttuminen eli asian selvittäminen naapurin kanssa, epäsuora puuttuminen kolmannen osapuolen kautta sekä pois muuttaminen. Kyselyn mukaan yleisimpiä keinoja puuttua ristiriitoihin naapureiden kanssa ovat asian ottaminen puheeksi naapurin kanssa (22 %), asiasta puhuminen muiden naapurien kanssa (18 %) sekä hankalan naapurin vältteleminen (13 %). Jos kiistaa yritetään ratkaista epäsuorasti, yleensä ollaan yhteydessä isännöitsijään tai taloyhtiön hallitukseen. Poliisiin tai kunnan viranomaisiin oli ollut yhteydessä

⁶⁹ Hirvonen 2013, s. 75.

⁷⁰ *Em.*, s. 44–45.

muutama prosentti vastaajista. Juuri kukaan ei ollut vienyt naapurikiistaa tuomioistuimeen tai käyttänyt ulkopuolista sovittelijaa. Juristin puoleen kääntyminenkin on hyvin harvinaista.⁷¹ Myös Ervastian asianajajahaastatteluihin perustuvasta tutkimuksesta käy ilmi, että suuri osa asumiseen liittyvistä konflikteista käsitellään osapuolten kesken neuvottelemalla. Lisäksi asianajajien avustuksella neuvotellaan paljon asioita niin, etteivät ne etene erityisiin konfliktinratkaisuelimiin. Ervasti toteaa tutkimuksensa perusteella, että näiden neuvottelujen tavoitteena on usein kompromissin hakeminen osapuolten ja heidän taloudellisten intressiensä perusteella ennemmin kuin laaja-alainen intressien ja tarpeiden tyydyttämiseen perustuva konfliktinratkaisu, vaikka tässä suhteessa haastateltujen käytännöt vaihtelivatkin.⁷²

Asumiseen ja naapurisuhteisiin liittyvissä konflikteissa oma lukunsa ovat niin kutsutut *nimby (not in my back yard) -kiistat*. Nimby-kiistoilla tarkoitetaan paikallisia kiistoja, joissa asukkaat vastustavat haitalliseksi koettuja muutoksia omassa naapurustossaan tai lähiympäristössään. Vastustamisen kohteena voivat olla esimerkiksi sosiaalihuollon yksikön perustaminen tai erilaiset rakennushakkeet. Nimby-kiistoissa syyt muutosten vastustamiseen voivat liittyä esimerkiksi huoleen ympäristöriskeistä, sosiaalisten muutosten aiheuttamaan turvattuuteen tai epäluottamukseen muutosten toteuttajia kohtaan. Kiistaksi kutsutaan näissä tapauksissa asukkaiden tai yhdistysten toimintaa ja asenteita, joilla muutoksia vastustetaan. Osapuolina kiistoissa voivat olla yksittäiset asukkaat, erilaiset yhdistykset, ympäristöjärjestöt, kunnan ja valtion viranomaiset ja päättäjät sekä maanomistajat.⁷³

Nimby-kiistat voivat olla siis syiltään ja ilmenemismuodoiltaan hyvin erilaisia. Myös niihin suhtautuminen voi olla monenlaista: niiden voidaan katsoa ilmentävän vierauden pelkoa ja suvaitsemattomuutta, esimerkiksi jos naapurustoon ei haluta itsestään poikkeavia ihmisiä. Toisaalta nimby-kiistat voidaan nähdä merkinä lisääntyneestä kansalaisten osallistumisesta ja aktiivisuudesta elinympäristöään kohtaan. Kansalaiset ovat aiempaa tietoisempia elinympäristöä koskevista riskeistä ja kriittisempiä viranomaisten toimintaa kohtaan. Esimerkiksi pyrkimystä vaikuttaa ympäristön suunnitteluun nimby-kiistan muodossa voidaan nähdä ilmentävän positiivista kansalaisaktiivisuutta ja uudenlaista vaikuttamista.⁷⁴

⁷¹ *Em.*, s. 53–55

⁷² *Ervasti* 2015, s. 41.

⁷³ *Kopomaa – Peltonen* 2008, s. 9.

⁷⁴ *Em.*, s. 14–17.

Nimby-kiistat voivat ensinnäkin päättyä itsestään niitä käsittelemättä, jos esimerkiksi erimielisyyttä aiheuttava hanke peruuntuu tai viivästyy. Toisaalta kiista voidaan ratkaista ulkopuolisen tahon toimesta esimerkiksi oikeudenkäynnissä. Tuomioistuimen päätöksellä kyseessä oleva hanke yleensä joko kumotaan tai sallitaan. Kolmantena vaihtoehtona nimby-kiistojen päättymiseen on vuorovaikutteinen eli neuvotteleva tapa ratkaista kiista.⁷⁵ Vuorovaikutuksen merkitys suunnitteluprosesseissa on viime aikoina lisääntynyt niin lainsäädännössä kuin myös esimerkiksi alue- ja asukasfoorumien kautta. Vuorovaikutusta painotetaan myös konsensukseen pyrkivissä suunnitteluprosesseissa, joissa ratkaisuun tähdätään osapuolten kesken neuvottelemalla. Tällaiset prosessit voivat olla eri tavoin toteutettuja ja kestävät pidempään kuin yksittäiset kuulemistilaisuudet. Vuorovaikutteiden menettely voidaan järjestää osapuolten kesken tai ulkopuolisen sovittelijan avulla. Konsensukseen pyrkivissä suunnitteluprosesseissa haetaan ennen muuta osapuolten sitoutumista yhteisiin ratkaisuihin ja näin ollen hankkeiden toimeenpanon mahdollistamista.⁷⁶

Yksi vastustusta ja turvattomuuden tunnetta herättävä muutos naapurustossa voi olla vastaanottokeskuksen perustaminen. TRUST-hankkeen kyselyn perusteella vastaanottokeskuksen perustaminen paikkakunnalle oli lisännyt turvattomuuden tunnetta ainakin jossakin määrin hieman yli puolella vastaajista. Heistä yli 70 % turvattomuuden tunne oli kuitenkin keskuksen perustamisen jälkeen ajan myötä vähentynyt.⁷⁷ TRUST-hankkeen raportissa todetaan, että kansalaisten aktiivisuus sekä puuttumisen kulttuuri vähentävät pelkoa ja sillä politikointia. Tutkituilla vastaanottokeskuspaikkakunnilla nousi esiin, että kiihottomalle keskustelulle sekä tiedon jakamiselle on tarvetta. Raportissa nähdään yhteisön luomisen perustaksi ihmisten huomioiminen, vuorovaikutus, avoimuuden periaate sekä yksilötasolla kuuleminen.⁷⁸ Yksi asenneilmapiiriin liittyvä kehittämissuositus onkin, että kunnissa vahvistetaan osallisuuden ja kuulluksi tuleminen kokemuksia. Esimerkkeinä mainitaan kuntakuulemiset vastaanottokeskuksia perustettaessa tai kuntapaikoista päätettäessä sekä naapuruussovittelun käyttö.⁷⁹

⁷⁵ Peltonen – Litmanen 2008, s. 240.

⁷⁶ *Em.*, s. 250–253.

⁷⁷ Jauhonen ym. 2017, s. 55.

⁷⁸ *Em.*, s. 85.

⁷⁹ *Em.*, s. 89.

2.3 Naapuruussovittelun keskus

International Organization for Migration (IOM) toteutti vuosina 2002–2004 Let’s Talk –hankkeen yhteistyössä muun muassa Vantaan kaupungin kanssa. Hankkeessa kehitettiin rikos- ja riita-asioiden sovittelumalleja, jotka sopisivat erityisesti pakolais yhteisöjen konfliktien sovitteluun. Sovittelusta tiedotettiin eri kielillä ja kannustettiin etnisiin vähemmistöihin kuuluvia ryhtymään sovittelijoiksi. Hankkeella pyrittiin edistämään vähemmistöjen sopeutumista ja sitä kautta myös ehkäisemään konfliktien syntymistä.⁸⁰ Let’s Talk -hanketta seurasi Suomen Pakolaisapu ry:n koordinoiman naapuruussovittelun aloittaminen vuonna 2006 Kotilo-projektissa. Vuonna 2014 päättyneessä Kotilo-projektissa tuotettiin eri kielillä materiaalia asumiseen liittyen sekä kehitettiin naapuruussovittelun käytäntöjä. Kotilo-projektissa kehitettiin myös toimintaa, joka ehkäisisi ristiriitoja asukkaiden yhteistä arkea tukemalla. Projektin puitteissa järjestettiin muun muassa asukasviivyyttä parantavia tapahtumia, pihatalkoita ja keskusteluiltoja.⁸¹

Kotilo-projektin päättymisen jälkeen naapuruussovittelua on jatkettu perustamalla vuoden 2015 alussa Suomen Pakolaisavun alaisuuteen Naapuruussovittelun keskus, jossa työskentelee ammattisovittelijoita. Naapuruussovittelun keskus järjestää pääkaupunkiseudulla, Turun seudulla ja Pirkanmaalla maksutonta naapuruussovittelua, naapurustotyötä sekä koulutusta. Lisäksi keskus tarjoaa ympäri Suomen asumisen häiriöihin ja niiden ratkaisuun liittyvää konsultointia.⁸² Restoratiiviset periaatteet ohjaavat kaikkea Naapuruussovittelun keskuksen toimintaa ja sen tavoitteena on parantaa naapurusten välistä kommunikointia sekä rohkaista ihmisiä vuorovaikutukseen.⁸³

Naapuruussovittelun keskuksen tuottaman naapuruussovittelun käsikirjan mukaan naapuruussovittelulla ja naapurustotyöllä voi olla hyötyjä paitsi yksilölle, yhteisölle ja kiinteistöyhtiölle, myös laajemmin yhteiskunnassa. Yksilölle sovittelusta mahdollisesti seuraavia hyötyjä voivat olla asuinrauhaa heikentävän asian poistuminen tai sen uudenlainen käsittely, turvallisuudentunteen lisääntyminen ja ahdistuksen väheneminen. Lisäksi sovittelu voi synnyttää tai korjata suhteita ja antaa tilaisuuden uuden oppimiseen: sovittelu voi tarjota mahdollisuuden oppia konkreettisen tavan käsitellä naapuruston häiriöitä sekä

⁸⁰ Salonen – Iivari 2004, s. 3–4.

⁸¹ Ekholm – Salmenkangas 2008, s. 69.

⁸² Naapuruussovittelun keskus. Etusivu. <<http://www.naapuruussovittelu.fi/>> Viitattu 11.4.2017.

⁸³ Naapuruussovittelun keskus. Naapuruussovittelun historia. <<http://www.naapuruussovittelu.fi/naapuruussovittelu/naapuruussovittelun-historia/>> Viitattu 11.4.2017.

ottaa itse vastuuta tilanteesta. Yhteisölle hyötyjä voivat olla ilmapiirin ja suhteiden paraneminen naapurustossa sekä kollektiivisen ongelmanratkaisukyvyyn vahvistuminen. Kiinteistöyhtiöille naapuruussovittelu saattaa tarkoittaa vähentyneiden häiriöilmoitusten myötä pienempää työtaakkaa. Myös viranomaisten työmäärää voidaan saada vähennettyä, jos naapuririidat saadaan ratkaistua osapuolten kesken siellä, missä ne ovat syntyneet.⁸⁴

2.3.1 Naapuruussovittelu

Naapuruussovittelulla tarkoitetaan puolueettoman sovittelijan ohjaamaa keskustelumenetelmää, jonka avulla voidaan ratkaista esimerkiksi asumiseen, häiritsevään käyttäytymiseen tai sääntöjen rikkomiseen liittyviä ristiriitoja naapureiden välillä. Sovittelussa pyritään selvittämään kaikkien osapuolten näkökulmat ja yhdessä löytämään ratkaisu ristiriitaan.⁸⁵ Naapuruussovittelun keskus määrittelee naapuruussovittelun käyttötilanteiksi esimerkiksi sellaiset asumisen häiriöt, jotka tapahtuvat normaalin rajoissa, eikä niihin voida muuten puuttua ja häiriöt, joihin ei ole voitu vaikuttaa perinteisellä huomautus- ja varoitustenmenettelyllä. Soviteltavaksi voidaan ottaa myös yksittäiset riidat, sana sanaa vastaan - tilanteet, monimutkaiset yhteisökonfliktit sekä sosiaaliset jännitteet tai huono ilmapiiri.⁸⁶ Naapuruussovittelun keskuksen soviteltaviksi tulleissa tapauksissa konfliktien syinä on ollut usein meteli, lasten käyttäytyminen ja yhteisten tilojen käyttö.⁸⁷

Naapuruussovittelu perustuu muun muassa restoratiivisen oikeuden ja ratkaisukeskeisen sovittelun teoriaan. Naapuruussovittelun pohjana olevissa periaatteissa onkin paljon samoja periaatteita kuin restoratiivisen oikeuden teoriassa. Naapuruussovittelun oppaan mukaan rakentavan ja korjaavan keskustelun periaatteita ovat muun muassa:

- kunnioittava kuuntelu
- fasilitointi
- dialogisuus
- minä-puhe
- ratkaisukeskeisyys
- puolueettomuus

⁸⁴ Attias ym. 2017, s. 11–12.

⁸⁵ Naapuruussovittelun keskus. Naapuruussovittelu. <<http://www.naapuruussovittelu.fi/naapuruussovittelu/>> Viitattu 11.4.2017.

⁸⁶ Attias ym. 2017, s. 10–11.

⁸⁷ Huhtinen 2015, s. 5.

- luottamuksellisuus ja
- symmetria.

Minä-puhe tarkoittaa, että osapuolia ohjataan kertomaan kokemuksistaan omasta näkökulmastaan, mikä vähentää syytelyä ja auttaa osapuolia ymmärtämään toisen osapuolen kokemuksia. Vaikka sovittelija fasiltoi eli mahdollistaa ja ohjaa keskustelun pyrkimättä itse ratkaisemaan tilannetta, ohjaa hän kuitenkin keskustelua ratkaisujen suuntaan. Symmetria tarkoittaa, että sovittelija huolehtii siitä, että kaikki osapuolet saavat tasapuolisesti aikaa ilmaista itseään.⁸⁸

Naapuruussovittelun keskuksen mukaan konfliktit syntyvät usein pienestä ja kasvavat, jos niitä ei pureta. Siksi sovittelussa pyritään puhumaan auki tulkintoja ja avaamaan vuoropuhelua. Ymmärrystä koetetaan lisätä niin konfliktin syistä kuin toisen osapuolen näkökulmaa kohtaan. Kuulluksi tulemisella ja osallistumisella yritetään lisätä vastuunottoa ja sitoutumista asian ratkaisemiseen. Sovittelijan tehtäväksi nähdään luoda keskusteluyhteys osapuolten välille tai korjata rikkoutunut yhteys. Konfliktiksi voidaan mieltää myös itse vuorovaikutus tai sen puute, esimerkiksi kommunikaatiokatkos tai vihamielinen kommunikaatio osapuolten välillä voi olla itsessään konflikti.⁸⁹

Naapuruussovittelun keskus on kehittänyt kaksi erilaista sovitteluprosessia: kahdenvälistä sovittelua käytetään, kun osapuolia on kaksi tai useampi, osapuolet ovat helposti määritettävissä ja heidän välillään on jokin erimielisyys, esimerkiksi häiritsevä tapa. Yhteisösovittelua taas käytetään, kun osapuolia on monta, eikä heidän määrittelynsä ole helppoa. Taloyhtiössä saattaa esimerkiksi olla huono henki ja asukkaat tehdä paljon valituksia toinen toisistaan, tai jollakin alueella ihmiset tai ryhmät ottaa yhteen.⁹⁰

⁸⁸ Attias ym. 2017, s. 40–41.

⁸⁹ Em., s. 13–14.

⁹⁰ Em., s. 22.

Kuvio 1. Naapuruussovittelun keskuksen kahdenvälisen sovittelun prosessi.⁹¹

2.3.2 Naapurustotyö

Naapurustotyö on naapuruussovittelun menetelmin tapahtuvaa tapaamisten ohjaamista ja dialogin avaamista, jonka tarkoituksena on edistää monikulttuuristen ja monimuotoisten asuinalueiden turvallisuutta ja viihtyisyyttä. Naapuruussovittelun keskus tarjoaa naapurustotyötä vastaanottokeskusten naapurustoissa sekä uusia pakolaisia vastaanottaville kunnille.⁹²

Kun naapurustotyötä lähdetään tekemään, kyseessä ei välttämättä ole konfliktitilanne, vaan toiminta suunnitellaan ja toteutetaan tapauskohtaisesti yhteisösovittelun mallia soveltaen. Naapuruussovittelun käsikirjassa todetaan, että naapuruussovittelun taustalla olevassa community mediation -mallissa olennaista on suhteiden korjaaminen, vuoropuhelun ja sopimisen mahdollistaminen ja yhteisen ymmärryksen lisääminen.⁹³ Yhteisösovit-

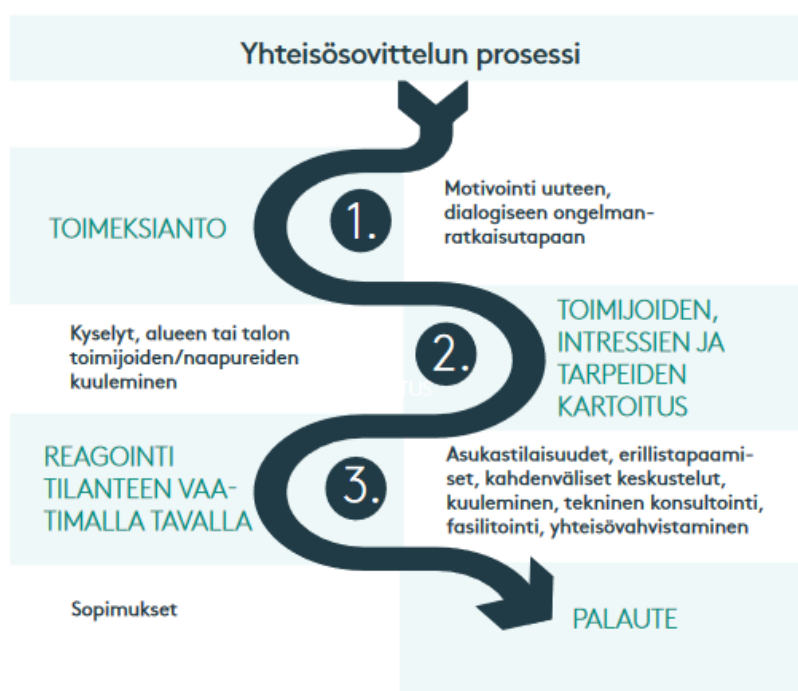
⁹¹ Attias ym. 2017, s. 23.

⁹² Naapuruussovittelun keskus. Naapurustotyö. <<http://www.naapuruussovittelu.fi/naapurustotyö/>> Viitattu 11.4.2017.

⁹³ Attias ym. 2017, s. 9.

telu on alun perin Yhdysvalloista kotoisin oleva sovittelun muoto, joka on syntynyt erityisesti kaupungeissa syntyvien paikallisten konfliktien ratkaisemista varten. Yhteisösovittelussa painottuu halu kehittää yhteisöllisyyttä tukevia tapoja konflikteihin puuttumiseen. Tärkeitä periaatteita monissa yhteisösovittelun ohjelmissa ovat osapuolten tyytyväisyys ja itsemääräämisoikeus, sosiaalinen kontrolli ja oikeudenmukaisuus sekä henkilökohtainen muutos.⁹⁴

Vuonna 2015 Naapurussovittelun keskus teki naapurustotyötä 11 uuden vastaanottokeskuksen tai hätämajoitusyksikön naapurustoille. Joissakin vastaanottokeskuksissa tilaisuuksia järjestettiin vain yksi, joissakin useampia. Osa tilaisuuksista pidettiin naapuruston asukkaille ennen vastaanottokeskusten avaamista, osa taas keskuksen avaamisen jälkeen turvapaikanhakijoiden ja asukkaiden kesken. Tilaisuuksissa oli käsitelty naapureiden huolenaiheita, joihin myös löydettiin ratkaisuja osallistujien kesken. Esimerkiksi pelkoon liikkua yksin ulkona vastaanottokeskuksen avaamisen jälkeen naapurit vastasivat tarjoutumalla ulkoiluseuraksi. Naapurustotyö poiki myös yhteistyötä naapurustojen kanssa.⁹⁵

Kuvio 2. Naapurussovittelun keskuksen yhteisösovittelun prosessi.⁹⁶

⁹⁴ *Ervasti – Nylund* 2014, s. 375–379.

⁹⁵ *Samela – Elonheimo* 2016, s. 43.

⁹⁶ *Attias ym.* 2017, s. 36.

2.4 Monikulttuurisen sovittelun erityispiirteet

Naapuruussovittelu on joissakin yhteyksissä määritelty monikulttuurisen sovittelun osaluueksi⁹⁷. Monikulttuurisen sovittelun määritelmä ei kuitenkaan ole selkeä, ja termillä monikulttuurinen⁹⁸ voidaan viitata moniin eri asioihin. Konflikti voi olla monikulttuurinen siksi, että osapuolet edustavat eri kansalaisuuksia, etnistä tai kulttuurista taustaa tai kieliryhmiä. Esimerkiksi sovittelutoimistoissa monikulttuurisiksi sovitteluiksi on luokiteltu joko sovittelut, joissa yksi tai useampi osapuoli on maahanmuuttaja tai sovittelut, joissa tarvitaan tulkkia.⁹⁹

Naapuruussovittelun keskuksen sovittelijat haastavat perinteisen monikulttuurisen sovittelun mallin ja puhuvat monikulttuurisiksi *koetuista* konflikteista¹⁰⁰. Naapuruussovittelun keskuksen laatiman Naapuruussovittelun käsikirjan mukaan monikulttuurisiksi koetulla konfliktilla tarkoitetaan ”konfliktia, jonka osapuolet edustavat eri väestöryhmiä ja jossa tulkinnat konfliktin syistä liittyvät ihmisen taustaan”. Näin ymmärrettynä erilaisia kulttuuritaustoja ei sellaisenaan pidetä konfliktien syynä, vaan konflikteja syntyy samanlaisien kiistanaiheiden johdosta kuin samaan väestöryhmään kuuluvien naapurusten välillä. Monikulttuurisiksi koetuissa konflikteissa suhtautuminen toiseen osapuoleen saattaa lähtökohtaisesti olla negatiivinen tai korostuneen kiinnostunut, mikä vaikuttaa toisesta tehtäviin tulkintoihin ja konfliktin kehittymiseen.¹⁰¹

Suomeen saapuvat pakolaiset ja turvapaikanhakijat edustavat yleensä eri kansalaisuuksia sekä eri etnistä ja kulttuurista taustaa kuin heidän muuttopaikkakuntiansa asukkaat. Maahanmuuttajien ja paikallisten välisten ristiriitojen sovitteluun voi liittyä piirteitä, joita ei maassa jo asuvien kansalaisten välisissä sovitteluissa esiinny. Seuraavaksi käsittelen näitä piirteitä ja sitä, miten sovitteluun vaikuttaa, että sovittelun osapuolena on pakolainen tai turvapaikanhakija.

2.4.1 Vuorovaikutuksen merkitys

⁹⁷ Esim. Pehrman 2011, s. 45.

⁹⁸ Monikulttuurinen-sanaa käytetään useissa eri yhteyksissä ja merkityksissä. Ensinnäkin monikulttuurinen voi tarkoittaa, että monet kulttuuriltaan toisistaan poikkeavat ryhmät elävät yhteiskunnassa rinnakkain. Joku saattaa monikulttuurisella yhteiskunnalla viitata pelkästään siihen, että maahanmuuttajien määrä Suomessa on lisääntynyt. Toisaalta monikulttuurisuus voi olla poliittinen käsite, jolla otetaan kantaa siihen, millainen on ihanteellinen yhteiskunta (Huttunen – Löytty – Rastas 2005, s. 20–21).

⁹⁹ Kyllönen 2012, s. 71–72.

¹⁰⁰ Länsitie 2016, s. 63.

¹⁰¹ Attias ym. 2017, s. 16–17.

Sovittelu perustuu tuomioistuinmenettelyä enemmän vuorovaikutukseen ja luottamukseen osapuolten välillä. Sovittelun onnistuminen saattaa olla sitä haasteellisempaa, mitä erilaisemmat taustat ja vuorovaikutustavat sovittelun osapuolilla on. Tuomioistuinmenettelyssä suurin osa vuorovaikutuksesta käydään tuomarin, syyttäjän ja muiden asiantuntijoiden kesken. Sovittelun tarkoituksena sen sijaan on, että äänessä ovat ennen muuta konfliktin osapuolet. Sen takia sovittelussa on erityisen tärkeää, että osapuolet ymmärtävät toisiaan ja mahdollisuudet sujuvaan vuorovaikutukseen ovat olemassa.¹⁰²

Sovittelun osapuolten tausta ja elinympäristö saattavat vaikuttaa muun muassa tapaan, jolla ristiriitoihin suhtaudutaan ja siihen, miten ristiriitoihin liittyviä tunteita ilmaistaan. Monesti konfliktit johtuvat väärinkäsityksistä, joiden taustalla on puutteellista tai epäselvää kommunikointia. Osapuolten erilainen etninen tausta tai yhteisen kielen puuttuminen saattavat lisätä väärinymmärryksen riskiä. Lisäksi tutussa ympäristössä ihmisen voi olla helpompi ymmärtää esimerkiksi hienovaraisempaa kommunikointia, kuten elekieltä tai vihjauksia.¹⁰³

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen oppaassa rikosten ja riitojen sovitteluun todetaan, että monikulttuurisessa sovittelussa sovittelun edellytysten kartoittamiseen kuuluu tulkin käytön tarpeellisuuden selvittäminen. Oppaan mukaan osapuolten pitäisi olla samaa mieltä tulkin käytöstä. Vaikka tulkin tehtävä on nimenomaan mahdollistaa vuorovaikutus, saattaa tulkkauksen vaikeuttaa esimerkiksi vaikeista asioista puhumista.¹⁰⁴ Albrecht kuvailee norjalaisessa sovittelutoimistossa toteutettua rikosasian sovittelua, jossa osapuolten dialogia häiritsi jatkuvasti se, että tulkit keskeyttivät puheen kehottaen osapuolia puhumaan hitaammin ja tauotetummin. Albrecht toteaaakin, että tulkin käyttäminen vaatii kaikilta osallistujilta aikaa ja kärsivällisyyttä. Osapuolet saattavat myös kokonaan kieltäytyä tulkin käyttämisestä esimerkiksi siksi, että kokevat tulkin käyttämisen häpeällisenä tai eivät halua jonkun omasta kulttuurisesta ryhmästään tietävän heidän konfliktistaan.¹⁰⁵

Esimerkiksi yhteisöllisyyden aste vaihtelee eri kulttuureissa ja voi vaikuttaa yksilön käytökseen ja päätöksiin. Myös tavat antaa ja vastaanottaa palautetta samoin kuin kohteliaisuussäännöt saattavat olla kulttuurisidonnaisia. Erilaiset tyyli suhtautua ristiriitoihin voidaankin luokitella vaikkapa sen perusteella, painottuuko niissä pyrkimys omien kasvojen säilyttämiseen vai myös muiden kasvojen säilyttämiseen. Vaikka kulttuuritausta on vain

¹⁰² Albrecht 2010, s. 9.

¹⁰³ Ekholm – Salmenkangas 2008, s. 13.

¹⁰⁴ Flinck 2013, s. 136–137.

¹⁰⁵ Albrecht 2010, s. 9.

yksi taustavaikuttaja ristiriitatilanteessa, erilaisten ajatusmallien ja konfliktinratkaisutyö-
lien tiedostaminen voi auttaa ymmärtämään toista osapuolta ja ajattelutapojen moninais-
suutta.¹⁰⁶

2.4.2 Kulttuuritietämys ja toiseuttaminen

Eri tutkijoilla ja sovittelijoilla on toisistaan poikkeavia käsityksiä siitä, miten sovittelijan
tulisi ottaa huomioon sovittelun osapuolten erilaiset kulttuuriset taustat. Yhden näkemyk-
sen mukaan kulttuurierojen oikeanlaisen käsittelyn takaamiseksi sovittelijoina olisi hyvä
toimia joko eri kulttuuritaustoja edustavia pareja taikka sovittelijoita, joilla on itsellään
taustaa eri kulttuureissa.¹⁰⁷ Kyllönen havaitsi sovittelijoita haastatellessaan, että yleisesti
ottaen sovittelijat eivät pidä osapuolten kulttuuritaustaa kovin merkittävänä tekijänä so-
vitteluissa. Osa sovittelijoista tosin kaipasi enemmän tietoa ja koulutusta monikulttuuri-
sista sovitteluista. Kyllönen kokee ristiriitaisena, että yhtäältä osa sovittelijoista ei koe
kulttuuritaustaa merkittävänä tekijänä sovitteluissa, mutta silti maahanmuuttajataustais-
ten sovittelijoiden etuna pidetään heidän kulttuurista ymmärrystään. Kyllösen haastatte-
lemat sovitteluun osallistuneet maahanmuuttajat taas kokivat uskonnon merkityksen so-
vitteluissa tärkeämmäksi kuin sovittelijat ja he hakeutuivat ennemmin uskonnollisen yh-
teisön edustajan sovitteluun kuin viranomaisten järjestämään sovitteluun.¹⁰⁸

Myös Albrecht toteaa, etteivät hänen haastattelemansa rikos- ja riita-asioiden sovittelijat
pitäneet kulttuurierojen tunnistamista tai kulttuuritietoutta kovin tärkeänä sovitteluissa.¹⁰⁹
Albrecht kuitenkin pitää tutkimuksensa perusteella erilaisten kulttuuristen seikkojen huo-
mioon ottamista tärkeänä sovittelijan taitona. Sovittelijoiden tulisi esimerkiksi olla tietoi-
sia, että joistakin kulttuureista tuleville sovittelu on ennestään tunnettu menetelmä ja joil-
lekin se voi olla täysin vieras.¹¹⁰ Länsitien haastattelemat naapurisuussovittelijat olivat sitä
mieltä, että samasta kulttuuritaustasta tulevilla henkilöillä voi olla hyvinkin erilaisia elä-
mäntapoja ja kulttuuri sekä tavat muuttuvat joka tapauksessa jatkuvasti. Siksi tärkeintä
on perehtyä kuhunkin osapuoleen yksilönä. Erityisen tärkeänä sovittelijat pitävät, etteivät

¹⁰⁶ Sonck 2011, s. 62–68.

¹⁰⁷ Pugh – Sulewski – Moreno 2017, s. 9.

¹⁰⁸ Kyllönen 2012, s. 158–162.

¹⁰⁹ Albrecht 2010, s. 12.

¹¹⁰ Em., s. 21.

sovittelijat vahvista stereotypioita tekemällä kulttuuriin liittyviä ennako-oletuksia sovittelun osapuolista.¹¹¹

Restoratiivisen oikeuden periaatteena on palauttaa konflikti sen osapuolten käsiteltäväksi. Tähän nojaten Albrecht toteaaakin, että osapuolten tulisi voida sovittelussa päättää, otaanko kulttuurinen eroavaisuus puheeksi vai ei. Myös Albrechtin haastattelemat sovittelijat olivat sitä mieltä, ettei sovittelijan tule omatoimisesti ottaa käsiteltäväksi osapuolten kulttuurieroja, sillä se saattaa vain kärjistää ristiriitaa.¹¹² Kulttuuriseen erilaisuuteen liittyvät stereotypiat ja ennakkoluulot saattavatkin paitsi vaikuttaa sovittelun kulkuun, myös olla itse konfliktin aiheuttajia.¹¹³ Vaikka sovittelijoita ohjataan olemaan tietoisia kulttuurien välisistä eroista, saattaa kulttuurierojen esillä pitäminen johtaa stereotyyppien vahvistumiseen ja yksinkertaistettuun ajatteluun¹¹⁴.

Naapurisuussovittelun käsikirjassa mainitaan havaintoja ja tulkintoja kaventaviksi ajatusmalleiksi muun muassa toiseuttaminen sekä epäsymmetrinen inhimillistäminen. Toiseuttaminen tai rodullistaminen merkitsee, että toista ihmistä ja hänen käyttäytymistään selitetään ihmisen taustan, kuten kansalaisuuden, ihonvärin tai kieliryhmän perusteella. Tällöin toista osapuolta ei pyritä ymmärtämään yksilönä vaan tietyn ryhmän edustajana. Epäsymmetristä inhimillistämistä on kyse sovittelussa, jossa jotakin osapuolta kuullaan ja kohdellaan yksilönä ja jotakin osapuolta taas jonkin ryhmän tyypillisenä edustajana. Näin osapuolia ei kohdella tasavertaisina vaan toisen rooli kapeutuu.¹¹⁵

2.4.3 Pakolainen sovittelun osapuolena

Pakolaisen tai turvapaikanhakijan ollessa sovittelun osapuolena voi menettelyyn kohdistua erityisiä haasteita esimerkiksi jo aiemmin mainitun vallan epätasapainon vuoksi. Vahvemmassa asemassa oleva osapuoli voi käyttää asemaansa hyväksi tai huonommassa asemassa oleva olla haluton tuomaan esiin intressejään.¹¹⁶ Albrechtin tutkimuksessa kävi ilmi, että pakolaiset ja yleisemmin maahanmuuttajat saattavat sovittelussa suostua epäedullisiin sopimuksiin välttääkseen oikeudenkäynnin, koska sen voidaan ajatella vaikuttavan esimerkiksi oleskelulupaan. Sovittelun onnistumisen edellytykset ovat heikot, jos

¹¹¹ *Länsitie* 2016, s. 54.

¹¹² *Albrecht* 2010, s. 12.

¹¹³ *Em.*, s. 11.

¹¹⁴ *Sonck* 2011, s. 60.

¹¹⁵ *Attias ym.* 2017, s. 18.

¹¹⁶ *Pugh ym.* 2017, s. 7.

joku osapuolista osallistuu sovitteluun viranomaisten pelosta tai ei uskalla tuoda julki näkemyksiään.¹¹⁷

Haasteen maahanmuuttajien ja pakolaisten sovitteluun tuo myös se, että nykyaikaista länsimaista sovittelua on kritisoitu länsimaisten arvojen korostamisesta, kirjalliseen sopimiseen keskittymisestä sekä sanattoman viestinnän ja sosiaalisten tekijöiden ohittamisesta. Yksilön itsemääräämisoikeuden ja vastuun painottaminen ovat myös sovittelun elementtejä, jotka saattavat olla ongelmallisia esimerkiksi yhteisöllisestä kulttuurista tuleville. Kollektivististen kulttuurien edustajille esimerkiksi osapuolet tunteva ja arvostettu henkilö sovittelijana voisi olla luontevampi vaihtoehto kuin täysin tuntematon ja puolueeton henkilö. Sovittelijalta vaaditaan joka tapauksessa erityistä osaamista varmistaa, ettei sovittelu korosta osapuolten välistä epätasa-arvoa. Esimerkiksi muodollinen puolueettomuus sovittelutilanteessa saattaa johtaa kohtuuttomiin sopimuksiin, jos sovittelija ei tunnista osapuolten välisiä valta-asetelmia tai osaa huomioida niitä sovittelussa. Tästä johtuen on esitetty, että sovittelussa suhteiden korostamisen tulisi olla olennaisempaa kuin teknisen puolueettomuuden.¹¹⁸

Toisaalta sovittelulla voidaan nähdä olevan erityisiä hyötyjä pakolaisia vastaanottavissa yhteisöissä. Sovittelun etuna oikeudenkäyntiin nähden on, että sovittelu on usein helpommin ymmärrettävä ja epämuodollisempi menettely. Näin ollen kielen ja oikeusjärjestelmän vieraus ei ole samalla tavalla ongelmana kuin tuomioistuimenmenettelyssä. Maahanmuuttajilla ja erityisesti pakolaisilla on myös usein keskimääräistä vähemmän varallisuutta ja pienemmät tulot. Sovittelu on osapuolille ilmaista, joten oikeudenkäyntikulut eivät tule esteeksi eikä sosioekonominen asema vaikuta asian käsittelyyn yhtä paljon kuin oikeudenkäynnissä.¹¹⁹

Erityisesti pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden keskuudessa luottamus viranomaisiin voi olla heikkoa, joten esiin nousevia konflikteja voi olla tarkoituksenmukaisempaa käsitellä vapaaehtoisten tai järjestöjen ohjaaman sovittelun keinoin kuin viranomaistoimintana. Kolmannen sektorin toimijoilla on usein paremmat mahdollisuudet yleisemminkin auttaa haavoittuvassa asemassa olevia – esimerkiksi maahanmuuttajia ja pakolaisia – kuin valtion toimijoilla. Järjestöjen toiminta on yleensä avointa kaikille, kun taas julkisen vallan palvelut ovat usein vain kansalaisaseman saaneiden käytettävissä.¹²⁰

¹¹⁷ Albrecht 2010, s. 15.

¹¹⁸ Pugh ym. 2017, s. 8.

¹¹⁹ Albrecht 2010, s. 15.

¹²⁰ Pugh ym. 2017, s. 1–6.

Sovittelu voidaan nähdä mahdollisuutena osallistumiseen ja päätöksentekoon. Maahanmuuttajien ja pakolaisten osallistuminen voi tarjota tilaisuuden saada oikeutta ja käsitellä omia ongelmia tehokkaalla tavalla, jos käytetty sovittelumalli on sellainen, että se ottaa huomioon sekä alueelle muuttavien että siellä jo asuvien tarpeet. Sovittelijan olisi kuitenkin erityisen tärkeää luoda tila, jossa molemmat osapuolet voivat kuulla ja ymmärtää toisiaan ja näin vähentää haitallista epäinhimillistämistä.¹²¹ Myös Naapuruussovittelun oppaan mukaan naapuruussovittelua voidaan pitää menetelmänä väestöryhmien välisten suhteiden kehittämiseen, sillä vuoropuhelun tukeminen vahvistaa naapureiden välisiä suhteita ja turvallisuudentunnetta. Naapuruussovittelulla voidaan näin ollen tukea lakisääteistä kotoutumista.¹²²

Pugh, Sulewski ja Moreno tiivistävät maahanmuuttajien ja pakolaisten sovittelun toimivuuden riippuvan neljästä olennaisesta elementistä: 1) saavutettavuudesta (access) eli onko kaikilla taustastaan ja asemastaan riippumatta mahdollisuus sovitteluun, 2) luottamuksesta (trust) eli kokevatko kaikki osapuolet sovittelun turvalliseksi tilaksi, 3) mallista (form) eli sopiiko menetelmä kulttuuriseen kontekstiin ja vastaako se osapuolten toiveita konfliktin käsittelystä sekä kapasiteetista (capacity) eli onko sovittelun järjestämiseksi saatavilla tarpeeksi resursseja ja osaavia sovittelijoita.¹²³

¹²¹ *Em.*, s. 10.

¹²² *Attias ym.* 2017, s. 10.

¹²³ *Pugh ym.* 2017, s. 24.

3 TUTKIMUSAINEISTOT JA -MENETELMÄT

3.1 Aineisto

Johdannossa esiteltiin tutkimuskysymyksiin lähdin etsimään vastauksia vastaanotto-keskuksista, Naapurussovittelun keskuksista ja kiintiöpakolaisia vastaanottaneista kun- nista. Tämän tutkielman aineistona on kaksi itse kerättyä aineistoa: vastaanottokeskuk- sille tehty sähköpostikysely sekä viisi teemahaastattelua, joissa haastateltavina olivat kaksi naapurussovittelijaa sekä kolme naapurussovittelua tilannutta kuntasektorin edustajaa.

Taulukko 1. Tutkimusaineisto.

Aineisto	Sähköpostikysely vastaan- ottokeskuksille (n=56), vastausten määrä 17 (30%)	Naapurussovittelijoiden (n=2) ja sovittelua tilannei- den kuntien edustajien (n=3) puolistrukturoidut teemahaastattelut
Ajankohta	Kevät 2017	Loppukesä/syysy 2017
Analyysimenetelmä	Laadullinen teoriaohjaava sisällönanalyysi: luokit- telu, teemoittelu ja kvanti- fiointi	Laadullinen teoriaohjaava sisällönanalyysi: luokittelu ja teemoittelu

Seuraavissa alaluvuissa kuvaan tarkemmin aineistojen keruuta, aineistojen analysointiin käyttämäni metodia sekä pohdin tutkimuksen teossa huomioon otettavia tutkimuseettisiä kysymyksiä.

3.1.1 Sähköpostikysely vastaanottokeskuksille

Toteutin keväällä 2017 sähköpostikyselyn naapurustoyhteistyön ja sovittelun käytöstä vastaanottokeskuksissa. Vastaanottokeskuksille lähetetyn kyselyn¹²⁴ avulla oli tarkoitus

¹²⁴ Ks. Liite 1.

selvittää vastaanottokeskusten asukkaiden ja lähialueen asukkaiden välisten konfliktien ennaltaehkäisyyn ja käsittelemiseen liittyviä käytäntöjä. Lähetin kyselyn 56 vastaanottokeskukseen, jotka Maahanmuuttoviraston internetsivujen mukaan olivat toiminnassa toukokuun 2017 alussa. Keskusten sähköpostiosoitteet sain Maahanmuuttoviraston verkkosivuilta. Näiden lisäksi toiminnassa oli alaikäisten vastaanottoyksiköitä sekä yksityismaajoitusyksikkö, joiden yhteystietoja ei kuitenkaan ollut saatavilla Maahanmuuttoviraston sivuilta. Rajasin kyselyn kohteeksi vain toiminnassa olevat, täysi-ikäisiä turvapaikanhakijoita majoittavat vastaanottokeskukset.

Yleisimmin vastaanottokeskuksen puolesta kyselyyn vastasi keskuksen johtaja, joissain tapauksissa muu henkilökunnan edustaja, jolla oli kokonaiskäsiy keskuksen toiminnasta. Kyselyyn tuli 18 vastausta 17 vastaanottokeskuksesta, eli yhdestä vastaanottokeskuksesta vastasi kaksi eri henkilöä, joiden vastaukset olivat kuitenkin hyvin samankaltaiset. Tarkoituksena oli kerätä joka vastaanottokeskuksesta yksi vastaus, joten käsitteelin näitä samasta keskuksista tulleita vastauksia yhtenä vastauksena. Näin ollen kyselyyn vastasi 30 % niistä vastaanottokeskuksista, joille kysely lähetettiin.

Sähköpostikyselyn haittapuolina voidaan pitää, että aineisto on todennäköisesti paljon pinnallisempaa kuin esimerkiksi haastatteluilla kerätty aineisto. Sähköpostikyselyssä vastaamattomuus saattaa olla korkea eikä voida olla varmoja, pyrkivätkö vastaajat vastaamaan huolellisesti ja rehellisesti.¹²⁵ Tässä tutkielmassa kyselyllä ei ollut tarkoitustakaan saada kovin syvällistä tietoa, vaan muodostaa laaja yleiskuva konfliktien esiintymisestä ja niiden käsittelystä. Käytin kyselyä kontekstin luomiseen haastatteluille, joten pinnallisuus ei muodostunut ongelmaksi. Vastaamattomuutta pyrin vähentämään lähettämällä kyselystä muistutusviestin ja tekemällä vastaamisen mahdollisimman vaivattomaksi.

Arvelin jo ennakoita vastausten määrän jäävän melko pieneksi myös vastaanottokeskusten käynnissä olevien lakkautusten vuoksi. Siksi halusin tehdä sähköpostikyselyyn vastaamisen mahdollisimman helpoksi ja vapaamuotoiseksi. Päädyin sähköpostikyselyyn, jossa on seitsemän tiivistä kysymystä, joihin voi vastata suoraan sähköpostin vastausviestinä. Ohjeistin kirjoittamaan vastaukset kysymysten väleihin ja lähettämään vastaukset vastausviestinä sähköpostiosoitteeseeni. Arvioin kysymysten pienen määrän ja helpon vastaustavan madaltavan kynnyksen kyselyyn vastaamiseen. Tähän tutkimukseen oli nimittäin tärkeää saada monipuolisesti tietoa eri käytännöistä ja sovittelutuntemuksesta vastaanottokeskuksissa. Laajempaa ja tarkempaa kyselyä varten olisi ennakkotietoa pitänyt

¹²⁵ Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 2010, s. 195.

olla huomattavasti enemmän, jotta kysymykset olisi voinut muotoilla tarkoituksenmukaisesti.

Kysely koostui avoimista kysymyksistä, se ei ollut lomakemuotoinen eikä sisältänyt valmiita vastausvaihtoehtoja. Avointen kysymysten etuna on muun muassa vastaajien mahdollisuus ilmaista ajatuksiaan omin sanoin. Avoimet kysymykset myös antavat mahdollisuuden havaita, mikä vastaajien ajattelussa on keskeistä tai tärkeää.¹²⁶ Joihinkin kysymyksiin voi vastata lyhyesti ”kyllä/ei”, mutta halusin käyttää näissäkin kysymyksissä mahdollisuutta vastata omin sanoin. Vastaanottokeskusten konfliktinratkaisumenetelmistä ei nimittäin ole paljon ennakkotietoa. Mielestäni ei ollut hyvä lähteä suoraan olettuksesta, että konflikteja olisi esiintynyt, koska tällaista kysymyksenasettelua saatettaisiin vierastaa vastaanottokeskuksissa, joissa konflikteja ei ole esiintynyt. Siksi päädyin antamaan mahdollisuuden kuvailla toimintaa vapaammin kuin tiukasti strukturoiduilla kysymyksillä ja toisaalta myös mahdollisuuden vastata halutessaan hyvin lyhyesti.

3.1.2 Teemahaastattelut sovittelun käytöstä

Naapuruussovittelun keskuksen toimintaa pakolaisia vastaanottavissa naapurustoissa päätin tutkia haastatteluiden avulla, koska informanteja oli pieni määrä ja halusin tietoa tietyistä aihepiireistä, joita ei ole aiemmin juuri tutkittu. Haastattelu sopiikin tutkimusaiheisiin, joita on kartoitettu vain vähän, eikä tutkija tiedä ennalta vastausten suuntaa. Haastattelu antaa myös mahdollisuuden syventää saatavia tietoja esimerkiksi lisäkysymyksillä.¹²⁷ Halusin haastatteluissa päästä syvemmälle sovittelutoiminnan motiiveihin kuin tekemässäni kyselyssä ja antaa haastateltaville tilaa määritellä, mikä toiminnassa heidän mielestään on olennaista.

Tekemäni haastattelut ovat asiantuntijahaastatteluja, joissa haastateltavat eivät niinkään ole itse tutkimuksen kohteena, vaan haastateltavilta pyritään saamaan tietoa tutkittavasta ilmiöstä.¹²⁸ Haastateltavat on valittu sen perusteella, että he ovat osallistuneet naapurustotyön käyttöön kiintiöpakolaisia vastaanottavissa kunnissa joko sovittelijoina tai kunnan edustajina. Tässä tutkimuksessa on rajattu haastattelujen aiheiksi vuosina 2015–2016 tehty ennaltaehkäisevä naapurustotyö sekä vastaanottokeskuspaikkakunnilla väestöryh-

¹²⁶ *Em.*, s. 201.

¹²⁷ *Hirsjärvi – Hurme* 2010, s. 35.

¹²⁸ *Alastalo – Åkerman* 2010, s. 373–374.

mien välisiin konflikteihin käytetty yhteisösovittelu. Pyysin Naapuruussovittelun keskukselta naapurustotyötä tehneiden sovittelijoiden ja sitä tilanneiden kuntien edustajien yhteystiedot. Sain Naapuruussovittelun keskukselta kahden naapurustotyötä tehneen sovittelijan sekä kahdeksan naapurustotyöhön osallistuneen kunnan edustajan yhteystiedot. Olin yhteydessä sekä sovittelijoihin että kuntien yhteyshenkilöihin sähköpostitse, kerroin tutkimuksesta ja tiedustelin mahdollisuutta haastatteluun. Kahdeksasta kuntien yhteyshenkilöstä tavoitin viisi ja heistä kolme suostui haastateltavaksi. Tavoittamista hankaloitti, että osa henkilöistä oli siirtynyt muihin tehtäviin ja heidän yhteystietonsa muuttuneet. Lisäksi haastateltaviksi suostuivat kaksi naapurustotyötä tehnyttä sovittelijaa.

Yksilöhaastatteluja voidaan tehdä kasvotusten tai puhelimitse. Puhelinhaastattelun haittapuolena voidaan pitää, että siinä on hankalampi luoda yhteyttä haastateltavaan ja ymmärtää toista osapuolta kuin kasvotusten keskustellessa. Puhelinhaastattelun etuina taas ovat kiireisten ja kaukana asuvien haastateltavien tavoittaminen sekä ajallinen ja rahallinen taloudellisuus.¹²⁹ Tein kolme haastattelua puhelimitse ja kaksi kasvotusten. Haastattelut olivat kestoltaan puolen tunnin ja tunnin välillä ja litteroituna aineistoa kertyi 49 sivua. Kasvotusten tehdyt haastattelut olivat hieman pitempiä kuin puhelinhaastattelut, eli todennäköisesti kaikkia kasvotusten haastattelema olisi voinut saada haastatteluista vielä enemmän irti. Tämän tutkimuksen puitteissa puhelinhaastattelut kuitenkin olivat tarkoituksenmukaisin keino saada haastatteluja kauempana asuvilta ja kiireisiltä henkilöiltä. Kaikki haastateltavat puhuivat aiheesta kuvailevasti ja selkeästi sekä kertoivat avoimesti myös omia näkökantojaan. Kaikki heistä osallistuivat haastatteluun ammattinsa edustajina ja kertoivat työhönsä liittyvästä toiminnasta, joten luottamuksen rakentamiseen ja esimerkiksi eleiden tulkintaan ei mielestäni ollut samanlaista tarvetta kuin monen muun aiheen kohdalla voisi olla.

Toteutin yksilöhaastattelut loppukesän ja syksyn 2017 aikana puolistrukturoituina teema-haastatteluina. Puolistrukturoidulle haastattelu asettuu nimensä mukaisesti strukturoidun lomakehaastattelun ja vapaamuotoisen syvähaastattelun välimaastoon. Yksityiskohtaisten kysymyksenasetteluiden ja vastausvaihtoehtojen sijaan olennaista teema-haastatteluissa on käsitellä ennalta valittuja ja keskeisiä teemoja. Puolistrukturoidussa haastattelussa ei myöskään edetä syvähaastattelun tapaan täysin vapaasti haastateltavan kertoman mukaan, vaan jokin haastattelun näkökulma on etukäteen suunniteltu.¹³⁰

¹²⁹ Hirsjärvi – Hurme 2010, s. 64–65.

¹³⁰ Em., s. 47–48.

Olin suunnitellut haastattelussa läpi käytävät teemat ja osan kysymyksistä etukäteen, mutta haastattelut etenivät sen mukaan, mistä haastateltavalla oli kerrottavaa ja mitä hän piti aiheen kannalta tärkeänä. Haastattelut on tehty ja analysoitu faktanäkökulmasta, eli kiinnostuksen kohteena ovat tutkittavien todellinen käyttäytyminen, mielipiteet ja pyrki- myksenä muodostaa kokonaiskuva siitä, mitä sovittelutilaisuuksissa on tapahtunut.¹³¹ Kysymyksenasettelut olivat hieman erilaisia sovittelijoille ja kuntien edustajille, mutta kävin kaikkien kanssa läpi samat aihepiirit. Haastatteluteemat käsittelivät seuraavia ai- heita:

- Syyt tilata naapurussovittelijoita tekemään sovittelua/naapurustotyötä
- Toiminnan tavoitteet ja odotukset sitä kohtaan
- Naapurustotyön/sovittelun käytännön toteutus: mitä tehtiin, käsitellyt aiheet, so- vittelijan rooli, osapuolten osallistuminen
- Toiminnan seuraukset, tilanne naapurustotyön/sovittelun jälkeen¹³²

3.2 Laadullinen sisällönanalyysi

Alasuutarin mukaan laadullinen analyysi koostuu havaintojen pelkistämisestä ja arvoi- tuksen ratkaisemisesta. Pelkistäminen tarkoittaa, että aineistoa tarkastellaan ensin tietyistä teoreettis-metodologisesta näkökulmasta, minkä jälkeen havaintoja yhdistellään. Näkö- kulman valinta ohjaa tutkijan keskittymään aineistossa olennaiseen ja aineisto saadaan pelkistettyä helpommin käsiteltäväksi määräksi olennaisia raakahavaintoja. Kun näitä ha- vaintoja sitten yhdistellään, saadaan havaintomäärää edelleen karsittua etsimällä havain- toja yhdistäviä piirteitä tai muotoilemalla koko aineistoon pätevä sääntö.¹³³ Tämän tut- kielman tulosluvussa esitellään kysely- ja haastatteluaineistosta teoriaohjaavalla sisäl- lönanalyysillä pelkistetyt tulokset. Pohdintaluvussa ”ratkaistaan arvoitusta” tulkitsemalla tuloksia teorialuvussa esitellyn tutkimuksen avulla. Näin kerätyt aineistot asettuvat aiem- man tutkimuksen jatkoksi ja niiden tarjoamat tärkeimmät löydökset tulevat esiin.

Käytin sekä kysely- että haastatteluaineiston pelkistämiseen laadullista teoriaohjaavaa si- sällönanalyysia, jossa esittelen aineiston teemoittelun kautta. Teoriaohjautuvassa sisäl- lönanalyysissä nimensä mukaisesti teoria tai aiempi tieto aiheesta ohjaa analyysia. Läh- tökohtaisesti analyysi etenee aineiston perusteella eli analyysiyksiköt valitaan aineiston

¹³¹ Alastalo – Åkerman 2010, s. 375–377.

¹³² Tarkempi haastattelurunko tutkielman liitteenä, ks. Liite 3.

¹³³ Alasuutari 2011, s. 39–41.

perusteella ja abstrahoinnissa käytettävät teoreettiset käsitteet tuodaan teoriasta käsin. Aiemmin hankittu tieto ja käsitteet siis auttavat analyysin etenemisessä, mutta tarkoituksena ei ole testata teoriaa vaan ennemmin löytää uusia tulkintoja.¹³⁴

Sisällönanalyysin aloitin määrittämällä tekstiaineistosta analyysiyksiköt. Kyselyvastaukset olivat valmiiksi tekstimuodossa, nauhoitetut haastattelut litteroin. Analyysiyksiköt voivat olla sanoja, lauseita tai useammasta lauseesta koostuvia ajatuskokonaisuuksia. Nämä analyysiyksiköt ryhmittelin ja yhdistelin erillisiin tiedostoihin luokiksi, jotka nimesin luokan sisältöä kuvaavilla käsitteillä.¹³⁵ Nämä luokat yhdistelin edelleen teemoiksi, joista osa muotoutui kysymyksenasettelun perusteella ja osa aineistolähtöisesti. Osa teemoista tuli suoraan kysymyksenasettelustani eli niin sanotusti teorialähtöisesti. Sekä kysely- että haastatteluaineistossa nousi ilmi myös aihepiirejä aineistolähtöisesti.

Kyselyaineistosta määrittelin yhteensä 12 ja haastatteluaineistosta 27 teemaa, joiden mukaan luokittelin tekstiaineistoa. Teemoja yhdistelemällä muotoutui kyselyaineistosta kolme ja haastatteluaineistosta neljä pääteemaa, jotka esittelen kunkin omassa alaluvussa tulosluvussa 4. Kyselyaineiston pääteemoja ovat naapurikonfliktien esiintyminen ja sovittelun käyttö, toiminnan vastustaminen ja ennakkoluulot sekä konfliktien ennaltaehkäisy. Haastatteluaineiston pääteemoja ovat sovittelun tavoitteet, osallistuminen ja kuuluksi tuleminen, naapurussovittelijoiden rooli sekä tilanne sovittelun jälkeen.

Alla olevissa taulukoissa on esitetty teemojen luokittelu pääteemoiksi. Vasemmalla on kuvattu kaikki aineistoista määritellyt teemat ja oikealla niistä muodostetut yläkategoriat. Aineistolähtöiset teemat on kursivoitu.

¹³⁴ Tuomi – Sarajärvi 2009, s. 96–97.

¹³⁵ *Em.*, s. 109–110.

Taulukko 2. Kyselyaineiston teemoittelu.

konfliktien esiintyminen, sovittelun käyttö, tarve sovittelulle, yhteistyö viranomaisten kanssa, <i>keskusten sisäiset konfliktit</i>		1. Naapurikonfliktien esiintyminen ja sovittelun käyttö
<i>toiminnan vastustaminen, ennakkoluulot, sosiaalisen median vaikutus</i>		2. Toiminnan vastustaminen ja ennakkoluulot
naapurustoyhteistyö, konfliktien ennaltaehkäisy, <i>tiedottaminen, avoimet suhteet naapurustoon</i>		3. Konfliktien ennaltaehkäisy

Taulukko 3. Haastatteluaineiston teemoittelu.

sovittelun tavoitteet, sovittelun tarve, valmistautuminen sovitteluun, <i>asumisturvallisuus, ennakkoluulot, huolenaiheet, pelot, toiseuttaminen, positiivinen kiinnostus ja tiedonhalu, ennaltaehkäisyn leimaavuus</i>		1. Sovittelun tavoitteet
sovittelun eteneminen käytännössä, osallistujat, osallistujien kutsuminen, osallistuminen, restoratiivisuuden näkyminen sovittelussa, <i>suhteiden luominen naapurustoon, dialogin avaaminen, kuulluksi tuleminen</i>		2. Osallistuminen ja kuulluksi tuleminen
sovittelijan rooli, <i>naapuruussovittelun asema, menetelmien joustavuus, erot viranomaistyöhön, yhteistyö viranomaisten kanssa, resurssit</i>		3. Naapuruussovittelijoiden rooli
sovittelun seuraukset, kehityskohteet		4. Tilanne sovittelun jälkeen

Analyysivaiheessa aineistonkeruumenetelmien erot kävivät hyvin ilmi: kysely ei antanut yhtä paljon tilaa pohdinnalle ja eri teemojen käsittelylle kuin haastattelut. Kyselyaineisto oli huomattavasti suppeampaa kuin haastatteluaineisto ja helposti jaettavissa teemojen

alle. Haastattelurunko osoittautui hyväksi, koska sen kautta haastatellut puhuivat sekä ennakolta määrittelemistäni teemoista että nostivat esiin uusia teemoja, joista monet olivat sellaisia, että useampi haastateltava puhui samasta teemasta. Haastatteluaineistossa oli yksittäisiä kohtia, jotka eivät olleet olennaisia tämän tutkimuksen kannalta, joten jätin ne analyysin ulkopuolelle.

Kyselyaineistossa havaintoyksiköitä eli kyselyvastauksia oli sen verran, että aineiston havainnollistamiseksi käytin siihen myös kvantifiointia ja taulukointia. Tekstiaineiston kvantifiointi tarkoittaa, että laadullisessa analyysissä aineistoa esitetään määrällisesti. Aineistosta voidaan esimerkiksi laskea, kuinka moni haastateltava mainitsee saman asian tai kuinka monta kertaa asia tulee esiin aineistossa. Avokysymyksistä koostuvan kyselyn tuloksia sai selkiytettyä kvantifioinnin kautta¹³⁶. Lisäksi kvalitatiivisessakin analyysissä on mahdollista tehdä havaintojen taulukointia eli esittää tapaukset tyytelyinä taulukossa. Taulukointi ei ole kvantitatiivista analyysia, mutta se voi olla kätevä ja systemaattinen keino esitellä aineistoa.¹³⁷ Tulososiossa on esitetty osa kyselyvastauksista taulukossa, jonka tarkoituksena on edellä kuvatun mukaisesti selkeyttää aineiston esittelyä.

3.3 Tutkimusetiikka

Hyvän laadullisen tutkimuksen piirteinä voidaan pitää tutkimuksen sisäistä johdonmukaisuutta ja eettistä kestävyyttä. Laadullisen tutkimuksen tutkimuseettiset kysymykset koskevat tiedonhalun hyväksyttävyyttä, tutkimusaiheiden valintaa ja sitä, millaisia keinoja tutkija saa käyttää. Jo tutkimusaiheen valinta ja näkökulman määrittäminen ovat eettisiä kysymyksiä, joiden pohdinnassa tulisi täsmentää muun muassa tutkimuksen tekemisen syyt.¹³⁸ Olen johdannossa tarkemmin perustellut konfliktikeskeisen tutkimusaiheen valintaa; konfliktien luonteen ja käsittelytapojen tutkiminen on tarpeellista, jotta konfliktinratkaisumenettelyitä voidaan kehittää.

Kun tutkimusaineisto kerätään ihmisiltä, eettisesti kestävä tutkimuksen tekemiseksi on olennaista noudattaa ihmisarvon kunnioittamista ilmentäviä normeja. Näitä ovat esimerkiksi itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, vahingoittamisen välttäminen sekä yksityisyyden suojeleminen. Itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen tarkoittaa, että ihmiset

¹³⁶ Tuomi – Sarajärvi 2009, s. 120–122.

¹³⁷ Alasuutari 2011, s. 192–193.

¹³⁸ Tuomi – Sarajärvi 2009, s. 125–129.

päättävät itse, osallistuvatko tutkimukseen. Päätöksen tekemistä varten heille tulee tarjota tarpeeksi tietoa tutkimuksesta. Vahinkojen välttäminen korostuu erityisesti arkaluontoisten aiheiden kohdalla, joihin liittyvien tietojen joutumisesta väärin käsiin voisi aiheutua tutkittaville haittaa. Yksityisyyden suojelemisessa on hyvä huomioida sekä luottamuksellisuus että tietosuojatietojen käsittelyssä.¹³⁹

Hain Maahanmuuttovirastolta tutkimuslupaa kyselyn tekemiselle, sillä osa vastaanottokeskuksista vaatii luvan toimintansa tutkimiseen. Sain kyselylle luvan Maahanmuuttovirastolta ja luovutin kerätyn aineiston anonymisoituna myös heidän käyttöönsä. Vastaanottokeskukset päättivät itsenäisesti, osallistuivatko ne kyselyyn ja jos osallistuivat, kuka henkilökunnasta vastasi kyselyyn. Kyselyn lähettämisen yhteydessä kerroin, mihin tarkoitukseen kerään tietoa ja miten saatuja vastauksia käsitellään.

Haastatteluihin pyysin suostumuksen haastateltavilta sähköpostitse¹⁴⁰. Selvitin haastateltaville etukäteen tutkielmani aihepiirin ja että käytän aineistoa tutkielmaani. Aloitin haastattelut kertomalla, että esitän haastattelun aikana kysymyksiä sähköpostissakin mainituista aihepiireistä, mutta haastateltava voi nostaa esiin myös muita aiheen kannalta tärkeinä pitämiään asioita. Kysyin erikseen luvan myös haastattelujen tallentamiseen ja tarjosin mahdollisuutta tarkistaa litteroitu haastattelu. Säilytin sekä kyselyllä että haastatteluissa hankitun aineiston salasanoin suojattuna ja hävitin sähköpostit, nauhoitteet ja litteroidut haastattelut tutkielmani valmistuttua.

Tutkimuksen raportoinnissa ei mainita haastateltujen, kyselyyn vastanneiden henkilöiden eikä vastaanottokeskusten nimiä. Niin sovittelijoilla kuin kuntien ja vastaanottokeskusten työntekijöillä on salassapitovelvollisuus työssään käsittelemiään yksityisten henkilöiden asioita kohtaan. Samoin kyselyssä vastaanottokeskusten henkilökunta vastasi melko yleisellä tasolla. Raportoinnissa olen pyrkinyt kuvaamaan aineistossa esiin tulleet tapaukset ilman yksityiskohtia niin, ettei niistäkään ole tunnistettavissa yksittäisiä henkilöitä. Sovittelijoiden sitaatit on tulosten esittelyssä nimetty kirjaimella S, kunnan edustajat K-kirjaimella ja vastaanottokeskusten henkilökunnan vastaukset V-kirjaimella. Kirjaimen lisäksi informanteille on annettu satunnaisessa järjestyksessä numero, joka erottaa eri vastaajat toisistaan.

¹³⁹ *Kuula* 2011, s. 60–65.

¹⁴⁰ Ks. Liite 2.

Vaikka olen pyrkinyt suojaamaan haastateltujen tunnistettavuutta, Naapuruussovittelun keskuksen toiminta on niin pienimuotoista, että ainakin siinä mukana olevat saattavat helposti tunnistaa aineistosta haastateltujen sovittelijoiden henkilöllisyyden. Myös sovittelua tilanneita kuntia on vähäinen määrä, joten kuntienkin edustajat saattavat olla heidät tuntevien henkilöiden tunnistettavissa. Ongelma on yleinen asiantuntijahaastatteluja käytettäessä, sillä rajatun asiantuntijajoukon sisällä henkilöiden on helppo tunnistaa toisensa pienistäkin vihjeistä. Tunnistettavuuden vuoksi haastateltavat saattavat säännellä sanomisiaan haastattelutilanteessa.¹⁴¹ Kaikki haastatellut henkilöt esiintyivät kuitenkin haastatteluissa asiantuntijaroolissa ja kertoivat työhönsä liittyvistä asioista, jotka eivät ole heille arkaluonteisia. Näin ollen tunnistettavuuden mahdollisuudesta ei todennäköisesti ole samanlaista haittaa kuin olisi yksityisemmistä aiheista haastatellessa. Haastatteluissa ei myöskään ollut siinä määrin tarpeen pohtia haastatteluteemojen tai kysymyksenasettelun vaikutuksia haastateltuihin kuin henkilökohtaisesta elämästään kertovien haastateltavien kohdalla olisi ollut.

Tutkimuksen luotettavuuden kannalta on lisäksi olennaista, miten avoimesti ja rehellisesti sekä kyselyyn että haastatteluihin osallistuneet antavat tietoa. Niin haastatteluissa kuin kyselyssäkin olen huomionut, että kerätty aineisto on vastaajien muodostamaa tulkintaa. Usein tutkimuksen kohteena olevat ihmiset myös pyrkivät kuvamaan omaa toimintaansa kaunistellen, varsinkin jos kyseessä on ammattihenkilöitä, jotka haluavat antaa luotettavan kuvan toiminnastaan.¹⁴² Vastaanottokeskusten henkilökunnalla ja naapuruussovittelijoilla saattaa olla motivaatio esittää toimintansa todellisuutta paremmassa valossa, koska he itse ovat vastuussa tästä toiminnasta. Toisaalta haastatelluilla ja kyselyyn vastanneilla voi olla tavanomaista korkeampi motivaatio kertoa toiminnastaan avoimesti, koska tutkimus saattaa auttaa heitä kehittämään toimintaansa.

¹⁴¹ *Alastalo – Åkerman 2010, s. 383.*

¹⁴² *Em., s. 384.*

4 TULOKSET

4.1 Analyysi kyselyaineistosta

Tässä luvussa kuvataan teoriaohjaavan sisällönanalyysin avulla aineistosta pelkistetyt tulokset. Kyselyaineisto oli luokiteltavissa kolmen pääteeman alle: naapurikonfliktien esiintyminen ja sovittelun käyttö, toiminnan vastustaminen ja ennakkoluulot sekä konfliktien ennaltaehkäisy. Seuraavaksi kyselyaineiston tulokset raportoidaan näiden kolmen teeman mukaan jaoteltuna.

4.1.1 Naapurikonfliktien esiintyminen ja sovittelun käyttö

Konfliktien esiintymisen ja sovittelun käytön suhteen kyselyvastauksista on havaittavissa sekä samankaltaisuuksia että eroja vastaanottokeskusten välillä. 11 kyselyyn vastanneessa vastaanottokeskuksessa oli esiintynyt jonkinlaisia konflikteja eli huolenaiheita, yhteenottoja, riitoja tai vahingontekoja vastaanottokeskuksen ja lähialueen asukkaiden välillä. Kuudessa vastaanottokeskuksessa konflikteja naapuruston kanssa ei ollut ilmennyt lainkaan. Yleisesti ottaen varsinaisten naapurikonfliktien määrä vaikuttaa kyselyvastauksien perusteella vähäiseltä, vaikka valituksia tai yhteydenottoja naapureilta oli tullut useimmissa vastaanottokeskuksissa.

Yleisimpiä mainintoja konflikteista olivat melusta häiriintyminen, liikkuminen naapurin alueella tai lähellä sitä sekä niin vastaanottokeskusten asukkaiden kuin naapuruston asukkaiden tekemän pienet vahingonteot. Muina konflikteina kuvailtiin esimerkiksi jätteiden lajitteluun tai tupakointiin liittyviä erimielisyyksiä, pyörävarkauksia ja lievä pahoinpitely. Huolenaiheita naapureissa oli herännyt myös turvapaikanhakijoiden turvallisuuden puolesta: useammassakin tapauksessa naapureiden yhteydenotot koskivat vastaanottokeskuksessa asuvien lasten käyttäytymistä liikenteessä.

Naapuruuskonflikteja oli pyritty ratkaisemaan ensisijaisesti keskustellen ja sopimalla pienemmät ristiriidat ilman viranomaisapua. Henkilökunnan aktiivista roolia konfliktien selvittämisessä sekä avoimuutta yhteydenotoille painotettiin:

Olemme keskustelleet osapuolten kanssa ja omia asiakkaitamme olemme tarpeen vaatiessa valistaneet, esimerkiksi jätteiden lajittelussa ja asuntojen järjestyssääntöjen noudattamisessa. Keskustelu on toiminut hyvin ja olemme saaneet siitä hyvää palautetta. (V5)

Luovia ratkaisuja ristiriitoihin naapureiden kanssa olivat muun muassa pihakokoukset ja naapurien kutsuminen yhteiselle lounaalle. Suurin osa vastaajista koki, ettei sovittelulle tai sovittelutiedolle ollut heidän vastaanottokeskuksessaan tarvetta.

Yleensä naapurit ottivat huolenaiheissaan tai konfliktin takia suoraan yhteyttä vastaanottokeskukseen, mutta joissakin tapauksissa yhteydenotot tulivat poliisin kautta. Vakavammissa konflikteissa sekä rikostapauksissa oli oltu yhteydessä poliisiin ja kolmessa vastaanottokeskuksessa naapurikonflikteja oli käsitelty myös paikallisen sovittelutoimiston avulla. Esimerkkinä kerrottiin lievästä pahoinpitelystä, joka oli saatu selvitettyä sovittelussa:

On ollut lievä pahoinpitely, jonka uhrina turvapaikanhakija. Ei mitään hoitoa vaativia vammoja. Tämä oli poliisiasia, johon järjestettiin sovittelu. Sovittelu edellä mainitussa asiassa sujui hyvin, tekijä oli kovin pahoillaan ja katuvainen: tehtiin sovinto ja miehiset halaukset päälle. (V17)

Ainakin kolmessa vastaanottokeskuksessa tehdään aktiivista yhteistyötä poliisin kanssa kaikenlaisten ongelmatilanteiden ehkäisemiseksi ja ratkaisemiseksi. Naapuruussovittelun keskus ei oltu yhteydessä missään kyselyyn vastanneessa vastaanottokeskuksessa, mutta kahdessa vastauksessa sen toimintaa kohtaan osoitettiin kiinnostusta mahdollista tulevaa tarvetta varten. Joissakin konfliktitapauksissa keskustelu ja viranomaisyhteistyö eivät olleet riittäneet konfliktien ratkaisemiseen, vaan vastaanottokeskuksen asukkaita oli jouduttu siirtämään toisiin asuntoihin.

Sovittelu oli tuttu konfliktinratkaisumenetelmä kaikille muille paitsi yhdelle vastaajista. Moni vastaaja totesi sovittelun olevan menetelmänä tuttu, mutta vastaanottokeskuksessa sen käyttämiselle ei koettu olevan tarvetta naapurikonflikteissa. Kysymykset koskivat nimenomaan konflikteja vastaanottokeskusten asukkaiden ja naapuruston asukkaiden välillä. Kuitenkin moni vastaaja kertoi myös yleisemmin sovittelun käytöstä vastaanottokeskuksessa esimerkiksi turvapaikanhakijoiden välisten erimielisyyksien käsittelyyn:

Asukkaiden keskinäisiin väleihin aloitettiin viime syksynä sovittelu, mutta sitä eivät asukkaat itse halunneet jatkaa loppuun asti. Tulehtunut tilanne on selvästi rauhoittunut ja jo sovitteluun kuulunut osapuolten kuuleminen tuntui helpottavan oloa. (V3)

Asiakkaiden välisiin konflikteihin ja ristiriitoihin sen sijaan olisi useinkin mukava saada ulkopuolista, asiantuntevaa apua! Aina joskus tuntuu, ettei omat keinot riitä. (V13)

Taulukko 4. Naapurikonfliktit ja sovittelun käyttö vastaanottokeskuksissa. N=17.

	Kyllä	Ei
Onko vastaanottokeskuksen asukkaiden ja naapuruston asukkaiden välillä ilmennyt konflikteja?	11 (65 %)	6 (35 %)
Oletteko aiemmin kuulleet sovittelusta konfliktinratkaisumenetelmänä?	16 (94 %)	1 (6 %)
Olisiko vastaanottokeskuksessanne ollut tai onko tällä hetkellä tarvetta naapuruston asukkaiden ja vastaanottokeskuksen asukkaiden välisten konfliktien sovittelulle tai lisätiedolle sovittelusta?	3 (18 %)	14 (82 %)

4.1.2 Toiminnan vastustaminen ja ennakkoluulot

Kyselyvastauksissa tuli ilmi, että vastaanottokeskusten perustamista vastustettiin monen uuden vastaanottokeskuksen naapurustossa vuonna 2015. Kuudessa kyselyvastauksessa mainittiin, että vastaanottokeskusta kohtaan oli esiintynyt vastustamista tai ennakkoluuloja. Vastaanottokeskuksen perustaminen oli herättänyt huolta naapureissa ja alueen yrityksissä. Näissä tapauksissa naapureiden huolenaiheet ja yhteydenotot painottuivat vastaanottokeskusten perustamisen aikaan, mutta toiminnan vakiintuessa naapureiden kanssa ei ollut ilmennyt konflikteja:

Ei ole, mutta ennen kuin tulimme tänne, meidän tuloamme vastustettiin. Yhdeltä vastustajalta saimme myöhemmin kakun, kun huomasimme heillä kytevän tulipalon. (V12)

Kun vok avattiin 2015, alueen yrittäjät olivat huolissaan ja heidän kanssaan oli tapaaminen pari kertaa. Kun he huomasivat, ettei mitään suuria huolenaiheita kuitenkaan ole, niin eivät enää nähneet tapaamisia tarpeelliseksi. (V13)

Erään vastaanottokeskuksen avaamisen aikoihin esiintyi myös ilkivaltaa, jonka tekijöistä ei ollut tietoa:

Ensimmäisen kk aikana oli muutama ns. pieni ilkeä teko, mutta tekijät eivät selvinneet. (V2)

Mediassa esillä olleet huolet ja pelot turvapaikanhakijoiden saapumiseen ja vastaanottokeskuksiin liittyen olivat yhtenä perusteena tämän kyselyn tekemiselle ja vaikuttivat selvästi myös kyselyyn saatuihin vastauksiin. Ennakkoluulojen ja sosiaalisen median vaikutus konfliktien taustalla mainittiin kuudessa vastauksessa. Ennakkokäsitysten koettiin vaikuttaneen siihen, että vastaanottokeskusten perustamista tai turvapaikanhakijoiden saapumista vastustettiin:

Konfliktit ovat olleet pääsääntöisesti ennakkoluuloja, joita on väritetty sosiaalisessa mediassa. (V11)

Kaiken kaikkiaan vastaanottokeskusten naapurustoissa esiintyneet konfliktit voidaan jakaa kolmeen ryhmään:

- 1) Ns. tavalliset naapuruskiihat, joiden aiheena on meteli, jätteiden lajittelu, tupakointi tai liikkuminen naapurin alueella
- 2) Rikokset: vahingonteot, pyörävarkaudet, pahoinpitely
- 3) Ns. nimby-kiihat: vastaanottokeskuksen perustamisesta aiheutuneet huolet, ennakkoluulot ja vastustaminen

4.1.3 Konfliktien ennaltaehkäisy

Vastauksissa korostettiin kaikenlaisiin huolenaiheisiin ja konflikteihin ennaltaehkäisyn ja nopean reagoinnin tärkeyttä. Ennaltaehkäisyksi koettiin naapurustoon tutustumisen lisäksi ennen muuta vastaanottokeskuksen asukkaille annettava tieto Suomessa asumisesta ja muun muassa suomalaisesta arvomaailmasta. Monen konfliktin katsottiin johtuvan vastaanottokeskuksen asukkaiden puutteellisista tiedosta ja näin ollen paikkakunnalla asumiseen ohjeistamisen auttavan tilanteeseen:

Mitä selkeämpää tietoa turvapaikanhakijoille saisi suomalaisesta elämäntavasta ja arvomaailmasta kerrottua, sitä vähemmän olisi ongelmia. (V3)

Vastaanottokeskuksen asukkaille kerrotaan aktiivisesti siitä, miten Suomessa tulee elää, lähialueilla tai sitten kun käydään kaupungilla. (V10)

Naapuruston kanssa oli tehty yhteistyötä 13 kyselyyn osallistuneessa vastaanottokeskuksessa. Näistä kolmessa keskuksessa naapurustoyhteistyö oli keskittynyt vuoteen 2015 eli vastaanottokeskuksen perustamisen aikoihin. Neljässä keskuksessa ei ollut tehty yhteistyötä naapuruston asukkaiden kanssa, mutta näistäkin kahdessa oli järjestetty jonkinlaista toimintaa paikkakunnan asukkaiden kanssa. Joissakin vastaanottokeskuksissa yhteistyö oli viikoittaista, osassa taas yhteistoimintaa oli järjestetty vain yksittäisiä kertoja.

Suosituimmat yhteistyömuodot olivat keskustelu- ja tiedotustilaisuudet, pihatalkoot, yhteistyö paikallisen kyläyhdistyksen kanssa, avoimet ovet vastaanottokeskuksessa ja erilaiset ruokaan liittyvät tapahtumat. Muita mainittuja yhteistyön muotoja olivat muun muassa yhteiset pesäpallopelit sekä leikkituokio lapsille naapurin päiväkodin kanssa. Vastaanottokeskusten perustamisen aikaan toiminta oli ollut enemmän keskustelutilaisuuksien järjestämistä ja tiedottamista, myöhemmin toiminta oli enemmän yhteistä harrastamista ja projekteja, joihin sekä vastaanottokeskuksen että sen naapuruston asukkaat olivat tervetulleita osallistumaan.

Kyselyssä ilmi tulleet naapurustoyhteistyön määrä ja erilaiset muodot vaikuttavat melko runsailta. Naapurustoon ja paikkakunnalle sopeutumista oli selvästi mietitty vastaanottokeskuksissa ja yhteistyömuodot olivat monipuolisia. Osa toiminnasta kuitenkin oli keskittynyt vain keskuksen avaamisen yhteyteen, eikä naapurustosuhteita sittemmin juuri-kaan pidetty yllä yhteisellä toiminnalla.

4.2 Analyysi haastatteluaineistosta

Haastateltavina olivat kaksi naapuruussovittelijaa sekä kolme kiintiöpakolaisia vastaanottaneiden kuntien edustajaa. Kaikki kolme kuntien edustajaa kertoi osallistuneensa yhteen Naapuruussovittelun keskuksen järjestämään tilaisuuteen, jossa paikalla oli taloyhtiön asukkaita, kiinteistöyhtiön edustajia sekä kunnan työntekijöitä. Yksi kunnan edustajista oli lisäksi osallistunut pelkästään kiinteistöhuollon työntekijöille järjestettyyn tilaisuuteen, jossa myös naapuruussovittelija oli paikalla, sekä seurannut väestöryhmien välisen konfliktin sovittelua vastaanottokeskuspaikkakunnalla. Sovittelijat kertoivat haastatteluissa kiintiöpakolaisia vastaanottaneilla paikkakunnilla ja vastaanottokeskuksissa tehdystä ennaltaehkäisevästä naapurustotyöstä sekä väestöryhmien välisen yhteisösovittelun prosessista.

Haastatteluaineisto on jaoteltu seuraaviin alalukuihin neljän teeman mukaan: sovittelun tavoitteet, osallistuminen ja kuulluksi tuleminen, naapurussovittelijoiden rooli ja tilanne sovittelun jälkeen. Yhteenvedo sekä kysely- että haastatteluaineiston tuloksista esitetään loppuluvun 5 alussa.

4.2.1 Sovittelun tavoitteet

Naapurussovittelun keskus teki syksyllä 2015 naapurustotyötä uusien vastaanottokeskusten perustamisen yhteydessä. Vuonna 2016 naapurustotyötä kokeiltiin kunnissa, jotka vastaanottivat kiintiöpakolaisia ensimmäistä kertaa tai pitkän tauon jälkeen. Naapurustotyössä käytetään yhteisösovittelun menetelmää, mutta kyse on ennemminkin ennaltaehkäisevästä toiminnasta, jossa käsiteltävänä ei välttämättä ole varsinaisia konflikteja.

Toinen sovittelijoista kertoi, että idea niin sanotusta ennaltaehkäisevästä yhteisösovitte- lusta oli jo ollut olemassa Naapurussovittelun keskuksessa, mutta lukuisten vastaanot- tokeskusten perustaminen nopealla aikataululla vuonna 2015 loi tilanteen, jossa ennalta- ehkäisevälle sovittelulle oli tarvetta. Naapurussovittelijat olivat jo aiemmin käyttäneet yhteisösovittelua esimerkiksi koko taloyhtiötä koskeviin konfliktitilanteisiin. Vastaanot- tokeskusten perustaminen vaikutti paikkakuntien sosiaaliseen ympäristöön ja herätti run- saasti kiinnostusta sekä naapurustossa että valtakunnallisesti:

Mä luulen, että silloin kun oli 2015 syksy ja tuli ne vastaanottokeskukset, niin siinä tuli konkreettinen hetki ja tilaus naapurustotyölle. Silloin se sai sellasen lähtölau- kauksen, koska siinä oli käsillä ilmiö, oli käsillä kaksi erillistä väestöryhmää, ja heidän välille tämmönen yhteyden rakentaminen tuntu silloin mielekkäältä. Se oli ikään kuin konflikti, se oli tilanne, jossa oli energiaa. Koska se oli ajankohtainen hetki, se oli uutiskuvissa, se oli joka paikassa ja se tavallaan monilla paikkakun- nilla muutti sen sosiaalisen ympäristön, missä ihmiset eli. Niin sitä kiinnostusta oli myönteistä ja kielteistä, tosi paljon. Eli tavallaan sen purkamisesta lähti. (S2)

Haastattelimieni kuntien edustajien mukaan tiedot paikkakunnille saapuvista kiintiöpa- kolaisista sekä vastaanottokeskuksissa asuneiden pakolaisten muuttaminen vuokra-asun- toihin poikivat paikkakuntalaisten yhteydenottoja kunnan viranomaisiin ja taloyhtiöiden isännöitsijöihin. Yhteydenotoissa esitettiin huolta ja pelkoja alueen turvallisuuden puo- lesta. Erityisesti taloyhtiöissä, joihin kiintiöpakolaisia oli muuttamassa, esiintyi niin vas- tustusta kuin kiinnostustakin tulevia naapureita kohtaan. Taloyhtiöistä, joihin pakolaisia oli jo muuttanut, tuli häiriöilmoituksia isännöintitoimistoille ja vuokra-asuntojen välitys- yhtiöille:

*Että naapureilta on tullut valitusta, että kuuluu asunnosta ”epämääräistä molo-
tusta”, mutta ei kuitenkaan kyetty yksilöimään sitä, että minkälaista se häiritsevä
meteli on, mihin vuorokaudenaikaan sitä kuuluu ja muuta. Että tuli monia semmo-
sia asioita esiin, mistä pysty päättelemään, että se on yksinkertaisesti se häiritsevä
tekijä, että se uusi naapuri on maahanmuuttaja. (K3)*

Kiintiöpakolaisia vastaanottaneiden kuntien edustajat kertoivat, että heille pakolaisten vastaanottaminen ja sen herättämät reaktiot naapurustossa olivat uusia tilanteita, sillä paikkakunnalla ei ollut aiemmin tai pitkään aikaan vastaanotettu pakolaisia. Naapuruussovittelijoilla sen sijaan oli kokemusta vastaavanlaisista tilanteista, joten heiltä toivottiin asiantuntevaa apua tilanteen käsittelyyn:

*No sillä tavalla juuri sitä, että pehmittää sitä tuloa, kun kunnalla ei ollut aiempaa
kokemusta asiasta. Että millainen se vastaanotto olis. Ja vähän semmoseks tueksi
siihen. Että sovittelukeskuksella oli pidempi kokemus näistä ja niistä asenteista ja
muusta, mikä siihen saattaa liittyä, kun ensimmäistä kertaa tulee. Niin siihen tueksi
toivoin heidän osaamistaan. (K1)*

Yhteistyö Naapuruussovittelun keskuksen kanssa alkoi kuntien edustajan yhteydenotosta Suomen Pakolaisapuun. Tämän jälkeen Naapuruussovittelun keskuksen sovittelijat kar-
toittivat yhdessä kuntien kanssa, missä ja millaista naapurustotyötä olisi tarpeen tehdä.
Sekä vuonna 2015 vastaanottokeskusten perustamisen yhteydessä että 2016 kiintiöpa-
kolaisia vastaanottavissa kunnissa järjestettiin keskustelutilaisuuksia, joita sovittelijat ohja-
sivat joko yksin tai parina.

Haastattelujen tekohetkeen eli syksyyn 2017 mennessä Naapuruussovittelun keskus oli
ollut sovittelemassa kahdella paikkakunnalla eri väestöryhmiin kuuluvien nuorten välisiä
yhteydenottoja. Molemmissa tapauksissa levottomuudet lähtivät liikkeelle seksuaaliri-
koksiin liittyvistä huhuista ja kärjistyivät niistä yhteenotoiksi.

Naapurustotyön tilaisuuksissa niin vastaanottokeskusten avaamisen kuin kiintiöpakolais-
ten saapumisenkin yhteydessä käsitellyt aiheet olivat samanlaisia. Uusi tilanne herätti toi-
saalta pelkoja ja turvattomuutta, toisaalta positiivista uteliaisuutta ja auttamishalua. Tur-
vapaikanhakijoiden tai pakolaisten pelättiin olevan uhka paikallisille. Toisaalta kiintiöpa-
kolaisien naapurit esittivät huolta myös maahanmuuton vastustajista, jotka saattaisivat
kohdistaa väkivaltaa koko taloyhtiötä tai naapurustoa kohtaan siksi, että sinne on muut-
tamassa pakolaisia. Vastaanottokeskusten perustamisen yhteydessä huoli esitettiin joskus
kysymyksinä teknisistä seikoista, kuten vastaanottokeskuksen jätevesien hoidosta.
Eräässä tapauksessa sovittelun tarve lähti siitä, että hätämajoitusyksikön pitäjä oli saanut

nimetöntä vihapostia. Eräässä kiintiöpakolaisia vastaanottaneessa kunnassa pidetyssä tilaisuudessa taas naapurit olivat närkästyneitä siitä, että pakolaisia oli päätetty asuttaa heidän naapurustoonsa kysymättä heidän suostumustaan.

Osa naapurustosta halusi tietoa saapuvista pakolaisista, jotta osaisi vastaanottaa heidät hyvin. Tilaisuuksissa voitiin antaa yleistä tietoa esimerkiksi saapuvien lähtömaasta, mutta sovittelijat ohjasivat keskustelua siihen, että kyse on aina yksilöistä, joista tietoa saa vain tutustumalla heihin. Erityisesti vastaanottokeskusten perustamisen yhteydessä pidetyissä tilaisuuksissa ”ihmiset löysivät toisensa” ja suunnittelivat toimintaa turvapaikanhakijoiden auttamiseksi.

Sovittelijoiden näkökulmasta sekä jo syntyneen konfliktin sovittelun että ennaltaehkäisevän työn tavoitteet ovat pitkälti samat: dialogin avaaminen ja toimivien suhteiden edistäminen osapuolten välillä, toiseuden tunteen ja epätasa-arvoisen inhimillistämisen vähentäminen sekä näiden kautta turvallisuuden tunteen lisääminen asuinalueella:

Se on se paras toivottu tulos, että saadaan ihmiset kohtaamaan, saadaan se dialogi auki, saadaan se pelko pois. Plus se, että se ymmärrys lisääntyisi, että hei mä pysyn tähän, vaikka meillä ei oo yhteistä kieltä välttämättä, silti me voidaan elää tässä niin, ettei tarvi pelätä ja vihata. Et se on se sovittelijan unelmaloppulema. (S1)

Sovittelijoiden mukaan heidän tehtävänä on siis tuoda ihmisiä yhteen ja joko avata tai muuttaa vuorovaikutusta. Parhaimmillaan keskusteluyhteys naapurien välillä johtaa siihen, että naapurit voivat tulevaisuudessa hoitaa tarvittavia asioita yhdessä ja ilman ulkopuolista apua. Erityisesti pakolaisia vastaanottavissa naapurustoissa konflikteihin ja huolenaiheisiin liittyy usein kielivaikeuksia sekä toiseuden tunnetta molemmin puolin. Sovittelijan avulla näistä on tarkoitus päästä yli ja keskustelemaan konkreettisesti kyseisen naapuruston asioista.

Vastaanottokeskusten naapurustoissa ja kiintiöpakolaisia vastaanottaneilla paikkakunnilla tehtyä naapurustotyötä kuvataan ennaltaehkäiseväksi työksi. Sovittelussa konflikti on jo usein päällä, ennaltaehkäisevässä työssä pyritään vähentämään vastakkainasettelua ja jännitteitä sekä estämään niiden johtaminen suurempiin konflikteihin. Sovittelijat kertovat toimivien suhteiden ennaltaehkäisevän konfliktien kärjistymistä, koska toimivan vuorovaikutuksen kautta väärinkäsityksistä voidaan päästä irti ja ongelmiin löytää ratkaisuja.

Haastatteluissa kävi ilmi, että ennaltaehkäisevä sovittelu voidaan kokea myös tiettyjä ihmisiä tai ihmisryhmiä leimaavaksi. Eräs kunnan edustaja kertoo joidenkin naapureiden suuttuneen tilaisuuden järjestämisestä pakolaisten saapuessa, koska muidenkaan uusien naapureiden muuttaessa ei järjestetä vastaavanlaisia tilaisuuksia. Osa tilaisuuteen osallistuneista naapureista oli ollut sitä mieltä, että ennaltaehkäisevien tilaisuuksien järjestäminen aiheuttaa ongelmia ja ennakkoluuloja:

Niin, että ”eihän jos suomalaisia muuttaa naapuriin, niin eihän silloankaan tämmösiä tilaisuuksia pidetä, että mitä tämmösiä. Että ne ihmiset tulee ja ne asuu siinä, että kunhan he on omissa oloissaan niin ei mitään”. Että he koki, että näille muuttajille pitäis kertoa, miten siellä naapurustossa pitää olla, tai miten suomalaisessa taloyhtiössä asutaan. (K1)

Myös toinen kunnan edustaja sekä toinen sovittelijoista tunnisti leimaantumisen vaaran siinä, että vain pakolaistaustaisten naapureiden muuttaessa järjestetään keskustelutilaisuuksia. Heidän mukaansa sosiaalisten muutosten aiheuttamat jännitteet ovat kuitenkin luonnollisia naapurustoissa ja kohtaaminen tarkoituksenmukaisin keino näiden jännitteiden käsittelemiseen. Molemmat sovittelijat myös korostivat, ettei ennaltaehkäisevässä naapurustotyössä lähdetä liikkeelle puhumalla osallistujille konflikteista ja niihin varautumisesta, vaan lähtökohtana on kutsua ihmisiä keskustelemaan:

Siinä tilanteessahan me ei puhuta huolenaiheista tai konflikteista, vaan sanotaan, että ”hei tilanne on tämä, tässä on vastaanottava yhteisö ja uusi yhteisö. Mitä ajatuksia herättää? Miten menee?” (S2)

4.2.2 Osallistuminen ja kuulluksi tuleminen

Naapurustotyön eli ennaltaehkäisevän sovittelun tilaisuudet alkoivat usein niin, että sovittelija kehotti kunnan tai vastaanottokeskuksen edustajaa kertomaan, mikä on tilanne. Tämän alustavan ”tarinavaiheen” jälkeen kaikki halukkaat saivat osallistua keskusteluun, esittää kysymyksiä ja mielipiteitä. Sovittelijat painottivat haastatteluissa, että käsiteltävät aiheet nousevat aina osallistujilta itseltään. Aihepiirejä voidaan kerätä ennakolta esimerkiksi taloyhtiölle lähetettävällä kyselyllä tai ottamalla suoraan yhteyttä paikalle kutsuttaviin osallistujiin.

Sovittelijat alleviivasivat, että sovittelussa edetään osallistujien puheen ja tarpeiden mukaan, mutta sovittelijat ohjaavat puhetta konkreettisiin asioihin ja osallistujien oman elinympäristön asioihin:

Yleisen tason keskustelut ei auta ollenkaan, vaan sitten puhutaan sen naapuruston asioista. Ja just vaikka nämä raiskaushuolet oli aika monessa paikassa, mutta sitä uutisoitiinkin niin paljon. Ja se oli muutenkin niin kova puheenaihe. Niin sitten tavallaan mietitään, että okei, pois siitä yleiskeskustelusta ja okei, tällä paikkakunnalla nyt, ketä täällä asuu, ketä tänne tulee. Ja aika monessa paikassa sitten myöskin ratkaisuna on muodostaa ne suhteet, olla tekemisissä, tutustua. Ja jossain mä oon varmaan sanonut ihan, että ”no, missä täällä on ne puskat, missä saattais tapahtua”. (S2)

Sovittelija oli kaikissa tilaisuuksissa ohjannut keskustelua ja vuoropuhelua oli syntynyt. Yksi kunnan työntekijöistä oli kokenut tunnelman hyväksi, mikä osittain saattoi johtua siitä, että ”pahimmat valittajat” eivät kutsusta huolimatta olleet saapuneet paikalle. Toinen taas koki tunnelman olleen koko tilaisuuden ajan negatiivinen ja asioista keskustelemisen kärjistäneen mielipiteitä. Tilaisuus oli päättynyt negatiivisempaan tunnelmaan kuin kunnan edustaja oli toivonut:

Synty kyllä vuoropuhelua todellakin. Mutta se sävy oli negatiivisempi kuin oli ollut tarkoitus. (K1)

Toinen sovittelijoistakin totesi, että joskus keskustelevaa ilmapiiriä ei olla onnistuttu luomaan, vaan joku osallistujista on esimerkiksi dominoinut tilannetta puhumalla maailmanpolitiikasta, eikä sovittelija ole saanut tilannetta rauhoitettua. Toisaalta sovittelija pohti, että joskus ilmapiiri on ollut niin myönteinen, että sekin on saanut epäilemään, uskalsivatko osapuolet tuoda aidosti ajatuksiaan ilmi.

Myös kolmas kunnan edustajista kertoi tunnelman olleen hyökkäävä ja keskustelun kärkästä. Kuitenkin tilaisuuden edetessä tunnelma oli rauhoittunut ja sovittelija ohjannut puhetta yhteistä sopimusta kohti:

Ja sitten se naapuruussovittelija lähti hakemaan siihen ikään kuin yhteistä sopimusta siitä, että ei reagoida ennen kuin jotain tapahtuu. Ja että voi vaikka esimerkiksi harkita, että tervehtii pakolaista. Ja tavallaan tämä oli se, mihin sopimukseen siinä päästiin, että reagoidaan vasta sitten, kun jotain tapahtuu. Ja sitten päästiin sopimaan siitä, että jos siellä tulee jotain ongelmia niitten uusien naapureitten kanssa ja ei oo yhteistä kieltä ja muuta, et mihin he voi olla yhteydessä, keneen he voi olla yhteydessä. Et annettiin tavallaan sellasia purkautumisväyliä heille siihen. (K3)

Toinen sovittelijoista kuvaili, että jossakin vastaanottokeskusten perustamisen yhteydessä pidetyssä tilaisuudessa paikalle saapuivat samalla kertaa sekä naapuruston asukkaat että vastaanottokeskuksen asukkaat. Tämä ei sovittelijan mukaan toiminut hyvin, koska

ihmisiä ei pitäisi tuoda ”kylmiltään saman pöydän ääreen”. Näin ollen kunnissa järjestyksessä naapurustotyössä on tavattu naapuruston ja kunnan edustajat sekä saapuvat paikalliset erikseen ja sen jälkeen selvitetty tarve yhteiselle sovittelutilaisuudelle.

Sovittelijat korostivat, että ihmisten pitää itse ymmärtää asiat ja muuttaa ajatteluaan tai vuorovaikutustaan. Sovittelijan tehtävänä ei ole kertoa, mitä heidän pitäisi tehdä. Sovittelija on puolueeton, eikä kerro, kenellä on asioista oikea mielipide. Haastattelujen perusteella vaikuttaa, että naapurustotyön tilaisuuksissa on käsitelty asioita monipuolisesti ja ihmisillä on ollut paljon puhuttavaa. Sekä kunnan edustajat että sovittelijat kokivat, että osallistujat tulivat tilaisuuksissa kuulluiksi:

Alkuunhan se on sitä huutelua, koska ihmiset on usein tottunut siihen, että heitä ei kuunnella. Ja sitten siinä täytyy jonkin aikaa jatkaa sitä, että ”rauhoitutaan nyt, yksi kerrallaan. Käydään läpi nämä kaikki asiat, mitä teillä on mielessä.” Sitten kun he tajuaa, että heitä kuunnellaan, mä vastaan niihin kysymyksiin, mä en yritä sanoa että te ootte tyhmiä ja näin, niin sitten se rauhoittuu. (S1)

Että iso semmonen oivallus on ollut se, että miten tärkeätä se on, että kaikilla ihmisillä on oikeus tulla kuulluksi. Että musta tuntuu, että tämmösiä äärireaktioitaahan aiheuttaa aika paljon se, että jotkut ihmiset, joilla on esimerkiksi näitä omasta mielestään hyvin perusteltuja ennakkoluuloja ja pelkoja maahanmuuttajia kohtaan. Että jos he kokee, että se heidän vilpittömän pelkonsa tai vilpittömän huolensa tai mielipiteensä on poliittisesti epäkorrektti, että he ei saa missään tilanteessa sitä tuoda esiin ilman, että he saa jonkinlaista negatiivista leimaa. (K3)

Vastaanottokeskuspaikkakunnan väkivaltaisuuksiin käytetyssä yhteisösovittelussa sovittelijat olivat kartoittaneet konfliktin osapuolia kaduilla liikkuen ja keskustellen sekä yhteistyössä viranomaisten, kuten poliisin ja koulujen kanssa. Sovittelijat kävivät keskusteluja ensin erikseen osapuolten kanssa ja myös yhteistapaamisia järjestettiin lopuksi. Myös tässä prosessissa osapuolten kuuntelemisella on vaikuttanut olleen merkitystä: toinen sovittelijoista kertoi, että aluksi osapuolia oli ollut vaikea tavoittaa, mutta lopulta hyvin moni oli ollut halukas kertomaan sovittelijoille oman näkökulmansa ja jopa toivonut yhteydenottoa sovittelijoilta.

4.2.3 Naapuruussovittelijoiden rooli

Haastatteluissa sovittelijoiden työskentelytapa ja sovittelutoiminnan järjestäminen herättivät ajatuksia. Sekä sovittelijat että haastatellut kunnan edustajat painottivat sovittelijoiden työskentelytavan eroavan virkamiestyöskentelystä. Sovitteluprosessi on hyvin joustava ja sisältää tarpeen mukaan tapaamisia, yhteydenpitoa eri toimijoihin ja tilaisuuksien

järjestämistä. Myös sovittelijoiden roolia ja persoonaa kuvattiin erilaiseksi kuin virkamiehillä:

Koska kaikilla ihmisillä ei ole sitä kykyä saavuttaa ihmisten luottamusta tai mennä niiden tietynlaisten muurien läpi, että pystyy vaikuttamaan toiseen. Että se ei ole mitään semmosta virkamiesmäistä se heidän olemisensa ollenkaan. (K3)

Ja sitten se, että ulkopuolisuus siinä luottamuksen rakentamisessa ja muussa on etu, koska sitten taas se työtapa ei ole sellainen viranomaismainen. Vaan tavallaan jotkut viranomaiset kokee, ettei ne voi esimerkiksi mennä ja löytää ihmisiä sieltä mistä me voidaan. (S2)

Toinen sovittelijoista kertoi huomanneensa, että monia pakolaisina tulleita rauhoittaa tieto siitä, että sovittelijat eivät ole viranomaisia. Hän myös totesi, ettei tee osallistujista tai tilaisuuksista muistiinpanoja, mikä usein herättää luottamusta. Toinen sovittelijoista taas korosti, että luottamuksen saamiseksi on hyvin tärkeää olla oma itsensä ja osapuolten tavoitettavissa. Työtä ei tehdä virka-aikoina vaan silloin, kun osapuolet ovat tavoitettavissa. Sovittelijat voivat mennä tapaamaan ihmisiä heidän koteihinsa tai jututtaa ihmisiä kaduilla. Sovittelijat ovat osapuoliin yhteydessä eri kanavia pitkin, kuten puhelimitse tai sosiaalisessa mediassa. He antavat yleensä omat yhteystietonsa myös ennaltaehkäisevään sovitteluun osallistuneille, jos joku haluaa myöhemmin ottaa yhteyttä.

Vaikka haastatellut toivat esiin naapurisuussovittelun eroja viranomaistyöskentelyyn, he myös tähdensivät, että sovittelun onnistumisen kannalta yhteistyö viranomaisten kanssa on hyvin tärkeää. Sovittelijat tarvitsevat työlleen toimeksiannon, eivätkä voi itsenäisesti ryhtyä työskentelemään ilman ”toiminnan omistavan” tahon lupaa. Haastatteluisissa kyseessä olevissa tapauksissa sovittelutoiminta oli tapahtunut aina yhteistyössä vastaanotokeskuksen tai vastaanottavan kunnan kanssa. Näiden vastaanotosta vastaavien toimijoiden edustajia oli aina myös ollut paikalla ennaltaehkäisevän naapurustotyön tilaisuuksia pidettäessä.

Kaksi kunnan edustajaa kuvaili sovittelijoiden työtettä ”reippaaksi” ja ”luottamusta herättäväksi”. Myös kolmas kuvaili sovittelijan yrittäneen olla neutraali ja sovitteleva, mutta koki sovittelijan provosoituneen osallistujien suorasukaisista mielipiteistä. Osallistujien hyökkäävä tyyli oli vaikuttanut myös sovittelijan olemukseen. Kyseinen kunnan edustaja olisi kaivannut sovittelijalta enemmän ennakkovalmistautumista, jotta osallistujien tarpeet olisi tunnistettu paremmin jo etukäteen:

Se toiminta on varmaan sinänsä suht ok, mutta tavallaan sillä ulkopuolisella toimijalla olisi hyvä olla parempi tuntemus niistä paikallisista oloista ehkä mihin

hän on tulossa. Että jotenkin osata sitten ehkä enemmän sovittaa se aina sen kunkin yhteisön tarpeisiin. (K1)

Sovittelijat taas näkivät etuna, ettei heillä ole paljoa etukäteistietoa osapuolista. Tässäkin suhteessa tuotiin esiin eroa viranomaistoimintaan; toisin kuin viranomaiset, sovittelijat eivät tutustu kyseessä olevien henkilöiden historiaan vaan lähtevät selvittämään tilannetta sen perusteella, mitä ihmiset kertovat:

Usein sanotaankin, että mä en halua tietää mitään näistä ihmisistä. Koska viranomaisten kanssa kun on tekemisissä, niin niillä on se perusmoodi siihen työntekoon, että tässä on tämmönen ja tämmönen historia. Mä kysyn mieluummin niiden ihmisten näkökulmaa. (S1)

Sovittelijat sekä kaksi haastatelluista kunnan työntekijöistä olivat sitä mieltä, että nimenomaan sovittelijoiden ulkopuolisuudesta on sovittelutyössä hyötyä. Yksi kunnan edustajista painotti, että pienellä paikkakunnalla kunnan työntekijät ovat usein kunnan asukkaille tuttuja muista yhteyksistä, joten ulkopuolisen sovittelijan on helpompi olla puolueeton. Toinen kunnan edustaja pohti, että vastaavat palvelut voisi olla mahdollista järjestää kunnan työntekijöiden toimesta, jos he saisivat tarvittavan koulutuksen ja resurssit. Kolmas kunnan edustaja taas oli sitä mieltä, että heidän paikkakunnallaan naapurussovittelijan ulkopuolisuudesta ei ollut ainakaan kyseessä olleessa tapauksessa apua, vaan paremmin toimivat kunnan työntekijöiden omat, ohimennen käydyt keskustelut vastaanottavan naapuruston asukkaiden kanssa.

4.2.4 Tilanne sovittelun jälkeen

Kiintiöpakolaisia vastaanottaneilla paikkakunnilla, joissa tehtiin ennaltaehkäisevää naapurustotyötä, ei ole haastateltavien mukaan esiintynyt naapureiden välisiä konflikteja, tai ainakaan niitä ei ole tullut kunnan viranomaisten tai Naapurussovittelun keskuksen tietoon. Yhdelle paikkakunnalle pakolaiset eivät saapuneetkaan suunnitellusti, joten Naapurussovittelun keskuksen toiminta jäi pelkästään paikkakuntalaisille järjestettyyn tilaisuuteen.

Muilla paikkakunnilla sovittelija tapasi saapuneet pakolaiset ja keskusteli heidän tarpeistaan jatkaa naapurustotyötä. Pakolaiset eivät kuitenkaan olleet kokeneet naapuruston kanssa konflikteja, eivätkä he kokeneet tarvetta järjestää yhteisiä sovittelutilaisuuksia.

Myöskään kunnan viranomaiset tai naapurusto ei kokenut tarvetta sovittelutyön jatkamiselle, koska ongelmia ei ollut ilmennyt. Sovittelijat siis järjestivät keskustelutilaisuudet vastaanottavan naapuruston ja kunnan edustajien kesken sekä tapasivat saapuneet pakolaiset, mutta näiden tapaamisten jälkeen kyllään ei ollut tarvetta järjestää yhteisiä tapauksia sovittelijan johdolla. Yksi kunnan edustajista koki nimenomaan sovittelun ehkäiseen konflikteja:

Että se toimi, että ei siellä sitten tullut mitään ongelmia. Mutta se, että jos tämmöstä tilaisuutta nimenomaan siinä kunnassa ei olis pidetty, niin sillä olis voinut olla tosi huonot seuraukset. Koska siellä oli tosi kovia puheita. (K3)

Yhteisösovittelun prosessiin kuuluu tilanteen jälkiseuranta, jota sovittelijat tekevät tarpeen mukaan. Sovittelijat myös antavat yhteystietonsa osapuolille, jotta nämä voivat halutessaan olla itse yhteydessä sovittelijaan. Sovittelun jälkeen sekä sovittelijoille että kunnan työntekijöille tullut palaute oli pääosin positiivista. Esimerkiksi asukas, joka asukas-tilaisuudessa oli ollut hyvin huolissaan pakolaisten muuttamisesta taloyhtiöön ja sen vaikutuksesta alueen turvallisuuteen, oli ottanut myöhemmin yhteyttä sovittelijaan ja kertonut kohtaamisesta uuden naapurinsa kanssa. Asukas oli rohkaistunut puhumaan naapurilleen yhteisen kielen puuttumisesta huolimatta ja koki, että naapuri oli häntä ymmärtänyt. Asukas halusi jakaa tämän myönteisen kokemuksen sovittelijan kanssa ja kertoa, että tilanne uusien naapureiden kanssa vaikuttaa nyt ihan hyvältä.

Asukkaat, jotka pitivät tilaisuuksien järjestämistä leimaavana, sen sijaan olivat jälkikäteenkin antaneet kunnan edustajalle palautetta, että miksi kyseessä olevaa toimintaa edes piti järjestää. He kokivat ennaltaehkäisevän sovittelun tuovan esiin ongelmia, joita ei muuten olisi ollut.

Vastaanottokeskuspaikkakunnalla turvapaikanhakijoiden ja paikallisten nuorten välisten väkivaltaisuuksien sovittelussa päästiin sovintoon ja tilanne paikkakunnalla rauhoittui. Kunnan edustajan mukaan ilmapiiri paikkakunnalla parani. Konfliktin aikaan jotkut vastaanottokeskuksessa asuneet olivat turvapaikkapäätöksen saatuaan muuttaneet pois paikkakunnalta, mutta väkivaltaisuuksien loputtua muuttivat takaisin. Tilannetta hoitivat eri alojen viranomaiset yhdessä naapurussovittelijoiden kanssa, ja kunnan edustajan mukaan juuri sovittelijoiden osapuolten kanssa käydyt keskustelut olivat avainasemassa tilanteen rauhoittamisessa.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

5.1 Yhteenveto tuloksista

Tämän tutkielman tavoitteena oli selvittää, miten sovittelua käytetään naapurikonfliktien käsittelyyn vastaanottokeskuksissa ja kiintiöpakolaisia vastaanottavissa kunnissa. Sähköpostikyselyn sekä viiden yksilöhaastattelun kautta kertyi aineisto, joka pääosin vastasi tutkielman tutkimuskysymyksiin. Aineisto analysoitiin teoriaohjaavasti ja tulokset pelkistettiin luokittelun ja teemoittelun avulla. Aineisto jäi melko suppeaksi, joten sen perusteella ei voi tehdä johtopäätöksiä kaikista pakolaisia vastaanottavista naapurustoista. Tutkimuksessa tuli kuitenkin ilmi naapurustoissa esiintyneiden konfliktien piirteitä sekä Suomessa uudenlaisia käyttökohteita restoratiiviselle oikeudelle, eli yhteisösovittelun soveltaminen pakolaisten saapumista vastustaviin nimby-kiistoihin ja väestöryhmien välisen väkivaltaisuuksien käsittelemiseen.

Tutkielman ensimmäisenä tutkimuskysymyksenä oli selvittää, millaisia konflikteja vastaanottokeskusten asukkaiden ja naapuruston asukkaiden välillä on esiintynyt ja millaisia menetelmiä keskuksissa on konfliktien käsittelemiseen. Kyselyn perusteella näyttää siltä, että pääosin vastaanottokeskusten ja niiden naapurustojen väliset konfliktit asettuvat samaan kehikkoon kuin muutkin naapuruussuhteisiin liittyvät kiistat Suomessa. Aiemmassa tutkimuksessa yleisimpinä konfliktien aiheuttajina esiin nousseet metelistä häiriintyminen ja jätteiden lajittelu¹⁴³ saivat useita mainintoja myös keräämässäni aineistossa. Poikkeuksena niin sanotuista perinteisistä naapurikiistoista ovat vastaanottokeskusten naapurustoissa esiintyneet vahingonteot, lievä pahoinpitely sekä erityisesti vastaanottokeskusten perustamisen vastustaminen. Myös aiemmassa naapurikonfliktien tutkimuksessa todettu yleisin käsittelytapa eli asian ottaminen puheeksi suoraan naapurin kanssa¹⁴⁴ vaikuttaa kyselyaineiston perusteella olevan vastaanottokeskuksissa ja niiden naapurustoissa yleisin keino reagoida ristiriitoihin.

Toinen tutkimuskysymys koski sovittelun käyttöä ja sovittelulla saatuja tuloksia vastaanottokeskuksissa. Kyselyaineistossa kävi ilmi, että vastaanottokeskusten naapurustojen

¹⁴³ Hirvonen 2013, s. 44–45; Huhtinen 2015, s. 5.

¹⁴⁴ Hirvonen 2013, s. 53–55

konflikteihin käytetään harvoin ulkopuolista sovittelijaa. Tämäkin tulos on linjassa aieman tutkimuksen kanssa, sillä naapurikiistoihin Suomessa ei suurimmassa osassa tapauksia käytetä ulkopuolista apua¹⁴⁵. Sovittelua oli vastaanottokeskuksissa käytetty lähinnä keskusten henkilökunnan ohjaamana sovitteluna asukkaiden välisiin ristiriitoihin. Naapuruston asukkaan tekemä turvapaikanhakijan pahoinpitely oli selvitetty onnistuneesti sovittelutoimistossa.

Kolmanteen kysymykseen Naapuruussovittelun keskuksen tekemästä sovittelusta vastaanottokeskuspaikkakunnilla ja kiintiöpakolaisia vastaanottaneissa kunnissa kertyi monipuolinen vastaus haastattelujen kautta. Naapuruussovittelun keskuksen yhteisösovittelun mallia on sovellettu väestöryhmien välisiin väkivaltaisuuksiin. Kiintiöpakolaisia vastaanottaessa ja vastaanottokeskuksia perustettaessa on kokeiltu yhteisösovitteluun perustuvaa naapurustotyötä, jossa naapuruston reaktioihin on pyritty vastaamaan kuuntelemisella, pelkojen ja huolien konkretisoinnilla ja kannustamalla osapuolia dialogiin.

Naapuruussovittelijoiden työskentelytapaa kuvattiin hyvin joustavaksi ja epämuodolliseksi. Toiminta räätälöitiin tarpeen mukaan ja tärkeässä osassa oli suhteiden muodostaminen. Naapuruussovittelun keskuksen tekemä naapurustotyö eli ennaltaehkäisevä yhteisösovittelu vaikuttaisi istuvan luvussa 2 kuvattuun restoratiivisen sovittelun teoriaan siltä osin, että siinä painottuvat osapuolten osallistuminen ja asiantuntijuus, sovittelijan ohjaama menettely ja vuorovaikutuksen merkitys. Restoratiivisuutta edustaa myös ajatus siitä, että keskusteluyhteyden paraneminen voisi johtaa siihen, että naapurit voivat tulevaisuudessa hoitaa tarvittavia asioita yhdessä ja ilman ulkopuolista apua. Käsiteltävien aiheiden nouseminen osallistujilta, ajan antaminen puheenvuoroille ja ajattelun kehittäminen ilmentävät vahvasti fasilitatiivista sovittelumallia¹⁴⁶. Fasilitatiivisuuden näkökulmasta tutkimiani naapurustotyön tilaisuuksia voidaan pitää onnistuneina, sillä vuorovaikutusta oli kaikissa syntynyt. Kuitenkin vuorovaikutuksen negatiivista sävyä esitettiin myös kritiikkiä. Sovittelijoilta toivottiin parempaa valmistautumista sovittelutilaisuuteen, jotta sovittelijalla olisi etukäteen paremmat tiedot osallistujista, kyseisessä tapauksessa vastaanottavasta naapurustosta.

Viimeiseen tutkimuskysymykseen Naapuruussovittelun keskuksen toiminnan tavoitteista ja vaikutuksista aineisto vastasi vain osittain. Naapurustotyön tavoitteena on ollut käsitellä naapuruston reaktioita sekä parantaa asuinturvallisuutta ja väestöryhmien välisiin

¹⁴⁵ *Em.*, s. 53–55

¹⁴⁶ Ks. luvut 1.3 ja 2.1.3.

väkivaltaisuuksiin puuttumisessa on ollut tarkoituksena käsitellä konfliktia sekä ratkaista tilanne. VäkivaltaisuuDET saatiinkin loppumaan ja ilmapiiri paikkakunnalla paremmaksi. Naapurikonflikteja ei syntynyt paikkakunnilla, joissa naapurustotyötä tehtiin, mutta naapurustotyön vaikutuksia ei voi arvioida tämän tutkimuksen perusteella.

Seuraavaksi pohdin tarkemmin kahta kiinnostavaa tästä tutkimuksesta kumpuavaa aihepiiriä: sovittelun käyttömahdollisuuksia pakolaisia vastaanottavissa naapurustoissa sekä naapuruussovittelun erityispiirteitä muihin sovittelun muotoihin verrattuna, eli ammattimaisuutta ja joustavuutta.

5.2 Pohdinta

5.2.1 Sovittelun mahdollisuudet pakolaisia vastaanottavissa naapurustoissa

Kun konfliktia lähdetään käsittelemään, aluksi on tärkeää tehdä konfliktidiagnoosi eli arvioida, minkälaisesta konfliktista on kyse. Konfliktidiagnoosista riippuu, mikä käsittelytapa kulloinkin kyseessä olevassa tilanteessa kannattaa valita.¹⁴⁷ Kaikkia konflikteja ei voi eikä tule käsitellä samalla tavalla, vaan erilaisiin tilanteisiin olisi hyvä löytää juuri niissä toimivia konfliktinratkaisumenetelmiä.

Tämän tutkimuksen perusteella pakolaisia vastaanottaneissa naapurustoissa on esiintynyt kolmenlaisia konflikteja: (1) ensimmäisenä ryhmänä ovat ”perinteiset naapurikiistat” eli esimerkiksi metelistä häiriintyminen, joka mainittiin sekä kysely- että haastatteluaineistossa. (2) Toisena ryhmänä ovat rikolliset teot, joita olivat muun muassa sekä kysely- että haastatteluaineistossa esiin tulleet pahoinpitelyt. Joidenkin rikollisten tekojen, kuten vastaanottokeskukseen kohdistuneiden vahingontekojen, osalta ei tosin ollut varmuutta, olivatko kyseessä naapuruston edustajien teot vai kenties muualla asuvien tekemä ilkivalta. (3) Kolmas ryhmä ovat niin ikään sekä haastattelu- että kyselyaineistossa esiin tulleet nimby-kiistat, eli pakolaisten saapumisesta johtuvat vastustus, huoli ja ennakkoluulot. Kaikissa näissä konfliktityypeissä olisi mahdollista käyttää jotakin sovittelun muotoa. Käytännössä sovittelun käytön edellytykset riippuvat osapuolten tahdosta, valtasuhteista, käytettävissä olevista resursseista ja muista sovittelun käyttöä rajoittavista tekijöistä¹⁴⁸.

¹⁴⁷ *Ervasti – Nylund 2014, s. 76–77.*

¹⁴⁸ Ks. luku 2.

”Perinteisissä” naapuruuskiistoissa pakolaisia vastaanottavissa naapurustoissa sovittelua voisi kokeilla hyödyntää enemmän, kuten muissakin naapuruuskiistoissa. Naapurikonfliktit vaikuttavat nimittäin olevan kiistoja, joita joko yritetään sietää tai käsitellä omin avuin. Tämä on ymmärrettävää, jos kiistat yleensä ovat pieniä ja vakavat konfliktit harvinaisia. Kuitenkin puhuminen muiden naapureiden kanssa ”selän takana” sekä toisen osapuolen vältteleminen kattavat 31 % naapurikonflikteihin käytetyistä reagoitkeinoista.¹⁴⁹ Suuri osa naapurikiistoista jää siis käsittelemättä osapuolten kesken. Sovittelijan käyttäminen näyttää olevan hyvin harvinaista naapuruuskiistoissa, vaikka sovittelu-palveluita voisi hyödyntää samaan tapaan kuin asianajajien neuvottelupalveluita¹⁵⁰ eräänlaisena välimuodon vaihtoehtona kiistan välttelyn ja oikeudenkäynnin välillä. Lisäksi naapuruussovittelun kaltainen sovittelu voisi tarjota asianajajaneuvotteluita laaja-alaisemman ja suhteita korjaavan tavan käsitellä ristiriitoja.

Sovittelun käytön lisääminen naapurikonflikteissa voisi myös auttaa viranomaisten työnkuvan ja resurssien tarkoituksenmukaistamisessa. Heinonen esittää, että naapureiden välisiä piharauhan loukkauksia olisi hedelmällisempää lähestyä ennemmin konfliktinratkaisun kuin lainopillisesta näkökulmasta. Naapuruuskiistojen sovittelun kehittäminen niin lakisääteisissä sovittelu palveluissa kuin asuinyhteisölähtöisesti voisi auttaa kohdentamaan ympäristöviranomaisten resursseja tehokkaammin ja erityisesti vakavien ympäristöongelmien käsittelemiseen.¹⁵¹ Heinosen mukaan viranomaisilla tulisi lainsäädännön tuntemisen lisäksi olla ymmärrystä sosiaalisista, kulttuurisista ja psykologisista tekijöistä, jotka vaikuttavat kiistojen syntymiseen. Tilanteisiin, joissa naapurin käytös on sallittua mutta häiritsevää, tarvittaisiin Heinosen mukaan muita kuin viranomaisen käytössä olevia keinoja, esimerkiksi häiriön kokijan ohjaaminen jo ennen naapurikiistan syntymistä koulutetun sovittelijan puoleen. Sovittelumahdollisuuden tarjoaminen varhaisessa vaiheessa tehostaisi paitsi viranomaisten työskentelyä, loisi edellytyksiä sovittelun onnistumiselle. Heinonen kiinnittää huomiota myös tunteiden rooliin naapurikiistoissa. Kiistoissa on mukana vahvoja tunteita erityisesti silloin, jos kiistan aiheena ovat itselle tärkeät asiat, kuten piharauha, maisema tai lemmikit. Heinonen esittää, että tällaisten tunteiden ”hoitaminen” voisi olla tehokkaampaa konfliktinratkaisua kuin viranomaisprosessi.¹⁵² Naapuruussovittelun fasilitatiivinen ja dialogia painottava malli voisi vastata juuri tällaiseen asioiden syvällisemmän käsittelyn tarpeeseen ”perinteisissä” naapuruuskiistoissa.

¹⁴⁹ Hirvonen 2013, s. 53–55. Ks. luku 2.2.

¹⁵⁰ Ervasti 2015, s. 41. Ks. luku 2.2.

¹⁵¹ Heinonen 2016, s. 29.

¹⁵² Em., s. 241–242.

Kun konflikti kärjistyy rikolliseksi teoksi, kuten pahoinpitelyksi, vahingonteoksi tai varkaudeksi, on viranomaisten osallistuminen konfliktin käsittelyyn tarpeen osapuolten oikeusturvan kannalta. Rikostapausten sovittelu pelkästään järjestöpohjaisena toimintana ilman minkäänlaista viranomaiskontrollia olisi hyvin radikaali ratkaisu Suomen kaltaisen oikeusvaltion rikosoikeusjärjestelmässä, eikä tällaista sovittelua Suomessa harjoiteta.

Pakolaisia vastaanottavissa naapurustoissa esiintyneissä rikostapauksissa asian ohjaamisella lakisääteiseen rikos- ja riita-asioiden sovitteluun voisi kuitenkin olla erityisiä hyötyjä. Tämän tutkimuksen aineistoissa esiin tulleiden rikostapausten taustalla oli havaittu olevan väärinkäsityksiä, ennakkoluuloja ja tiedon puutetta. Esimerkiksi väestöryhmien väliset väkivaltaisuuDET olivat saaneet alkunsa huhuista ja väärinkäsityksistä. Jos esimerkiksi pahoinpitelyn tai vahingonteon taustalla on pakolaisiin kohdistuvia ennakkoluuloja, rasismia tai väärinkäsityksiä, näyttäytyy sovittelu oikeudenkäyntiä sopivammalta keinolta käsitellä tapahtunutta. Teon taustalla vaikuttaviin pelkoihin, käsityksiin ja ajatusmalleihin puuttuminen ei ole oikeudenkäynnissä samalla tavalla mahdollista eikä tarkoituksenmukaistakaan kuin sovittelussa.

Jos taas rikoksenteijöinä on pakolaisia, sovittelu voi olla heille ymmärrettävämpi ja osallistavampi menettely kuin oikeudenkäynti¹⁵³. Joissakin tämän tutkimuksen kyselyvastauksissa tuotiin esiin tarvetta lisätä pakolaisten tietoja suomalaisesta yhteiskunnasta, mikä parantaisi sääntöjen noudattamista ja vähentäisi konflikteja. Tähänkin sovittelun käytöllä voisi olla annettavaa, sillä menettelyn ymmärtäminen ja kokeminen oikeudenmukaiseksi voi lisätä rikoksenteijöiden sisäistä motivaatiota noudattaa lakia ja jopa edistää yhteiskuntaan sopeutumista¹⁵⁴.

Sekä haastattelu- että kyselyaineistosta oli nähtävissä, että pakolaisten saapuminen ja vastaanottokeskusten perustaminen on herättänyt naapurustoissa kysymyksiä, pelkoa, vastustusta ja myös positiivista kiinnostusta, joita on ollut tarve käsitellä. Pakolaisten saapumista ja asuttamista alueelle vastustavia ilmiöitä voidaan tarkastella nimby-kiistoina. Naapurit ovat suoraan vastustaneet vastaanottokeskusten perustamista tai pakolaisten muuttamista naapurustoon tai ilmaisseet pelkoa ja huolta alueen muuttumisen johdosta.

¹⁵³ Esim. *Albrecht* 2010, s. 15. Ks. luku 2.4.

¹⁵⁴ Esim. *Tyler* 2006, s. 308–309. Ks. luku 2.1.2.

Ratkaisuna tilanteisiin oli käytetty tiedottamista, Naapurisuussovittelun keskuksen naapurustotyötä ja yhteisen toiminnan järjestämistä naapuruston kanssa.

Peltosen ja Litmasen mukaan nimby-kiistojen käsittelemiseen käytetään yleisesti ottaen hyvin erilaisia menetelmiä. Yhdessä ääripäässä on saneluratkaisu, jolloin hankkeesta vastaava toimija suunnittelee ja toteuttaa hankkeen välittämättä ollenkaan naapuruston mielipiteistä tai vastustuksesta. Toisessa ääripäässä on päätöksenteon antaminen kokonaan paikallisten asukkaiden käsiin. Toimivimmiksi käsittelymalleiksi on havaittu vuorovaikutteiset menettelyt, jotka ovat näiden ääripäiden välillä ja sisältävät muun muassa hyvää tiedottamista, haittojen kompensointia, vuorovaikutteisen suunnitteluprosessin ja avoimen hallintatavan.¹⁵⁵

Tiedottamisen ja tiedon jakamisen merkityksestä nimby-kiistojen käsittelyssä ja naapurikonfliktien ennaltaehkäisyssä on erilaisia näkemyksiä. Peltomaa ja Litmanen mukaan hankkeesta tiedottaminen on toisaalta tärkeä osa sujuvaa hankkeen toteuttamista, toisaalta tiedottaminen ja tiedotusvälineet voivat olla näyttämö, jolla kiistaa rakennetaan ja kärjistetään. Monet paikallisetkin kiistat käydään tiedotusvälineiden välityksellä ja suoraa vuoropuhelua välttämällä. Medialla voi olla pyrkimyksenä etsiä jännitteitä ja vastakkainasettelua kiinnostavan jutun aikaan saamiseksi.¹⁵⁶ Myös TRUST-hankkeen raportissa todetaan, että uutisoinnilla voi olla suoraan vaikutusta väestösuhteisiin. Yksittäisen tapahtuman uutisoinnilla voidaan vaikuttaa laajasti ihmisten mielikuviin ja median välityksellä voidaan oikaista perättömiä huhuja.¹⁵⁷

Tiedottamisella ja tiedon saatavuudella on tärkeä rooli ihmisten osallistumisoikeuksien toteutumisessa, mutta tiedottaminen harvoin on riittävä keino konfliktien ennaltaehkäisyyn tai käsittelyyn. Tämän tutkimuksen perusteella näyttää siltä, että muutostilanteissa on tarvetta ohjatuille keskustelutilaisuuksille ja muutoksen herättämien ajatuksien avoimelle käsittelemiselle. Pelkkä tiedottaminen ei riitä, koska se ei osallista ja sitouta ihmisiä.

Myös Peltomaa ja Litmanen huomauttavat, ettei nimby-kiistoja voida ratkaista pelkällä tiedottamisella, sillä kiistat eivät yleensä johdu hankkeiden vastustajien tiedon puutteesta. Päinvastoin esimerkiksi ympäristökonflikteissa vastustajat ovat usein keskimääräistä tietoisempia hankkeesta ja sen vaikutuksista.¹⁵⁸ Länsitie taas kokee väestöryhmien välisen

¹⁵⁵ Peltonen – Litmanen 2008, s. 241–255.

¹⁵⁶ *Em.*, s. 243–244.

¹⁵⁷ Jauhola *ym.*, 2017, s. 87–88.

¹⁵⁸ Peltonen – Litmanen 2008, s. 245.

vuorovaikutuksen hankaloituvan, jos naapurisuhteiden ongelmien nähdään johtuvan pelkästään vähemmistön edustajien puutteellisista tiedoista. Tällöin ongelmia pyritään ratkaisemaan vain esimerkiksi pakolaisina muuttaneita opettamalla, eikä vähemmistöjen ja valtaväestön välisissä konflikteissa nähdä tarvetta sovittelulle.¹⁵⁹

Kopomaan mukaan viranomaiset ovat alkaneet olla enemmän yhteydessä naapurustoihin ja asukasyhdistyksiin palvelutoimintaa tai kaavoitusta valmistellessa¹⁶⁰. Restoratiivisen oikeuden menetelmiä voisi kokeilla laajemmin tällaisessa yhteydenpidossa pakolaisia vastaanottavissa naapurustoissa ja muissakin nimby-kiistoissa. Restoratiivisten menetelmien käytön etuna on, että se voi vähentää viranomaisten ja isännöintitoimistojen työtaakkaa erityisesti pitkällä tähtäimellä, jos osapuolet oppivat uusia tapoja käsitellä konflikteja.

TRUST-hankkeessa tunnistettiin yhteisösovittelun mahdollisuudet lisätä vuorovaikutusta ja osallisuutta sekä estää konfliktin kärjistyminen.¹⁶¹ Tämän tutkielman haastatteluaineiston perusteella voidaan nähdä, että yhteisösovittelun menetelmää voidaan käyttää ennaltaehkäisevästi jo ennen kuin varsinaisia yhteenottoja on syntynyt – oikeastaan ennen kuin pakolaiset olivat edes saapuneet paikkakunnille ja yhteenottoja oli edes mahdollista syntyä. Paikkakuntalaisten huolet ja harmi saattavat johtua päätösten vastustamisesta, mutta kanavoitua saapuvien pakolaisten tai turvapaikanhakijoiden vastustamiseen. Toiseuttamisen tematiikkaa voi esiintyä myös nimby-kiistoissa, vaikka naapuruston ”vastapuolena” eivät olisi pakolaiset vaan heidän saapumisestaan päättävät kuntien tai vastaanottokeskusten edustajat. Tällöin luontevana keinona ennaltaehkäistä laajempia konflikteja näyttäytyy sovittelu paikkakuntalaisten ja toimintaa edustavien ihmisten kesken sekä paikkakuntalaisten ja saapujien tutustumisen edistäminen.

Haastatteluaineistossa kävi ilmi, että osa ennaltaehkäisevään sovitteluun osallistuneista oli ollut sitä mieltä, että kyseessä olevien kaltaisten tilaisuuksien järjestäminen aiheuttaa ongelmia ja ennakkoluuloja. Ennaltaehkäisevä työ, jota tehdään vain tiettyjen ihmisryhmien kohdalla, voidaan nähdä erottelevana ja pikemminkin toiseuttamista edistävänä kuin sitä poistavana. Tämä nousi esiin myös kyselyaineistosta: joidenkin vastausten mukaan konflikteihin varautuminen johtaa konflikteihin. Tärkeä kysymys onkin, voiko pakolaisten saapumisen yhteydessä tehtävä sovittelu pikemminkin luoda ja kärjistää konflikteja

¹⁵⁹ *Länsitie* 2016, s. 18.

¹⁶⁰ *Kopomaa* 2008, s. 162.

¹⁶¹ *Nousiainen ym.*, s. 21–22.

kuin ennaltaehkäistä niitä. Paikkakunnilla, joissa Naapurisuussovittelun keskus teki ennaltaehkäisevää naapurustotyötä, naapuruston asukkaat osallistuivat keskustelutilaisuuksiin ja kertoivat huolenaiheistaan. Siellä, missä naapurustotyötä käytettiin, ei syntynyt konflikteja, vaikka osa oli kokenut toiminnan provosoivana.

Tarvittaisiin kuitenkin laajempaa tutkimusta selvittämään, oliko nimenomaan sovittelulla konflikteja ennaltaehkäisevää vaikutusta. Saattaa nimittäin olla, että vastustus olisi laantunut itsestään. Vastustuksen painottuminen vastaanottokeskusten perustamisen ja kiintiöpakolaisten saapumisen yhteyteen saa tukea aiemmasta tutkimuksesta: Kopomaan mukaan alueen sosiaalisia muutoksia koskevissa nimby-kiistoissa naapurustojen vastustus laimenee usein vastustetun toiminnan aloittamisen jälkeen. Usein syynä on vastarinnan huomaaminen tarpeettomaksi tai vastustamisen syiden toteaminen perusteettomiksi.¹⁶²

Naapurustotyössä on käsitelty ja voidaan käsitellä myös positiivisia asioita, esimerkiksi naapureiden ideoita ja yhteistyötarjouksia. Tämän näkökulman korostaminen voisi vähentää toiminnan kokemista leimaavana pakolaisia vastaanottavissa naapurustoissa. Myös naapurustotyön kaltaisen menettelyn käyttö laajemmin erilaisten asuinalueiden muutosten yhteydessä voisi vähentää stigmaa, joka voi syntyä menetelmän käytöstä vain tiettyjen ihmisryhmien kohdalla. Yhteisösovittelu mahdollistaa kutsumaan prosessiin naapuruston sekä esimerkiksi kunnan ja aluetta muuttavan hankkeen edustajia. Asetelma on erilainen kuin hankkeesta vastuullisen järjestäessä tiedotustilaisuuden, sillä sovitte- lussa puolueeton sovittelija auttaa saamaan esille kaikkien näkökulmat ja huolehtii kaik- kien osallistumismahdollisuuksista. Sovittelusta ei kuitenkaan ole pikaratkaisuksi nimby- kiistoihin, sillä erityisesti fasilitatiivinen yhteisösovittelu voi vaatia monia tapaamisia ja paljon aikaa.

5.2.2 Naapurisuussovittelun ammattimaisuus ja joustavuus

Kuten tämän tutkimuksen haastatteluaineistossa, myös aiemmissa suomalaista naapu- russovittelua koskeneissa tutkimuksissa on tullut esiin kysymys sovittelijoilta vaaditta- vista taidoista, niiden merkityksestä sovittelun onnistumiselle sekä sovittelutoiminnan or- ganisoinnista. Esimerkiksi Länsitien haastattelemat sovittelijat pohtivat naapurisuusovit- telun tulevaisuutta ja ammattimaisen sovittelun piirteitä: vaikka sovittelijat toimivat puo-

¹⁶² Kopomaa 2008, s. 164.

lueettomina sovittelutilanteissa, voi työskentely pakolaisia auttavan järjestön alaisuudessa herättää epäilyksiä toiminnan tasapuolisuudesta. Länsitien tekemissä naapurussovittelijoiden haastatteluissa nousi esiin myös naapurussovittelun erityinen asema sovittelun ja sosiaalityön välimaastossa sekä perinteiden monikulttuurisen sovittelun määrittelyn ja ohjeistuksen haastaminen. Länsitien mukaan sovittelijat hoitivat osittain sosiaalityön tehtäviä esimerkiksi ohjaamalla osapuolia sosiaalipalveluiden piiriin ja pyrkimällä ennaltaehkäisemään asunnottomuutta. Sovittelijat näkivät järjestöpohjaisen työn hyödyiksi muun muassa itsenäisyyden sekä mahdollisuuden uusien toimintamallien kehittämiseen. Länsitie kuitenkin pohtii, tekeekö pieni kansalaisjärjestö ilman virallista asemaa sellaisia sosiaalityöntekijän ja asumisneuvojan tehtäviä, jotka jäävät viranomaisilta teemmättä.¹⁶³

Kyllösen maahanmuuttajien konfliktien sovittelua koskevassa tutkimuksessa kävi ilmi, että moni maahanmuuttaja on tottunut yhteisöllisempään konfliktinsovitteluun kuin mitä suomalainen sovittelu on. Kyllösen mukaan maahanmuuttajille suunnatut sovittelun muodot voisivat olla toimivampia, jos niissä panostettaisiin dialogiin sekä konfliktin syiden ja sen herättämien tunteiden käsittelyyn.¹⁶⁴ Vastaavanlaista yhteisöllisempää ja dialogia enemmän painottavaa sovittelua on peräänkuuluttanut myös Elonheimo, joka suosittaa rikos- ja riita-asioiden sovittelun rinnalle haastavampia tapauksia varten dialogia painottavia menettelyitä, joissa käytettäisiin pidemmälle koulutettuja, jopa ammattimaisia sovittelijoita ja joiden yhteys muihin palveluihin olisi vahvempi¹⁶⁵. Vastaanottokeskuksille vuonna 2016 tekemässäni kyselyssä tuli ilmi sovittelijan taitojen merkitys tilaisuuksien onnistumisessa sekä tarve yhtenäisille toimintamalleille vastaanottokeskuksissa¹⁶⁶.

Pohdinnat sovittelun järjestämismuodoista ovat ajankohtaisia, koska sovittelun kenttä elää ja sovittelun eri muodot, erityisesti yhteisölliset ja epäviralliset sovellukset, hakevat paikkaansa. Muualla maailmalla yhteisöllistä sovittelua pakolaisten parissa tehdään niin vapaaehtoisten järjestötyönä kuin viranomaistenkin toimesta. Esimerkiksi Saksassa naapurussovittelu on vakiintunut joissakin kaupungeissa järjestötyöstä kaupungin tarjoamaksi palveluksi ja sovittelijat ovat oma ammattikuntansa.¹⁶⁷ Suomessa olisi syytä tutkia ja harkita, miten naapurussovittelutoiminta järjestetään, jotta sitä olisi kattavasti tarjolla,

¹⁶³ *Länsitie* 2016, s. 58–62.

¹⁶⁴ *Kyllönen* 2012, s. 161.

¹⁶⁵ *Elonheimo* 2010, s. 71.

¹⁶⁶ *Samela – Elonheimo* 2016, s. 43.

¹⁶⁷ *Attias ym.* 2017, s. 8.

eikä toiminta olisi kiinni yksittäisistä hankkeista tai tieto palveluista sattuman varassa.

Keräämäni haastatteluaineiston perusteella vaikuttaa siltä, että naapuruussovittelun joustavuus ja järjestömuotoisuus on sekä etu että riski. Menetelmä on epämuodollinen ja sitä voidaan soveltaa tarpeen mukaan. Naapuruussovittelijat voivat jalkautua ihmisten koteihin ja kaduille sekä tehdä joustavasti yhteistyötä eri viranomaisten kanssa. Tällainen ”etsivä” työskentelymuoto eroaa selvästi lakisääteisestä rikos- ja riita-asioiden sovittelusta. Kaupungilla tai osapuolten kotona käydyt erillistapaamiset voivat auttaa voittamaan luottamuksen ja tavoittamaan ihmisiä aivan eri tavalla kuin esimerkiksi sovittelutoimistossa käydyt keskustelut. Toimintaa voidaan räätälöidä kunkin tilanteen tarpeisiin ja osapuolia ohjata muiden palveluiden piiriin. Toisaalta sovittelulle tarvitaan aina tilaaja, eli naapuruussovittelijat eivät voi omasta aloitteestaan järjestää sovittelutilaisuuksia.

Toiminnan joustavuus voi myös asettaa haasteita yhdenvertaisuudelle ja ihmisten oikeuksien tasavertaiselle toteutumiselle, sillä sovittelun sujuvuus, puolueettomuus ja sopimuksen tasapuolisuus ovat pitkälti yksittäisen sovittelijan taitojen varassa. Yksittäisen sovittelijan valta vaikuttaa sovittelun kulkuun korostuu vielä entisestään, jos osapuolina on vasta maahan muuttaneita henkilöitä, joilla ei ole esimerkiksi tietoa oikeuksistaan uudessa asuinmaassaan. Samalla tavalla kuin lähisuhdeväkivallan uhrien, myös muiden haavoittuvien ryhmien, kuten pakolaisten tai turvapaikanhakijoiden, oikeuksiin ja tarpeisiin sovittelumenettelyssä tulisikin kiinnittää erityistä huomiota.

Naapuruussovittelijoiden työote vaikuttaa olevan persoonallisempi ja osallistuvampi kuin sovittelijoiden rooliksi on restoratiivisen oikeuden teoriassa tai fasilitatiivisessa sovitte- lumallissa kuvattu¹⁶⁸. Haastatteluissa korostettu sovittelijoiden poikkeaminen ”virka- miesmäisyydestä” kertoo, että sovittelijoiden persoonallisuus tulee esiin heidän työskentelyssään, vaikka sovittelija käyttääkin tietynlaista menetelmää työskennellessään. Sovittelijat kertoivat ohjaavansa keskustelua yleisistä aiheista kohti konkreettisia, osallistujien asuinympäristöä koskevia aiheita. Sovittelijat haastavat osallistujien näkökulmia lisäky- symyksillä ja haastattelujen perusteella heillä on selvästi merkittävä rooli tilanteen etene- misessä. Kuten haastatteluaineistosta ilmenee, eri tilaisuuksissa oli ollut erilaisia tunnel- mia, mikä varmasti vaikuttaa sovittelijankin työtapaan. Jotkut ovat kokeneet sovittelijoi- den persoonallisen työskentelyotteen negatiivisesti provosoitumisena, jotkut taas positii- visena reippautena ja avoimuutena.

¹⁶⁸ Ks. luku 2.1.

Naapuruussovittelun keskuksen sovittelijat ovat ammattisovittelijoita, toisin kuin suomalaisen rikos- ja riita-asioiden sovittelun sovittelijat, jotka ovat sovittelukoulutuksen käyneitä vapaaehtoisia¹⁶⁹. Restoratiivista oikeutta kehittäneen Christien mukaan sovittelijoiden tulisi olla maallikoita, sillä ammattimaisten konfliktinratkaisijoiden käyttö tarkoittaisi oikeusprosessiin verrattavaa konfliktin ”varastamista” sen osapuolilta¹⁷⁰. Kuitenkin Christien huolena on nimenomaan, että sovittelijat saavat vallan ratkaista konfliktin osapuolten puolesta. Näin saattaa käydä evaluatiivisessa sovittelumallissa, jossa sovittelija osallistuu aktiivisesti ratkaisun tekemiseen. Jos kuitenkin osa sovittelijan ammattitaitoa on pitäytyä fasilitoivassa roolissa, asian käsittely ja ratkaisu ovat edelleen osapuolten vallassa. On myös todennäköistä, että sovittelua opiskellut ja pitkään ohjannut henkilö osaa pitäytyä fasilitoivassa roolissa.

Ammattisovittelijoiden käyttö onkin perusteltu ratkaisu naapuruussovittelussa, koska sovittelijalta vaaditaan hyvin monipuolisia taitoja ja menettely on pitkälti sovittelijan varassa. Ilman säännöllistä työaikaa tehtävä ja pitkäaikainen sovittelu vaatii sitoutumista ja aikaa, joita vapaaehtoisilla sovittelijoilla tai satunnaisesti sovittelevilla ei välttämättä ole. Sovittelussa osapuolten aktiivinen osallistuminen ja päätösvallan säilyminen omaan konfliktiinsa tulisi olla olennaisempaa kuin se, sovitteleeko sovittelija työkseen vai vapaaehtoisena.

Naapuruussovittelun aseman virallistaminen lainsäädännöllä tai naapuruussovittelun ottaminen osaksi kuntien tai sovittelutoimistojen palveluja voisi parantaa sovittelun saataavuutta ja turvata sille resursseja. Kuitenkin juuri järjestön muodossa toimiminen voi olla etu luottamuksen saavuttamisessa erityisesti pakolaisten keskuudessa. Kuten Pughin, Sulewskin ja Morenon tutkimuksessa¹⁷¹, myös tässä haastatteluaineistossa nousi esiin, että pakolaisena saapuvien keskuudessa luottamus viranomaisiin saattaa olla heikkoa, jolloin sovittelu on tehokkaampaa kolmannen sektorin toimintana. Tämän tutkimuksen haastatteluaineistossa tuli myös ilmi, että pienessä kunnassa sovittelijan ulkopuolisuudesta oli erityisesti hyötyä. Tämä hyöty menetettäisiin, jos naapuruussovittelua tekisi kunnan työntekijä. Järjestöillä on mahdollisuus toimia viranomaisia joustavammin ja ketterämmin, jos niillä on käytössään tarvittavat resurssit ja viranomaisten tuki.

¹⁶⁹ THL. *Rikos- ja riita-asioiden sovittelupalvelut*. <<https://www.thl.fi/fi/palvelut-ja-asiointi/valtion-sosiaali-ja-terveydenhuollon-erityispalvelut/rikos-ja-riita-asioiden-sovittelu/sovittelupalvelut>> Viitattu 7.12.2017.

¹⁷⁰ Christie 1977, s. 11–12.

¹⁷¹ Pugh ym. 2017, s. 2–4.

5.3 Tutkimuksen arviointi

Keräämäni aineistot ovat erilaisia ja aluksi vaikutti siltä, ettei aineistoja voisi mielekkäästi käyttää samassa tutkielmassa. Kyselyssä ei juurikaan tullut ilmi tietoa sovittelun käytöstä naapurikonflikteihin ja haastatteluissa keskityttiin lähinnä ennaltaehkäisevään yhteisösovitteluun eli naapurustotyöhön. Analyysin kautta aineistoista oli kuitenkin löydettävissä yhdistäviä teemoja, joiden kautta tutkimuksesta tuli mielekäs kokonaisuus.

Toteuttamani sähköpostikyselyn tarkoituksena oli kartoittaa naapurikonfliktien esiintymistä sekä naapurustoyhteistyön ja sovittelun käyttöä vastaanottokeskuksissa. Kyselyyn vastasi 30 % Suomen vastaanottokeskuksista ja vastaukset olivat melko monipuolisia, joskin lyhyitä. Kysely olisi voinut olla hedelmällisempi ja vastausprosentti korkeampi, jos kyselyn olisi toteuttanut aiemmin, sillä useita vastaanottokeskuksia suljettiin vuoden 2016 aikana ja keväällä 2017. Tarkempi kysymyksenasettelu olisi voinut tuoda yksityiskohtaisempaa tietoa. Myös haastattelujen määrä jäi vähäiseksi, mutta koin aineistonkeruumenetelmän ja analyysin silti olevan hyväksyttävää, koska aineistosta tuli varsin informatiivinen ja monipuolinen. Kyseessä on vähän tutkittu aihe, minkä vuoksi pieninkin aineiston analyysia voi pitää perusteltuna.

Tekemäni kysely toi esiin vain vastaanottokeskusten henkilökunnan näkemyksen. Laajemman kokonaiskuvan saamiseksi kysely olisi ollut hyvä toteuttaa myös vastaanottokeskusten asukkaille ja keskusten naapurustojen asukkaille. On mahdollista, että vastaanottokeskusten asukkaat tai keskusten lähialueiden asukkaat ovat kokeneet konflikteja, jotka eivät ole tulleet henkilökunnan tietoon. Naapurustoyhteistyön ja sovittelun käytön osalta kyselyn tuloksia voidaan pitää varsin luotettavina, koska niistä juuri vastaanottokeskusten henkilökunnalla on tietoa. Myös haastatteluissa esiin tuli vain sovittelijoiden sekä sovittelua tilanneiden kuntien työntekijöiden näkökulmat aiheeseen. Haastateltujen määrä oli niin pieni, että tulokset eivät ole yleistettävissä. Erilaisista mielipiteistä huolimatta haastatellut henkilöt kuvailivat sovittelutoimintaa yhtenäisesti, joten tuloksien voidaan katsoa kuvaavan luotettavasti tutkittuja tilanteita.

Aineisto vastasi tutkimuskysymyksiin sovittelun vaikutuksia lukuun ottamatta. Tämän tutkimuksen perusteella ei voi päätellä sitä, millaisia vaikutuksia sovittelun käytöllä on suhteessa muihin konfliktinratkaisumenetelmiin. Haastatteluissa tuli ilmi joitakin kannanottoja naapurustotyön vaikutuksista, mutta muuten vaikutusten tutkimiseen olisi

tarvittu laajempi aineisto sekä erilainen kysymyksenasettelu niin kyselyssä kuin haastatteluissakin.

Suomessa naapurisuussovittelua on tutkittu lähinnä sovittelijoita haastattelemalla. Tässä tutkielmassa toin mukaan sovittelua tilanneiden ja sovittelutilanteisiin osallistuneiden kunnan edustajien näkökulman. Erityisen tärkeää olisi tutkia lisää sovittelun osapuolten kokemuksia naapurisuussovittelusta ja naapurustotyöstä. Esimerkiksi kysely- tai haastattelututkimuksen kautta voisi selvittää, miten osapuolet ovat kokeneet naapurisuussovittelun tai naapurustotyön ja miten sovittelu on vaikuttanut konfliktin ratkaisuun. Olisi syytä myös tutkia, miten pakolaiset tai turvapaikanhakijat ovat kokeneet heidän saapumistaan pohjustavan ennaltaehkäisevän sovittelun. Myös vastaanottokeskusten sisäisten konfliktien syitä ja niihin käytettyä sovittelua voisi tutkia haastattelemalla vastaanottokeskusten henkilökuntaa, asukkaita ja sovittelijoita. Kaiken sovittelutoiminnan kehittämiseksi voisi olla hyödyllistä tehdä vertailevaa tutkimusta siitä, kokevatko sovittelun osapuolet ammatimaisten sovittelijoiden tekemän sovittelun eroavan merkittävästi vapaaehtoisten sovittelijoiden ohjaamasta sovittelusta.

Aiheen ajankohtaisuus on tehnyt tutkielman tekemisestä paitsi kiinnostavaa myös haasteellista. Vastaanottokeskuksia perustettiin runsaasti vuonna 2015 ja lakkautettiin vuoden 2016 sekä kevään ja kesän 2017 aikana. Naapurisuussovittelun keskus oli tutkimuksen aloittamishetkellä ollut nykymuodossaan toiminnassa vasta kaksi vuotta ja sen toiminta on kehittynyt tilanteiden ja kysynnän mukaan. Tällä hetkellä keskus on mukana toteuttamassa keväällä 2018 alkavaa alan kehittämishanketta, jossa tutkitaan väestöryhmien välisen polarisaation ennaltaehkäisyä sekä konfliktien sovittelua. Hankkeen tarkoituksena on muun muassa kerätä tietoa ja menetelmiä laadukkaiden yhteiskunnallisten dialogien järjestämiseen.¹⁷²

¹⁷² *Naapurisuussovittelun keskus. Naapurisuussovittelun keskukselle resurssit kolmivuotiseen alan kehittämishankkeeseen Koneen säätiöltä.* <<https://www.naapurisuussovittelu.fi/?x171443=187760>> Viitattu 18.12.2017.

5.4 Sovittelun kehitysnäkymiä

Yhteiskunnan muuttuessa sovittelun käyttö muuttuu vastaamaan yhteiskunnan ajankoh-
taisia tarpeita. Yhteisöllisen, asumisturvallisuuden parantamiseen ja eri väestöryhmien
välisten konfliktien käsittelyyn tähtäävän sovittelun tarve on havaittu Suomessa ja yhteisö-
sovittelua on kokeiltu pakolaisten tai turvapaikanhakijoiden herättämien reaktioiden
käsittelyyn naapurustoissa sekä vastaanottokeskuspaikkakunnalla syntyneiden väkival-
taisuuksien sovitteluun. Tämän tutkimuksen perusteella yhteisösovittelu on käyttökelpoi-
nen menetelmä vastata näihin tilanteisiin, jos sovittelu onnistutaan tekemään mitään ih-
misryhmää leimaamatta ja kenellekään vahinkoa aiheuttamatta. Sovittelijalla on suuri
vastuu sovittelun sujumisesta. Onnistuneen sovittelun tulokset syntyvät harkitun menet-
telyn käytöstä ja ammattitaidosta. Jos sovitteluun osallistuu eri väestöryhmien edustajia
tai osapuolten välillä on epätasapainoinen valtasuhde, sovittelijan taitojen merkitys ko-
rostuu entisestään.

Suurin osa ihmisten välisistä ristiriidoista hoituu niin naapurustoissa kuin muissakin yh-
teyksissä asiasta puhumalla tai ristiriitaa sietämällä. Kaikissa tilanteissa tämä ei kuiten-
kaan riitä, sillä ristiriitojen käsittely on haastavaa. Monesti tarvitaan ulkopuolista apua
selvittämään asiaa.¹⁷³ Oikeuslaitos on moniin tilanteisiin turhan järeä toimija, ja muilta
viranomaisilta puuttuu usein toimivalta tai keinoja puuttua ristiriitatilanteisiin. Restora-
tiivisen oikeuden teoriaan perustuvassa sovittelun etuina on, että osapuolille tarjoutuu
mahdollisuus oppia toistensa taustasta ja elämästä sekä päästä irti stereotypioista ja en-
nakkoluuloista. Erityisen hyvin naapurussovittelun kartoittava, kuunteleva ja joustava
työtapa sopii monimutkaisiin, useita ihmisiä koskettaviin ristiriitatilanteisiin. Restoratiiv-
iset menetelmät voivat vahvistaa osallistumista, yhteisöjä ja luoda sosiaalisia suhteita.
Tämän tutkimuksen kohteena olleisiin sovittelutilaisuuksiin oli tullut myös ihmisiä, joilla
ei varsinaisesti ollut kantaa käsiteltävään asiaan. Tällainen osallistuminen osoittaa, että
ihmisillä on kiinnostusta ja tarvetta osallistua oman elämänsä ja elinympäristönsä asioi-
hin.

Keskityin tässä tutkielmassa erityisesti vuosien 2015–2016 toimintaan, mutta maailman
pakolaistilanteen sekä maahanmuuton aiheuttamien erimielisyyksien vuoksi arvioin tut-
kielman aiheen olevan myös lähivuosina ajankohtainen. Maahanmuuttajien määrän arvi-
oidaan edelleen kasvavan Suomen kunnissa seuraavien kymmenen vuoden aikana. Vuo-

¹⁷³ Poikela 2010, s. 14.

den 2015 runsas pakolaisten määrä ei välttämättä jää ainutkertaiseksi tilanteeksi ja vastaavaan pakolaisten määrän äkilliseen kasvuun olisi hyvä varautua.¹⁷⁴ Lisäksi naapurikonfliktit ylipäänsä ja näiden konfliktien sovittelu ovat todennäköisesti ajankohtaisia ilmiöitä aina, kun ihmiset asuvat toistensa läheisyydessä.

Vastaanottokeskuksilla ja kunnilla tulisi olla välineitä konfliktitilanteisiin pakolaisia vastaanottavien naapurustojen kanssa, jottei pienistä ja ulkopuolisen silmin turhistakin huolista tai peloista synny isompia jakolinjoja väestöryhmien välille. Matalan kynnyksen palveluiden tarjoaminen jännitteiden ja konfliktien purkamiseksi on tärkeää, jottei käsittelemättä jättäminen johda pitkäaikaisiin jännitteisiin tai väkivaltaan. Tässä tutkimuksessa kävi ilmi, että naapurikonfliktien ilmeneminen, sovittelun käyttö ja tarve sovittelulle vaihtelevat paljon vastaanottokeskuksittain. Konfliktien ennaltaehkäisyyn ja käsittelemiseen liittyvien hyvien käytäntöjen jakaminen kaikkien vastaanottokeskusten ja kiintiöpakolaisia vastaanottavien kuntien kesken voisikin olla hyödyllistä.

Rikos- ja riita-asioiden sovittelu on vakiinnuttanut asemansa koko Suomen kattavana palveluna. Muuten restoratiivisia menetelmiä ei vielä kovin kattavasti tarjolla, ja naapuruussovittelun ja naapurustotyön käyttöalue voisikin olla pakolaisia vastaanottavissa naapurustoissa laajempi kuin tällä hetkellä. Restoratiivisia menetelmiä voisi soveltaa myös laajemmin erilaisissa nimby-kiistoissa, jotka johtuvat sosiaalisen tai rakennetun asuinympäristön muuttumisesta.

Sovittelu ei tietenkään ole ainoa tai kaikissa tapauksissa tarkoituksenmukaisin keino konfliktien käsittelyyn tai ennaltaehkäisyyn pakolaisia vastaanottavissa naapurustoissa. Tämän tutkielman aineistoissa esiin tulleet yhteiset tapahtumat tai harrastustoiminta naapurustoissa sekä tiedottaminen kunnan tai vastaanottokeskuksen taholta ovat tärkeitä tekijöitä hyvien naapuruussuhteiden muodostamisessa ja ylläpitämisessä. Tulehtuneissa tilanteissa tiedottaminen ei kuitenkaan riitä, eikä ennakkoluuloinen tai pelokas naapuri todennäköisesti osallistu yhteiseen harrastustoimintaan. Edelleen rikosasioissa myös viranomaisten osallistuminen on osapuolten oikeusturvan takia välttämätöntä ja rikokset sekä riidat, jotka eivät sovellu sovitteluun, on syytä käsitellä esimerkiksi tuomioistuimessa.

Naapuruussovittelun keskus on ketterästi reagoinut uudelleenlaiseen sovittelun tarpeeseen ja kokeillut erilaisia malleja tarpeen mukaan. On kiinnostavaa nähdä, mihin suuntaan naa-

¹⁷⁴ Heino 2017, s. 143.

puruussovittelutoiminta Suomessa kehittyi. Vaikka naapurussovittelu toteutettaisiin jatkossakin järjestömuodossa, ei se tarkoita, etteikö sovittelijasta olisi hyötyä myös viranomaistoiminnassa. Kuten tämän tutkimuksen kyselyvastauksista käy ilmi, monen vastaanottokeskuksen henkilökunta käyttää jollakin tapaa sovittelua omassa työssään. Sovittelu onkin ”kansalaistaito”¹⁷⁵, jota ammattimaisten ja vapaaehtoisten sovittelijoiden lisäksi voivat hyödyntää niin yksityishenkilöt kuin viranomaisetkin.

¹⁷⁵ Pehrman 2011, s. 57.

LIITE 1

Kysely naapurustoyhteistyön ja sovittelun käytöstä vastaanottokeskuksissa

Hei,

olen oikeustieteen opiskelija Turun yliopistosta ja teen opinnäytetyötä naapurikonfliktien sovittelusta. Osana tutkielmaani toteutan vastaanottokeskuksille kyselyn naapurustoyhteistyön ja sovittelun käytöstä vastaanottokeskuksissa. Tarkoitukseni on kartoittaa vastaanottokeskusten asukkaiden ja lähialueiden asukkaiden välisten konfliktien (esim. huolenaiheiden, riitojen, vahingontekojen tai uhkausten) ennaltaehkäisyyn ja käsittelemiseen liittyviä käytäntöjä.

Kyselylle on Maahanmuuttoviraston lupa ja tutkimuksen tuloksia voidaan käyttää vastaanottojärjestelmän toiminnan kehittämistarkoituksiin. Maahanmuuttoviraston mukaan jokainen vastaanottokeskus päättää kuitenkin osallistumisestaan itse. Käsittelemistä vastauksia luottamuksellisesti enkä mainitse vastaajien tai vastaanottokeskusten nimiä tutkielmassani. Annan kerätyn aineiston myös Maahanmuuttoviraston käyttöön anonymisoituna.

Olisin kiitollinen, jos ehtisitte vastata alla lueteltuihin kysymyksiin ____ mennessä.

Voitte lähettää vastausviestin tähän sähköpostiosoitteeseen ja kirjoittaa vastauksenne alla olevien kysymysten väleihin. Vaihtoehtoisesti voitte ilmoittaa sopivan soittoajan ja vastata kysymyksiin puhelimitse. Tarvittaessa annan mielelläni lisätietoja sähköpostitse tai puhelimitse.

Kyselyssä tarkoitan sovittelulla puolueettoman sovittelijan ohjaamaa keskustelumennettelmää, jossa käsitellään konfliktia sen osapuolten kesken. Sovittelussa pyritään selvittämään kaikkien osapuolten näkökulmat ja yhdessä löytämään ratkaisu ristiriitaan. Sovitteluun osallistuminen on osapuolille vapaaehtoista ja maksutonta.

KYSELY NAAPURUSTOYHTEISTYÖN JA SOVITTELUN KÄYTÖSTÄ VASTAANOTTOKESKUKSISSA

- 1. Onko vastaanottokeskuksessanne tehty yhteistyötä naapuruston asukkaiden kanssa (esim. järjestetty keskustelutilaisuuksia lähistöllä asuville tai yhteistä toimintaa vastaanottokeskuksen asukkaiden kanssa)?**

- 2. Oletteko aiemmin kuulleet sovittelusta konfliktinratkaisumenetelmänä?**
- 3. Onko vastaanottokeskuksen asukkaiden ja naapuruston asukkaiden välillä ilmennyt konflikteja (esim. huolenaiheita, riitoja, vahingontekoja tai uhkauksia)? Jos konflikteja ei ole ilmennyt, voitte siirtyä kysymykseen 6.**
- 4. Millaisia menetelmiä edellä mainittujen konfliktien käsittelemiseen on vastaanottokeskuksessanne käytetty ja millaisia seurauksia menetelmillä on ollut?**
- 5. Onko vastaanottokeskuksesta otettu yhteyttä poliisiin, sovittelutoimistoon tai Suomen Pakolaisavun Naapuruussovittelun keskuksen edellä mainittujen konfliktien vuoksi?**
- 6. Olisiko vastaanottokeskuksessanne ollut tai onko tällä hetkellä tarvetta naapuruston asukkaiden ja vastaanottokeskuksen asukkaiden välisten konfliktien sovittelulle tai lisätiedolle sovittelusta?**
- 7. Haluatteko kommentoida jotenkin muuten konflikteja tai niiden ennaltaehkäisyä ja käsittelemistä vastaanottokeskuksissa?**

Lämpimät kiitokset jo etukäteen!

Ystävällisin terveisin,

Tuuli Samela

sähköpostiosoite

puhelinnumero

LIITE 2

Haastattelupyyntö opinnäytetyötä varten

Hei,

olen oikeustieteen opiskelija Turun yliopistosta ja teen opinnäytetyötä naapurikonfliktien ennaltaehkäisyyn ja sovitteluun liittyen.

Osana tutkielmaani haluaisin haastatella henkilöitä, jotka ovat tilanneet paikkakunnalleen Naapuruussovittelun keskuksen työntekijöitä tekemään naapurustotyötä tai sovittelua. Tätä tarkoitusta varten sain Naapuruussovittelun keskukselta yhteystietosi.

Haastattelujen avulla pyrin selvittämään, miten naapurustotyötä/sovittelua toteutetaan käytännössä, miten Naapuruussovittelun keskuksen toiminta on koettu tilaajien taholta ja millaisia vaikutuksia naapurustotyöllä/sovittelulla on ollut.

Toteutan haastattelut erikseen sovittuna aikana ja nauhoitan haastattelut litterointia varten. Käsitelen haastattelumateriaalia luottamuksellisesti, enkä mainitse haastateltujen nimiä tai paikkakuntia tutkielmassani. Aikaa haastatteluun menee korkeintaan tunti.

Voisinko haastatella sinua aiheeseen liittyen? Aihetta on tutkittu vasta vähän ja Naapuruussovittelun keskuksen tekemät naapurustotyö ja sovittelu melko uusia menetelmiä, joten olisi arvokasta ja tärkeää saada juuri sinulta haastattelu.

Annan mielelläni lisätietoa sähköpostitse tai puhelimitse. Lämpimät kiitokset jo etukäteen!

Ystävällisin terveisin,

Tuuli Samela
sähköpostiosoite
puhelinnumero

LIITE 3

Haastattelurunko

TAUSTA

- Missä olet töissä ja mikä on työnkuvasi?

Kunnan edustajat:

- Olitko itse yhteydessä Naapuruussovittelun keskuksen vai oliko joku muu?
- Olitko mukana sovittelutilaisuuksissa?

Sovittelijat:

- Missä olet tehnyt naapurustotyötä ja kuinka paljon/usein?

SYYT/ODOTUKSET TOIMINNALLE

Kunnan edustajat:

- Mistä syystä ja milloin Naapuruussovittelun keskuksen oltiin yhteydessä?
- Mitä tavoitteita tai odotuksia sinulla oli Naapuruussovittelun keskuksen toimintaa kohtaan?

Sovittelijat:

- Mistä syntyi idea/tarve naapurustotyölle ja yhteisösovittelulle?
- Miten sovittelija valmistautuu tilaisuuksiin?
- Mitä tavoitteita ja odotuksia naapurustotyölle on sovittelijan näkökulmasta?

TOIMINTA

- Mitä Naapuruussovittelun keskuksen työntekijät tekivät paikkakunnalla? Mitä tapahtui?
- Millaista naapurustotyö/sovittelu oli? Miten tilaisuuden etenivät? Millaisia aiheita käsiteltiin?
- Ketkä osallistuivat? Kuinka paljon osallistujia ja miten kutsuttiin paikalle?
- Miten osapuolet osallistuivat ja miten kokivat tilanteet?
- Syntyikö vuoropuhelua?

- Millainen oli tunnelma?

Kunnan edustajat:

- Miten kuvailisit sovittelijoiden työskentelyä? Millainen oli sovittelijan rooli ja miten hän toimi?

Sovittelijat:

- Miten kuvailisit omaa työskentelyotettasi?

SEURAUKSET/VAIKUTUKSET

Kunnan edustajat:

- Oliko toiminnalla seurauksia tai vaikutuksia?
- Olisiko vastaavalle toiminnalle tarvetta tulevaisuudessa tai suosittelisitko sitä muille paikkakunnille?
- Näetkö toiminnassa ongelmia/kehitystarpeita?
- Millaisia tarpeita ylipäänsä on kiintiöpakolaisia vastaanottavissa kunnissa naapurisuhteisiin paikkakuntalaisten kanssa tai konfliktien selvittelyyn liittyen?

Sovittelijat:

- Oltiin osapuoliin yhteydessä sovittelun jälkeen?
- Tuliko naapurustotyöpaikkakunnilta myöhemmin tarvetta sovittelulle?
- Millaisissa tilanteissa naapurustotyötä voidaan käyttää ja millaisissa ei?

VAPAA SANA

- Haluaisitko kertoa vielä jotain aiheesta tai onko jäänyt kysymättä jotain, mitä itse pidät tärkeänä?